

RECHTSKUNDIG WEEKBLAD

REDACTIE: RIDDER RENÉ VICTOR, HOOFDREDACTEUR

E. BOONEN, C. CAENEPEEL

REDACTIEADRES: PROF. MR. RIDDER RENÉ VICTOR, BRITSELEI 40, 2000 ANTWERPEN

DE OMZETTING VAN DE BIJKOMENDE STRAFFEN IN HOOFDSTRAFFEN

I. INLEIDING

Al is sedert lang het geloof afgezwakt in de deugdelijkheid van de straffen, die eenvoudig gedurende een kortere of langere tijdspanne de delinquent uitschakelen, dan zijn daarom de opvattingen over het doel zelf van de straf, de bescherming van de maatschappij tegen de primo-delinquentie en tegen de recidive, niet gewijzigd. Dit doel is immers de enige rechtvaardiging voor de straf, die men een dader tot wie een verwijt kan worden gericht, of voor de veiligheidsmaatregel, die men een dader die niet in staat was zijn daden te beheersen, oplegt. Vanwaar anders, dan in die zelfbescherming, de aanspraak van de maatschappij op het recht om een burger een leed op te leggen, hem uit te schakelen of hem te resocialiseren?

Wel is de aanpak anders geworden: de bestraffing moet thans de drie volgende functies vervullen, die men vermeld vindt in de codificaties sedert de tweede helft van de XXe eeuw, en die daarbij soms ook uitdrukkelijk de rechter verplichten er zich in elk concreet geval aan te houden bij de straftoemeting¹:

— aan de veroordeelde de mogelijkheid bieden om wederopgevoed te worden of zich weder aan te passen (*de resocialiserende functie*);

— tot vermaning en waarschuwing dienen voor de veroordeelde en hem doen afzien van nieuwe misdrijven (*de individueel preventieve functie*);

— ten aanzien van de andere burgers een opvoedende invloed hebben en hun tot waarschuwing dienen (*de algemeen preventieve functie*).

Het zijn ook deze functies die de doctrine in België omschrijft².

De doelmatigheid van een straf is dus afhankelijk van de maat waarin zij het optimaal samentreffen van deze functies realiseert. Het is een onderwerp voor scholenstrijd om uit te maken welke functie de belangrijkste is en het best bijdraagt tot de doelmatigheid van de straf. De meningsverschillen hierover zijn bekend; ze houden verband met de verschillende benaderingswijzen van het probleem door de aanhangers van de klassieke leer en de "positivisten". De eersten leggen de nadruk op de algemeen en individueel preventieve functie, de tweeden op de resocialiserende functie. Hoe dan ook, het is voor de praktijk van de straftoemeting niet van beslissende betekenis wat theoretisch en dogmatisch met de straf wordt beoogd, maar wel welke werking *in feite* van een straf kan worden verwacht³.

Over de waarde van de straf of van de veiligheidsmaatregel *ter behandeling* van de delinquent om hem te resocialiseren, heerst geen algemene consensus, zelfs niet onder hen die aan deze functie de belangrijkste betekenis geven, de school van het sociaal verweer. Men mag wel spreken van een zeker scepticisme ten aanzien van de mogelijkheid om de recidive te bestrijden⁴: "Justification abusive

² P.E. TROUSSE, *Droit pénal*, Nov., t. I, vol. 1, nrs. 657-666.

³ R. DE WAARD, "Problemen met betrekking tot straftoemeting", *Tijdsch. v. Strafr.*, 1967, 327.

⁴ Volgens het statistisch jaarboek van België, 1974, blijft het aantal recidivisten sedert 20 jaar ongewijzigd: 1950: 41%; 1960: 41%; 1968: 44%; 1969: 46%; 1970: 41% van het totaal aantal veroordeelden. Zie VIIIe Intern. congres voor sociaal verweer, Parijs, 18-22 november 1971, R.D.P., 1971-72, 596; G. LEVASSEUR, "Rapport de synthèse du congrès", *Rev.sc.crim.dr.comp.*, 1972, 327 e.v.). Er is sprake van "morosité", "déception" en "inquiétude".

¹ Strafwetboek van Bulgarije, in werking getreden op 1 mei 1968; IVAN NENOV, "Le nouveau Code pénal de la R.P. de Bulgarie", *Rev. sc. crim.*, 1970, 13; Pools Strafwetboek van 1970, art. 50, § 1; A. SPOTOWSKI, "Das neue Polnische Strafgesetzbuch", *Zeitschr. f. ges. Strafwissenschaft.*, 1975, 742; URSS, Strafwetboek van 1960, art. 20; Joegoslavië, Strafwetboek van 1959, art. 3; Tsjechoslowakije, Strafwetboek van 1950, gew. in 1961, artt. 23 en 31; Hongarije, Strafwetboek van 1950, art. 50; Griekenland, Strafwetboek van 1950, art. 79.

pour la prison" heeft men van de penitentiaire behandeling gezegd⁵.

Over de vraag of de straf in het algemeen, en elk van de straffen in het bijzonder, een *intimiderende en preventieve uitwerking* hebben, bestaan er eveneens meningsverschillen. Aangezien de preventieve werking een functie is van de straf, herleidt de discussie zich meestal tot de vraag, of een strengere straf een beter preventieve invloed heeft⁶. In tegenstelling tot vroeger zijn de recentere meningen hierover genuanceerder: het al of niet intimiderend effect van de straf zou verschillen volgens de aard van de misdrijven. Er zouden misdrijven zijn die men kan verhinderen door de abstracte bedreiging met een straf; er zijn er andere waarop het strafbaar stellen geen invloed heeft⁷.

Hervormingen van het strafrecht moeten, in deze optiek, voorafgegaan zijn door een onderzoek om voor elk delict de straf te vinden die de doelmatigste werking heeft⁸.

Kan men het wel betwijfelen of de "uitschakeling" van de delinquent — bij wijze van gevangenisstraf of bij wijze van veiligheidsmaatregel — al dan niet misdaadvoorkomende invloed heeft, omdat noch de primo-delinquentie, noch de recidive enige neiging tot vermindering vertonen, integendeel!, dan mag, daarom alleen, van de gevangenisstraf niet afgezien worden: er zullen immers altijd zware jongens zijn voor wie de straf in de ogen van de publieke opinie *vergeldend* moet zijn en die geduren-

de een bepaalde tijd, om aan het *veiligheidsgevoel* van de burgers tegemoet te komen, — dat is de geruststellende werking van de straf — afgezonderd zullen moeten worden⁹.

Het vergeldend aspect van de gevangenisstraf, waarin velen nog geloven, "la sanction pénale rétributive et perfectionnelle"¹⁰, zo heet het, rechtvaardigt ook, voor sommige daders, het beroep op de korte gevangenisstraf, wanneer dit nodig en nuttig zal blijken¹¹. De gevangenisstraf zal immers nog lang de harde kern blijven van het — steeds groter wordende — sanctiepakket.

Van deze afzonderingsperiode wordt dan, zo goed als mogelijk¹², gebruik gemaakt om de gevangenen te resocialiseren, wat niet anders is dan ze voor te bereiden op hun terugkeer in de maatschappij, door een sociaal gedrag te leren aan de asociale of aan te moedigen bij hen die de noodzaak ervan nog inzien, opdat ze niet uit verbittering en door de gevolgen van hun brandmerk, in herhaling zouden vallen¹³.

Toch zijn het niet de zware misdadigers die door hun aantal en door de frequentie van hun misdaden onze huidige samenleving redenen tot ongerustheid geven. Het zijn ook niet deze misdadigers of de problemen van hun bestraffing, die ons in deze uiteenzetting bezighouden.

Veel dringender aandacht verdient de preventie en de strijd tegen de herhaling van de kleine en middelgrote delinquentie, die, weliswaar niet door haar ernst, doch door haar frequentie het algemeen rechtsbewustzijn kan ondermijnen, indien ze te veel door de vingers gezien wordt.

Op dit terrein vooral mag men gewagen van de overdreven schadelijkheid, zo niet van de nutteloosheid van de gevangenisstraffen die men doorgaans

⁵ J. DAUTRICOURT, "Le rôle de la probation dans le traitement des délinquants en Belgique", R.D.P., 1967-70, 521 e.v.; J. LEAUTÉ, in *Deviance, Cahiers de l'Institut de sociologie de Paris*, 1944, nr. 1, blz. 9-21, vermeld door VAN HONSTÉ, "Politique criminelle et sanctions patrimoniales", oopeningsrede van 1 september 1975, J.T., 1975, 686; P. CAN-NAT, "A propos des paradoxes de l'emprisonnement rééducatif", *Rev.sc.crim.dr.comp.*, 1971, 155.

⁶ "Het onderzoek naar de vele en vaak uiterst gecompliceerde werkingen van de straf op de gemeenschap staat nog min of meer in de kinderschoenen" (R. DE WAARD, "Problemen met betrekking tot straftoename", *Tijdschr. v. Strafr.* 1967, 328).

⁷ Volgens W. CHAMBLISS, "Types of deviance and the effectiveness of legal sanctions", *Wisconsin Law Review*, 1969, 703-719 en CH. W. THOMAS, PH. SHERWOOD en INEKE HAEN, "Misdadafschrikking; een herformulering van de afschrikkingstypologie van Chambliss", *Nederl. Tijdsch. v. Criminologie*, juni 1975, 111-124, moet onderscheid gemaakt worden tussen misdrijven die middel zijn tot een doel = instrumenteel gedrag, en de misdrijven, die doel op zich zelf zijn = expressief gedrag. In deze beide groepen moet onderscheid gemaakt worden naar gelang het al dan niet sterk persoonlijk betrokken zijn van de dader bij zijn daad, d.i. de gevoelsmatige binding tussen de dader en zijn daad, de prioriteit voor de dader van een bepaalde daad t.o.v. alternatieve handelswijzen en de relatie tussen het selfconcept van de dader en zijn daad. De straf werkt méér afschrikwekkend tegen instrumentele misdrijven dan tegen expressieve; ze werkt ook meer afschrikwekkend naarmate de dader minder persoonlijk bij zijn daad is betrokken. Zie ook: R. SCHMELCK en G. PICCA, *Pénologie et droit pénitentiaire*, nr. 7, blz. 21.

⁸ A. TOULEMON, "Les prisons, la peine et les prisonniers", *Gaz. Pal.*, 2 nov. 1974, blz. 3; A. HEYDER, "Heeft de gevangenis nog toekomst?", *Delikt en delinkwent*, 1974, 398.

⁹ J. DUPRÉEL noemt dit "la peine-sécurité", R.D.P., 1973-74, 608-610; zie J. DAUTRICOURT, "Le rôle de la probation dans le traitement des délinquants en Belgique", R.D.P., 1969-70, 521 e.v.

¹⁰ AYDALOT, rede voor het VIIIe congrès de défense sociale, *Rev.sc.crim.*, 1972, 367.

¹¹ J. DUPRÉEL, opmerking op de vergadering van de Belgisch-Luxemburgse Unie voor Strafrecht, 14 december 1973, R.D.P., 1973-74, 608-610; J. VERIN, "Du bon usage de la peine de prison", *Rev.sc.crim.dr.comp.*, 1965, 450; G.M. POTVIN, "Les arrêts de fin de semaine, nouveau mode d'exécution des courtes peines d'emprisonnement", R.D.P., 1961-62, 325 e.v.; *International Journal of criminology and penology*, vol. 1 (1973) en *Canadian Journal of criminology and corrections*, vol. 15 (1973), beide besproken in R.D.P., 1973-74, 866 en 443.

¹² Geneesheren, anthropologen, criminologen en penologen zijn het nog niet eens over de waarde van de toegepaste penitentiaire behandelingsmethodes (R. CHARLES, "Les limites de l'individualisation judiciaire et pénitentiaire des peines et des mesures de sûreté", R.D.P., 1956-57, 269 e.v.).

¹³ Terecht merkt procureur-generaal VERHEYDEN op in zijn openingsrede van 1 september 1975 (R.W., 1975-76, 527, en noot 44) dat niet zozeer het delict iemand declassiert of desocialiseert maar wel het geheel van de stigmatiseringsprocessen die door de strafrechtsinterventie worden teweeggebracht of versterkt.

omschrijft als de korte gevangenisstraffen¹⁴ en die men niet kan rechtvaardigen als beveiligingsopsluitingen. Het zijn de gevangenisstraffen die onvoldoende lang duren om met de veroordeelde een resocialiserende behandeling aan te vangen.

Ik zal geen open deuren intrappen en de voor- of nadelen van deze korte gevangenisstraffen afwegen. De ervaring leert, dat de gevangenisstraf — afgezien van de duur — intimiderend en preventief werkt op een groot aantal burgers, maar anderzijds ook, dat de vrees afneemt, wanneer men eenmaal in de gevangenis opgesloten werd. Hoe minder men er gebruik zal van maken, hoe intimiderender ze zou werken. Indien door de onbetwifelbare intimiderende werking van de zelfs zeer korte gevangenisstraf, het behoud ervan, als sanctie gerechtvaardigd is, dan is er anderzijds de vaststelling dat zij dikwijls niet recidivevoorkomend is, om niet te zeggen dat ze recidivescheppend is.

Sedert von Liszt en Ferri en sedert het eerste congrès international pénal et pénitentiaire te Londen in 1872 tot op heden, tijdens de "conférence sur la politique criminelle", te Straatsburg van 24 tot 26 maart 1975 — dit is ruim sedert 100 jaar — wordt aan dit probleem aandacht geschonken. De doctrine in België hoef ik ook niet in herinnering te brengen¹⁵.

Eenparigheid van opvattingen over de noodzaak om de korte gevangenisstraffen door andere straffen te vervangen is zeker bereikt. Deze eenparigheid is nochtans niet meer zo duidelijk, wanneer naar vervangende straffen wordt gezocht^{16a}.

¹⁴ In de Belgische opvatting beschouwt men heden, na een evolutie, als zodanig straffen tot drie maanden, hoewel er een neiging is om ook de straffen tot zes maanden hierbij te rekenen. De zeer korte gevangenisstraffen zijn dan de straffen tot een maand (*Parl. St., Kamer*, 4-VI (1970-71), nr. 3, blz. 15; *Parl. vragen en antwoorden*, nr. 35, minister van Justitie, 18 maart 1975, blz. 1446).

¹⁵ P.E. TROUSSE, "La contribution de la Revue de droit pénal aux transformations du droit criminel", in "Cinquante ans de droit pénal et de criminologie", R.D.P., 1957, 35, met verwijzing naar de talrijke studies over het onderwerp. Zie ook de verschillende resoluties van het Ministercomité van de raad van Europa, laatst nog de resolutie 1973/17.

^{16a} "De cette longue étude se dégage l'impression qu'il est difficile souvent de passer des théories aux applications" (P.E. TROUSSE, *l.c.*, noot 2). Ook VAN BEMMELEN, "De internationale organisatie op het terrein van het strafrecht, criminologie en strafbejegening", N.J.B., 1972, 5-11, wijst erop dat steeds dezelfde onderwerpen aan de orde komen: recidive, toerekenbaarheid, criminele statistiek, strafbaarstelling en afschaffing van strafbaarstelling, gevangeniswezen en nazorg; in dezelfde zin een opmerking van LOPEZ-REY tijdens het VIIIe congrès international de défense sociale (R.D.P., 1971-72, 596).

Kortweg: het gevaar bestaat dat door criminologen die het onderling maar niet eens kunnen worden (zie het verslag van het Ve Internationaal congres voor criminologie te Montreal 29 augustus-3 september 1956, R.D.P., 1965-66, 658; P.E. TROUSSE, *Droit pénal*, t. I, vol. 1, nr. 656), onbewust twijfel gezaaid wordt in de geesten van de rechters nopens het doel van de bestraffing of het nut van sommige straffen, zonder dat enig positief alternatief wordt voorgesteld.

Doorgaans vermeldt men de pecuniaire straffen — men bedoelt hiermee bijna uitsluitend de geldboete — de opschorting, het uitstel, de probatie, het weekeindarrest en de beperkte hechtenis, die echter geen straffen zijn. Terecht mocht L. Cornil schrijven dat het ons ter zake aan verbeeldingskracht ontbreekt, omdat wij slechts de gevangenisstraffen en de geldboete, zij het dan verbonden aan uitvoeringsmodaliteiten, als straffen kunnen bedenken^{16b}.

In de laatste jaren nu zijn er ook op dit punt stemmen opgegaan om erop te wijzen, dat zelfs deze maatregelen, waarvan men dacht dat ze nu, eindelijk, de korte gevangenisstraffen zouden verdringen, zowel op dit stuk als op dat van de algemene en van de individuele preventie hebben gefaald¹⁷. Noch de wetgever — men denke aan de nieuwe strafteksten uitgevaardigd in de honderd jaar tijdens welke men de korte gevangenisstraf afwijst — noch de rechtbanken hebben op gevoelige wijze van het strafbaar stellen met of het veroordelen tot korte vrijheidsstraffen afgezien; van 1960 tot 1965 is het aantal verdubbeld!¹⁸

Ligt de oorzaak van dit falen op het gebied van de algemene preventie, in een of ander determinisme van het samenleven in de maatschappij? Ligt het aan de onvoldoende intrinsieke waarde van elk van de mogelijkheden uit het sanctiepakket? Of ligt het bij het nog niet zo vaak op wetenschappelijke wijze bestudeerde straftoemittingsbeleid van de rechter, waarbij de vraag rijst, hoe hij bij de keuze tussen de hem gegeven bestraffingsmogelijkheden te werk gaat — of moet gaan? Men kan aan elk van deze vragen een colloquium wijden, maar het lijkt mij, dat de oorzaak bij de derde vraag kan liggen. Indien door een overdreven personencultus van de verdachte, de bekommernis voorziet de delinquent zoveel mogelijk leed te sparen en daarbij de normen-

^{16b} "Le droit pénal et la procédure pénale après la tourmente" in *Novelles, Proc. pén.*, t. I, vol. 1, 15.

¹⁷ V. VAN HONSTÉ, "Politique criminelle et sanctions patrimoniales", openingsrede van 1 september 1975, J.T., 1975, 686, en noot 27; J. VERIN, "La prison, comment s'en débarrasser?", *Rev.sc.crim.dr.comp.*, 1974, 908-909; J. HERREMAN, "Weekeindarresten en beperkte hechtenis van 1 januari tot 31 december 1966", *Bull. Strafinr.*, 1967, 19; *Parl. St., Kamer*, 4-VI (1970-71), nr. 3, blz. 16.

¹⁸ Op 30 juni 1975 waren er 806 korte gevangenisstraffen in uitvoering op een totaal van 1440 gevangenen, veroordeeld tot minder dan een jaar. Ik vond nog de volgende statistiek van het aantal personen die opgesloten werden voor straffen van minder dan een maand en voor straffen van minder dan drie maanden (J. HERREMAN, *l.c.*, blz. 22):

tijdens het jaar	min dan 1 m.	min dan 3 m.	totaal
1960	1460	1920	3380
1961	1238	1892	3136
1962	1336	2071	3407
1963	1793	3024	4817
1964	2018	3633	5651
1965	2307	3871	6178

Zie ook P. CORNIL, "Les arrêts de fin de semaine et la semi-détention", R.D.P., 1962-63, 614-615).

bevestigende invloed van de straf en haar preventieve functie ter bescherming van de maatschappij vergeten wordt, dan wordt het toemeten van een sanctie gereduceerd tot een symbolisch gebaar, waar men nu eenmaal nog niet onderuit kan zolang het bestraffen zelf nog niet is afgeschaft, zoals sommigen wensen¹⁹. Maar daardoor vervalt men, na de slechte ervaringen van de vroegere klassieke school, die alleen het feit beoordeelde zonder de dader te kennen, in een even groot euvel, door nu alleen de dader te kennen en het feit alleen maar te beschouwen als een symptoom van een maatschappelijke onaangepastheid van de verdachte.

Zo wordt de geldboete vaak automatisch zo al niet ritueel opgelegd²⁰; zo wordt het uitstel, bedoeld om korte gevangenisstraffen te vermijden, van zijn doel afgewend en op veralgemeende wijze ook op de geldboete en op de bijkomende straffen toegepast²¹. Is dit niet zoveel als het afwijzen zelf van de andere sancties, die de rechter in de plaats van de korte gevangenisstraf reeds ter beschikking staan?

Hoe vaak stelt men ook niet vast, dat de sociale afkomst of het milieu van de dader de enige overweging is bij de keuze tussen gevangenisstraf en een andere maatregel²².

Bij het zoeken van nieuwe maatregelen moet men derhalve steeds onthouden dat, welke ook de sancties zullen zijn, die men bedenkt, geen enkele ervan aan de verwachtingen zal voldoen, indien ze toegepast worden op een wijze, die door de delinquenten en door de publieke opinie niet meer als een onvermijdelijke reactie, gevolg van de daad, wordt aan gevoeld, zodat zelfs de algemeen preventieve werking van de onvermijdelijkheid van de vervolgingen

mee teloor kan gaan²³. Men moet nu eenmaal de mens nemen zoals hij is en men kan de volkswijsheid "wie niet luisteren wil, moet voelen" niet ter zijde schuiven.

Maar ook om ten aanzien van de andere burgers "een opvoedende en een waarschuwendende invloed" te hebben, moet de straf de delinquent treffen op een onvermijdelijke wijze en doen uitkomen, dat het door het misdrijf nagestreefd voordeel nooit zal opwegen tegen de nadelen, die voor hem zullen ontstaan uit de maatschappelijke reactie.

Samenvattend mag men dus zeggen dat de rechter zich ten eerste bewust moet zijn van zijn sociale verantwoordelijkheid, nu de strafrechtspraak meer en meer geïndividualiseerd wordt²⁴ en gevolgd wordt door een geïndividualiseerde uitvoering, die in staat is de overdreven nadelen van de straf weg te werken, maar niet vermag een maatschappelijk onverantwoorde mildheid te verhelpen.

Bij deze beschouwingen moet natuurlijk gewezen worden op het feit, dat de rechter doorgaans — en zeker op het gebied van de dagelijkse kleine en middelzware delinquentie waarvoor meestal korte gevangenisstraffen in aanmerking komen — een essentieel gegeven mist, om de straf op degelijke wijze te kunnen individualiseren: de kennis van de persoonlijkheid van de dader die voor hem verschijnt²⁵. Ook in dit verband moet duidelijk gezegd worden, dat, door het ontbreken van de kennis van de persoonlijkheid van de dader, in de mate dat die te benaderen valt — de rechter, bij een nog breder wordende waaier van bestraffingsmogelijkheden, zoals nu, bij de toepassing van de thans reeds bestaande, in de onmogelijkheid zal blijven²⁶ om de meest geschikte maatregel te kiezen, die zowel de bescherming van de maatschappij als de behandeling van de dader in acht neemt. Opnieuw zou hij kunnen geneigd zijn, uit vrees te veel individueel kwaad te stichten²⁷, naar de lichtste

¹⁹ Men kent de boutade van Ihering: *L'histoire de la peine, c'est l'histoire de son abolition!* Zie verder: P. NUVOLONE, "Au seuil d'une réforme", *R.D.P.*, 1964-65, 8. Ook het "Lapin, je te baptise carpe" van de fabel mag niet vergeten worden: de straffen vervangen door "veiligheidsmaatregelen" is maar een naamverandering. Hoe men de maatregel ook noemen wil, door degene die hem ondergaat en die over zijn geestesvermogens beschikt, wordt hij alvast als een leed, als een straf, gevolg van zijn daad, ervaren.

²⁰ J. VAN HONSTÉ, openingsrede, o.c., blz. 689. In de memorie van toelichting van de Wet van 14 juli 1971 betreffende de administratieve geldboeten leest men: "Vaststellen dat de strafsancities in feite zelden worden toegepast, is ook toegeven dat het preventief karakter van het sociaal strafrecht in zeer sterke mate is afgezwakt" (*Parl. St., Kamer*, 1970-71, nr. 939/1, blz. 2).

²¹ Zie het wetsontwerp tot wijziging van de Wet van 29 juni 1964 betreffende de opschorting, het uitstel en de probatie (*Parl. St., Kamer*, 1969-70, nr. 515/1, memorie van toelichting, en nr. 515/2, verslag; *Parl. St., Senaat*, 1969-70, nr. 180).

²² Dezelfde opmerking wordt gemaakt met betrekking tot de geldboete door procureur-generaal VAN HONSTÉ (*l.c.*, noot 2) en door procureur-generaal VERHEYDEN, die het over de probatie heeft (openingsrede van 1 september 1975, *R.W.*, 1975-76, 528).

²³ Over de preventieve werking van de wetenschap dat vervolgingen onvermijdelijk zijn raadpl. G. ANTUNES en A.L. HUNT in *Journal of criminal law and criminology*, 1973, besproken in *R.D.P.*, 1974-75, 552.

²⁴ Tweede resolutie van de 2e sectie van het 8e Congres van de "Association internationale de droit pénal" te Lissabon, 21-27 september 1961, *R.D.P.*, 1961-62, 493.

²⁵ J. MATTHIJS, "Het persoonlijkheidsdossier in de strafrechtspleging", *R.W.*, 1948-49, 833 en *R.D.P.*, 1948-49, 453; R. SCREVEN, "L'étude de la personnalité et le jugement", *R.D.P.*, 1951-52, 505; R. CHARLES, "Les limites actuelles de l'individualisation judiciaire et pénitentiaire des peines et des mesures de sûreté", *R.D.P.*, 1956-57, 269. Zie verder: 8e congrès de l'Association internationale de droit pénal (Lissabon, 21-27 september 1961, *R.D.P.*, 1961-62, 493) en Xe congrès international de droit pénal, Rome, 29 september-5 oktober 1969, "Le rôle du juge dans la détermination et l'application des peines", *R.D.P.*, 1969-70, 231; H. BEKAERT, "Cinquante ans de procédure pénale en Belgique et à l'étranger", *R.D.P.*, Jubileumnummer 1957, 81 e.v.

²⁶ R. CHARLES, "Les limites actuelles de l'individualisation...", *l.c.*, noot 2, meer bepaald blz. 279-280.

²⁷ De talrijke studies over het belang van de kennis van de personaliteit van de dader (kennis die inderdaad zeer be-

maatregel te grijpen, en de algemene preventieve werking op te offeren.

Het lijkt dus dringend, dat het openbaar ministerie — in de huidige stand van de strafrechtspleging — aan het dossier van de vervolgingen, die, in deze kleine en middelzware delinquentie, meestal op rechtstreekse dagvaarding geschieden, voldoende objectieve gegevens toevoegt, van dien aard dat ze de rechter helpen om op een vaste grondslag en met kennis van zaken de persoonlijkheid van de dader, de straf toe te meten²⁸.

Aan de rechter deze mogelijkheid te geven om op maatschappelijk gezonde wijze te straffen, deze straf te individualiseren en met kennis van zaken een nadelig geachte korte gevangenisstraf te vervangen door een "werkzamere sanctie", is de taak van de wetgever, die, moet het herhaald worden, evenmin als de rechter of de parketmagistraat, kan ontsnappen aan het eeuwig dilemma: de beste individualisering geschiedt ten nadele van de algemene preventie, terwijl de beste algemene preventie iedere individualisering uitsluit²⁹. Het komt de wetgever ook toe aan de rechter de middelen ter beschikking te stellen om het billijk evenwicht te vinden. Daartoe is het niet voldoende de inspanningen te beperken tot het zoeken naar andere sancties dan de korte gevangenisstraf³⁰.

Het onderwerp van deze studie, geplaatst in de geest van wat hier voorafging, is het onderzoek naar de omzetting van de thans reeds in België bestaande bijkomende straffen in zelfstandige hoofdstraffen en het voorstellen van enkele andere straffen, zonder dat hiertoe veel legislatieve omwenteling zou vereist zijn.

Ter vervanging van de korte gevangenisstraffen beschikt de Belgische rechter thans reeds over een brede waaier van bestraffingsmogelijkheden, waarvan het past eerst een overzicht te geven omdat

zij de historische achtergrond vormen voor nieuwe straffen, die langzamerhand gestalte krijgen.

II. HISTORISCH OVERZICHT

Om het euvel van de korte gevangenisstraffen tegen te gaan heeft men aanvankelijk, in hoofdzaak, de aandacht gevestigd op de uitvoering. Het was ook daar dat, in de toenmalige stand van de wetgeving, het dringendst en het gemakkelijkst kon worden ingegrepen. Daaraan ligt de idee ten grondslag dat het ook mogelijk moest zijn, de uitvoeringswijze van de korte gevangenisstraffen te verbeteren, zoals men hierin was geslaagd met de uitvoering van de langdurige gevangenisstraf.

Het is wellicht omdat alle aandacht op dit actieterrain gevestigd bleef, dat er niet veel beweging te bespeuren viel op het terrein van de strafwet zelf, waar de wetgever nog steeds kwistig met korte gevangenisstraf dreigt, noch op het terrein van de strafrechtspraak, waar de doctrine, die zo unaniem de korte gevangenisstraf veroordeelt, nagenoeg geen invloed heeft.

Het past dus vooreerst de administratieve en de jurisdictionele mogelijkheden, die thans bestaan om een korte gevangenisstraf te vermijden, in herinnering te brengen. Vervolgens zal de doctrine en de wetgeving onderzocht worden, om na te gaan, of deze, ter vervanging van de korte gevangenisstraf door andere straffen en meer bepaald door het zelfstandig opleggen van de bijkomende straffen als hoofdstraffen, vooruitzichten bieden.

A. De administratieve mogelijkheden

Onder de administratieve mogelijkheden ter bestrijding van de korte gevangenisstraffen komt, sedert 1939, *de niet-uitvoering van deze straffen* voor, nl. aanvankelijk, de straffen tot een maand, later gebracht op twee maanden, thans op drie maanden. De onmiddellijke aanleiding tot deze maatregel lag in de toenmalige overbevolking van de strafinrichtingen. Men is het erover eens, dat het een slechte oplossing is³¹. Zeer vaak nochtans wordt door een genadeverzoek van ambtswege door het parket de omzetting in een geldboete voorgesteld, in de gevallen waarin deze maatregel, naar gelang van de goederen en inkomsten van de veroordeelde, doelmatig en menselijkerwijze genomen kan worden en tevens de straf haar intimiderende functie kan behouden.

³¹ P. CORNIL, "Une expérience pénitentiaire belge", *R.D.P.*, 1962-63, 607, meer bepaald blz. 610 en 613; VAN HONSTÉ, o.c., *J.T.*, 1975, 687, en noot 35, G.M. POTVIN, "Les arrêts de fin de semaine, nouveau mode d'exécution des courtes peines d'emprisonnement", *R.D.P.*, 1961-62, 325.

langrijk is), terwijl in feite de rechter hierover maar weinig gegevens ter beschikking krijgt, draagt m.i. bij tot de "automatische tarifiering", meestal de minimumstraf, wat altijd nadelig uitvalt voor de minst begoeden. De straffen worden vaak nog steeds bepaald, zoals in de XIXe eeuw, volgens het gepleegde misdrijf, althans wat de kleine en middelzware criminaliteit betreft. De praktijk is nog steeds een toepassen van "le droit pénal de l'infraction".

²⁸ Over de wenselijkheid van de motivering van de strafmaat: *Parl. St.*, *Kamer*, 4-VI (1970-71), nr. 3; blz. 16-7; zie ook de circulaire van 22 oktober 1951 van de procureur des Konings te Brussel, overgenomen in *R.D.P.*, 1951-52, 529.

²⁹ J. BAUMANN, "Problèmes modernes de la réforme du droit pénal allemand", *R.D.P.*, 1975-76, 13, meer bepaald blz. 24.

³⁰ A. CLAES, verslag bij de begroting van Justitie, *Parl. St.*, *Kamer*, 4-VI (1974-75), nr. 2, blz. 24; "In feite moet ons repressief apparaat volledig herdacht worden, zodat de rechter over een bredere gamma van strafmaatregelen, waaronder een aantal niet-institutionele, zou beschikken. Indien men slechts ageert op het vlak van de strafuitvoering, terwijl men voortgaat op grond van de traditionele strafbepalingen vrijheidsberovende straffen uit te spreken, pakt men de kern van het probleem niet aan".

Een ander middel behorend tot de administratieve mogelijkheden is het uitstellen gedurende een of twee jaren van de beslissing over een door de veroordeelde ingediend genadeverzoek, tijdens welke de uitvoering van de straf geschorst wordt, al dan niet mits de opgelegde voorwaarden worden nageleefd: "de voorwaardelijke genade"³².

De voorwaardelijke invrijheidstelling ingevoerd door de Wet van 31 mei 1888 is voldoende bekend, zodat ik er niet bij moet blijven stilstaan. Te vermelden is alleen dat eraan gedacht wordt de voorwaardelijke invrijheidstelling te laten voorafgaan door een penitentiair verlof van een tot drie dagen, toe te staan aan bepaalde veroordeelden in het kader van een individuele resocialiserende behandeling.

Vervolgens werden in de circulaires van 15 en 25 februari 1963³³, aanvankelijk bij wijze van proef, doch sedert 1966 definitief, de stelsels van het weekendarrest en van de beperkte hechtenis en halve vrijheid, ingevoerd en dit precies om de sociale en familiale nadelen van de korte gevangenisstraffen tegen te gaan³⁴. Ze worden toegepast op verzoek van de veroordeelde zelf, althans met zijn instemming³⁵.

Het regime van het weekendarrest, waarvoor reeds in 1961 een lans werd gebroken³⁶, bestaat in een vrijheidsberoving, die van vrijdag te 18 u. of van zaterdag te 14 u. tot maandag te 6 u. wordt ondergaan gedurende een reeks opeenvolgende weekeinden. Bij uitbreiding komen ook de feestdagen in aanmerking, die het weekeinde onmiddellijk voorafgaan of volgen, evenals de jaarlijkse vakantie³⁷. In principe worden alleen straffen die een maand gevangenisstraf niet te boven gaan, in aanmerking genomen. Men is immers van oordeel dat psychosociaal bekeken, het optimaal aantal weekeinden niet hoger mag liggen dan vijf of zes³⁸.

Het stelsel van de weekendarresten is ongetwijfeld streng in de mate dat het aantal achtereenvolgende weekeinden, door te brengen in de gevangenis, waar de gevangene in een streng cellulair regime niet de voor de gewone gedetineerden be-

doelde ontspanningen zal genieten, de naleving van een doorgezette harde discipline veronderstellen. De statistieken wijzen trouwens op een duidelijke voorkeur van de veroordeelden voor de beperkte hechtenis, liever dan voor weekendarrest³⁹: het verlies van een onafgebroken reeks vrije weekeinden en het herhaald ondergaan van de schok, die iedere opsluiting weer meebrengt, blijken dus een afschrikwekkend effect te hebben.

Deze uitstekende wijze van uitvoeren van de korte gevangenisstraf heet thans té streng te zijn! De mening werd uitgedrukt dat wegens deze strengheid in ruimere mate de beperkte hechtenis zou worden toegekend⁴⁰.

Er werd reeds gewezen op het gevaar van ondermijning van de intimiderende bestraffing, telkens wanneer sancties ter voorkoming of ter vervanging van de korte gevangenisstraf worden ingevoerd: de straf verliest aan doelmatigheid.

Volgens de ambtenaren van de penitentiaire diensten wordt het duidelijk dat men er met weekendarresten en beperkte hechtenis niet in geslaagd is een einde te maken aan de toename van de uitgevoerde korte gevangenisstraffen⁴¹.

Het stelsel van de beperkte hechtenis en van de halve vrijheid — in feite zijn beide hetzelfde⁴² — bestaat erin, dat de veroordeelde zijn gevangenisstraf op ononderbroken wijze ondergaat maar dat hem dagelijks uitgaanstoelating wordt verleend om zijn normale beroepsactiviteit, beroepsopleiding en studies verder te zetten⁴³, met ontzegging echter van de voor de gewone gedetineerden bestaande ontspanningen.

Aanvankelijk beperkt tot gevangenisstraffen van drie maanden ten hoogste, werd het stelsel nu uitgebreid tot de straffen van zes maanden. Men denkt eraan het nogmaals uit te breiden tot straffen van negen maanden en het ook ten aanzien van de werklozen toe te passen. Hierbij wordt het doel uit

³⁹ J. HERREMAN, "Weekeendarresten en beperkte hechtenis van 1 januari tot 31 december 1966", *Bull. Strafinr.*, 1967, 17 en 20.

⁴⁰ *Parl. St., Senaat*, 1971-72, nr. 303, blz. 33, verklaring van de minister van Justitie. Mag er niet verondersteld worden dat de uitvoering van het weekendarrest belemmerd wordt door de weekendarresten van het gevangenispersoneel? (P. CORNIL, "20 jaar later", *Bull. Strafinr.*, 1967, 9; J. HERREMAN, o.c., blz. 15). In 1974 waren er 5714 personen opgesloten voor straffen tot en met zes maanden; hiervan ondergingen 20% een van de beide regimes: WE-arrest: 126; beperkte hechtenis: 866; beperkte vrijheid: 185; totaal: 1177 (*Parl. St., Senaat*, 1975-76, 4-VI, nr. 2, bl. 12).

⁴¹ J. HERREMAN, *l.c.*, blz. 22.

⁴² De eerste benaming betreft veroordeelden die nog aan de uitvoering van hun straf moeten beginnen; de beslissing wordt door het parket genomen; de tweede benaming betreft veroordeelden die reeds onder het gewone regime zijn opgesloten; de beslissing wordt door het Bestuur der Strafinrichtingen genomen.

⁴³ Beperkte hechtenis kan ook worden ondergaan tijdens de dag door betrokkenen die deel uitmaken van een nachtploeg. Ook geïnterneerden kunnen beperkte vrijheid krijgen.

³² Reeds ingevoerd bij Reg. Besl. van 13 juli 1831 (*Pasinom.*, t. 1, blz. 578) waarin reeds uitdrukkelijk overwogen wordt "... de manière à faire concourir le droit de grâce à l'un des principaux buts de la peine: la réformation des détenus" (opgeheven bij K.B. van 12 maart 1844). Zie verder ook: M. MAHIEU, *Het recht van genade*, 1955, blz. 18, en HAUS, *Principes généraux*, II, nr. 934.

³³ Gewijzigd en uitgebreid door latere circulaires, o.m. op 19 december 1969 (*Bull. Strafinr.*, 1969, 82-100).

³⁴ P. CORNIL, o.c. in noot 31, blz. 607-617.

³⁵ 27% van de veroordeelden vroegen erom in 1963.

³⁶ G. POTVIN, "Les arrêts de fin de semaine", openingsrede van 1 september 1961, *R.D.P.*, 1961-62, 325.

³⁷ Combinatie van weekendarrest en beperkte hechtenis is mogelijk. Het regime wordt ook toegepast op de geïnterneerden.

³⁸ Deuxième colloque international de la fondation internationale pénale et pénitentiaire, te Ulm, 17-22 april 1967 (*R.D.P.*, 1966-67, 1024).

het oog verloren, dat bij het invoeren van het stelsel voorzat, nl. de nadelen verhelpen, eigen aan de korte gevangenisstraffen, in het bijzonder in verband met de teweegebrachte breuk in de beroepsactiviteit en het gevaar voor verlies van de professionele betrekking of de onderbreking van de beroepsopleiding of herscholingscursussen. Een nieuwe mogelijkheid om nu ook voor lange gevangenisstraffen⁴⁴ een strenge uitvoering te ontlopen, zal zonder twiifel de afschrikwekkende uitwerking van de straf uithollen en anderzijds, in het algemeen, bij de burgers de indruk wekken dat zij hoe langer hoe minder tegen de misdadigers beveiligd zijn. Het is toch duidelijk, dat uitgaanstoelating voor méér dan acht uren per dag, iedere dag, de door de rechter opgelegde gevangentijd met ruim één derde vermindert, wat dan toch op een gevoelige verzachting van de straf neerkomt zodat, bij veralgemening, de doelmatigheid daarvan ondermijnd kan worden.

Bij dit alles dient nog te worden vermeld, dat zelfs de voorlopige invrijheidstelling aan de onder beperkte hechtenis opgesloten veroordeelden reeds kan worden toegestaan na een maand gevangenisstraf voor de veroordeelden tot ten hoogste zes maanden en na twee maanden voor de straffen van zes maanden tot negen maanden.

Er zijn argumenten, om het weekeindarrest en de beperkte hechtenis, beide uitstekende regimes, als ze binnen de perken blijven van hun opzet, toch in de huidige stand van de wetgeving als onwettige wijzen van strafuitvoering te beschouwen, en om te betogen, dat dit nu juist prachtige voorbeelden zijn van substituties voor de korte gevangenisstraf die door de rechter, ter individualisering van de straf, zouden moeten kunnen worden uitgesproken⁴⁵, terwijl dit nu nog een gunst blijft⁴⁶. Hierdoor zou, zoals het hoort, de concreet ondergane straf beantwoorden aan, en zo sterk mogelijk aanleunen bij de bedreiging vervat in de abstracte strafmaat. Kan men immers nog de weekeindarresten en de be-

perkte hechtenis in overeenstemming brengen met art. 25 Sw.,⁴⁷ dat de bepaling geeft van een dag en van een maand gevangenisstraf? Drie maanden gevangenisstraf, enkel gedurende 12 uren 's nachts in de strafinrichting doorgebracht is toch niet meer dezelfde straf als drie maanden ononderbroken opsluiting. Anderzijds is er door deze praktijk — en de andere penitentiaire mogelijkheden — een werkelijke splitsing ontstaan tussen de veroordeling door de rechter op grond van het strafdossier en de uiteindelijke straftoemeting op grond van latere enkwesten. Nu wordt deze splitsing van het strafproces wel algemeen bepleit door de criminologen en de penologen, maar de rechter moet dan ook bij de tweede fase betrokken blijven, en *de lege lata* bestaat ze nog niet en mag ze dus niet langs administratieve weg ingevoerd worden, op gevaar af te worden aangevoeld als een ondermijnen van het gezag van de rechterlijke uitspraken en als het wegwerken van de algemeen preventieve werking, die van de straf moet uitgaan.

De huidige praktijk die aan de Administratie onder de druk van de omstandigheden en de vooruitgang van de penologie is opgedrongen is als experiment ongetwijfeld waardevol geweest, maar uiteindelijk resorteert de strafuitvoering onder de rechterlijke bevoegdheid⁴⁸. Voorzitter Ancel drukte het uit als volgt: "(...) on observera que presque tous les systèmes, après avoir, pour des raisons de commodité et de rapidité, eu recours à la sanction administrative, tendent naturellement à revenir à un système d'application juridictionnelle qui se traduit plus souvent par un retour à la compétence judiciaire"⁴⁹.

B. De jurisdictionele mogelijkheden

Naast de aanwending van de door de wet geboden mogelijkheden op de uitvoering van de gevangenisstraffen, werd al sedert lang ook aan de rechter een middel gegeven om de nadelen van de korte gevangenisstraffen te vermijden, nl. het uitstel — destijds de voorwaardelijke veroordeling — ingevoerd bij art. 9 van de Wet van 31 mei 1888.

De Wet van 29 juni 1964 betreffende de opschorting, het uitstel en de probatie, in werking

⁴⁷ HAUS, *Principes généraux*, t. II, nr. 693.

⁴⁸ Deuxième colloque international de la fondation internationale pénale et pénitentiaire (R.D.P., 1966-67, 1024). Het blijft nog een open vraag welke individuele en sociale reacties een veralgemening van beide regimes zou verwekken (HERREMAN, o.c., blz. 16). Men mag hierbij wijzen op een gelijkaardige evolutie met de probatieopschorting, ontstaan uit de pretorische probatie en het probatieuitstel ontstaan uit de voorwaardelijke invrijheidstelling.

⁴⁹ M. ANCEL, "Les sanctions en matière de droit pénal économique", in *Rapports généraux au Ve congrès international de droit comparé*, Brussel, 4-9 augustus 1958, II, blz. 859.

⁴⁴ Gevangenisstraffen van meer dan zes maanden zijn nog niet, bij mijn weten, door iemand als korte gevangenisstraf voorgesteld.

⁴⁵ Het lijkt moeilijker te realiseren voor de beperkte hechtenis omdat er belangrijke beperkingen bestaan voor een veralgemening: veel veroordeelden hebben een beroep dat zich niet leent tot een bedrijvigheid op vaste uren, om niet te spreken van de werklozen die zeker uitgesloten moeten blijven (P. CORNIL, "Les arrêts de fin de semaine et la semi-détention", R.D.P., 1962-63, 614-615).

Voor de weekeindarresten schijnen er alleen organisatorische problemen te rijzen: personeel tijdens de weekeinden, bezigheid van de weekeindgevangenen, enz. (P. CORNIL, l.c.).

In Duitsland bestaat het weekeindarrest als straf voor jongeren, het "Jugendarrest" van een tot vier weken. Het bestaat er, zoals in België, als uitvoeringsmodaliteit van de zeer korte gevangenisstraffen maar men overweegt er het ook in de schaal van de straffen voor volwassenen op te nemen (R. SCHMELCK en G. PICCA, *Pénologie et droit pénitentiaire*, nr. 224, blz. 220).

⁴⁶ HERREMAN, l.c., blz. 19.

getreden op 1 september 1964, die in de plaats kwam van de wet van 1888, verruimt aanzienlijk de bestraffingsmogelijkheden, waarover de rechtbanken beschikken om korte gevangenisstraffen te vermijden. Bij deze wet krijgt de rechter nu immers ook de bevoegdheid, om *de uitspraak van de straf gedurende een door hem bepaalde tijd op te schorten* en om aan die opschorting al dan niet probatievoorwaarden te verbinden. Deze beslissingen beperken er zich toe het misdrijf en de schuld vast te stellen en leggen geen straf op. De aan deze "schuldigverklaring zonder straf"⁵⁰ van rechtswege verbonden ontzettingen en andere gevolgen verkrijgen nochtans hun uitwerking.

Deze beslissingen maken een einde aan de vervolging indien zij niet worden herroepen.

In de tweede plaats is het voor de rechter nu mogelijk geworden *het uitstel van de uitgesproken straf* aan te vullen met voorwaarden die de veroordeelde zal moeten naleven gedurende de in het vonnis of het arrest bepaalde tijd.

Terwijl de waaier van de mogelijkheden voor de rechter voordien beperkt was tot het uitspreken van gevangenisstraf of geldboete, telkens met of zonder uitstel — hetgeen voor de politierechter nog steeds geldt — is hij thans aangevuld, zodat de correctionele rechter door combinatie van de Wet van 29 juni 1964 met de artikelen 84 of 85 Sw., een van de volgende maatregelen kan nemen:

- veroordeling tot gevangenisstraf en geldboete, of tot een van beide straffen;

- gewone opschorting van de uitspraak van de veroordeling;

- probatieopschorting van de uitspraak van de veroordeling;

- veroordeling tot een gevangenisstraf en tot geldboete beide met geheel of gedeeltelijk uitstel, al dan niet met probatievoorwaarden;

- veroordeling tot een gevangenisstraf en tot geldboete met geheel of gedeeltelijk uitstel voor een van die straffen, al dan niet met probatievoorwaarden;

- veroordeling tot gevangenisstraf alleen, al dan niet met geheel of gedeeltelijk uitstel, of probatieuitstel;

- veroordeling tot een geldboete alleen, al dan niet met het geheel of gedeeltelijk uitstel of probatieuitstel;

- toepassing van uitstel en van probatieuitstel op de bijkomende straffen.

Bovendien breidt art. 20 van de wet de toepassing ervan uit tot al de bijzondere strafwetten die een bepaling bevatten waarbij art. 9 van de Wet van 31 mei 1888 werd uitgesloten.

⁵⁰ Cfr. Nederland, art. 398, 9e lid, van het Wetboek van Strafvordering, doch beperkt tot de overtredingen.

Alleen van de opschorting van de uitspraak en van de probatieopschorting kan men zeggen dat ze *nieuwe* maatregelen zijn — zonder dat ze evenwel straffen zijn⁵¹. Al de andere maatregelen zijn slechts jurisdictioneel bepaalde modaliteiten voor de uitvoering van de uitgesproken straf, die overigens nog steeds de van oudsher bekende straf blijft: de gevangenisstraf of de geldboete en de bijkomende straffen.

De opschorting is eigenlijk, als een zachtere vorm ervan, te vergelijken met de in de doctrine ter vervanging van de korte gevangenisstraf voorgestelde "vermaning" of "admonestation"⁵², als lichtste bestraffingsalternatief, en is bestemd voor de delinquenten, die occasioneel wegens lichte vergrijpen met het gerecht in aanraking komen en die geen begeleiding voor hun wederaanpassing hoeven te krijgen. In de geest van de wetgever immers is deze opschorting een plechtige *waarschuwing* die de delinquent tegelijk zal doen begrijpen, wat de draagwijdte is van de gunst, die hij geniet, maar die hem, wanneer hij zich onwaardig toont, evengoed ontnomen kan worden⁵³.

De opschorting moet na openbare debatten uitgesproken worden maar kan ook uitzonderlijk⁵⁴ na besloten debatten of zelfs reeds door de raadkamer bevolen worden.

Door nu aan de opschorting probatievoorwaarden te verbinden maakt men deze maatregel t.o.v. de delinquent zwaarder. Hij wordt aan toezicht onderworpen en er wordt hem een bepaalde graad van zelftucht opgelegd.

Het ligt buiten het onderwerp van deze studie, om nog langer uit te weiden over de Wet van 29 juni 1964, die voldoende gekend is en het voorwerp was van talrijke commentaren⁵⁵.

Alleen wens ik nog enkele beschouwingen te geven over de probatievoorwaarden. Men kan die

⁵¹ Men kan hierover twijfelen wat de probatie-opschorting betreft die dan toch aan de vrijheid van de probant beperkingen oplegt en door de veroordeelden als een straf wordt ervaren.

⁵² J. CANNIVET, "L'admonestation", *R.D.P.*, 1939, 462; Spaans Strafwetboek, art. 27 en 89; P. VAN DROOGENBROECK, "Les courtes peines d'emprisonnement et leur remplacement par d'autres mesures", XIIIe Semaine sociale universitaire, 31 maart - 5 april 1952, blz. 248 e.v., inz. blz. 260.

⁵³ *Parl. St., Kamer*, 1956-57, nr. 598/1, blz. 5.

⁵⁴ "Wanneer de *openbaarheid van de debatten* de declarering van de verdachte zou kunnen veroorzaken of zijn reclassering in gevaar zou kunnen brengen" (art. 3, 2e lid, en art. 5, § 2): duidelijk gesteld uitzonderlijk karakter tijdens de voorbereiding van de wet (verklaring van de verslaggever in de voltallige zitting van 20 mei 1964, *Parl. Hand.*, 20 mei 1964, blz. 7).

⁵⁵ En laatst nog door procureur-generaal R. VERHEYDEN: "De probatie tussen toekomst en verleden", openingsrede van 1 september 1975, *R.W.*, 1975-76, 514 e.v. met de aangehaalde bibliografie; J. DAUTRICOURT, "De Belgische Wet van 29 juni 1964 betreffende de opschorting, het uitstel en de probatie", *Tijdschr. v. Strafr.*, 1967, 105 e.v.; VAN DROOGENBROECK, "Commentaire de la loi du 29 juin 1964 concernant la suspension, le sursis et la probation, *R.D.P.*, 1964-65, 779.

sanctie — want de probatie is een sanctie⁵⁶, al is zij minder als vergeldend dan als hulpverlenend bedoeld — in de huidige stand van de wetgeving, naar gelang van de persoonlijkheid van de rechter⁵⁷, zowel in een geest van goedmoedigheid toepassen als in de geest waarmee ze zou moeten worden toegepast, nl. ter verbetering van de delinquent om recidive te voorkomen⁵⁸; deze verbetering vereist niet dat de invloed van de sanctie op de algemene preventie uit het oog verloren moet worden. Een keuze moet gedaan worden tussen vergelding en behandeling, maar die keuze is niet absoluut. Immers, voor een zeer groot aantal delinquenten die geen behoefte hebben aan een resocialiserende behandeling, moet bij de straftoemeting de nadruk op de vergelding en algemene preventie rusten. Voor anderen moet van vergelding worden afgezien ten bate van de behandeling⁵⁹. Slechts voor deze laatsten is de probatieopschorting en het probatieuitstel bestemd.

De opgelegde voorwaarden ontaarden evenwel dikwijls in automatische en bij iedere uitspraak telkens terugkerende, geclicheerde, niet voor uitvoering of controle vatbare maatregelen⁶⁰. Het gevaar ont-

staat, dat eens de vaststelling zal moeten worden gedaan, dat, zowel ter vervanging van de korte gevangenisstraf als ter voorkoming van recidive, deze uitstekende wet zal hebben gefaald.

Een opsomming in de wet zelf van een reeks dwingende doch opvoedkundige voorwaarden, waaruit de rechter zijn keuze zou moeten doen, kan nuttig zijn. In sommige landen wordt dit gedaan⁶¹. De kritiek hiertegen⁶² is gebaseerd op de onmogelijkheid voor de rechter om de keuze van de wettelijke voorwaarden te individualiseren. Dit kan m.i. verholpen worden door een limitatieve opsomming te vermijden. Een wettelijke opsomming van probatievoorwaarden, waaruit de rechter er een of meer zou moeten aanduiden en die hij voor de verdachte het meest geschikt acht, mag niet beperkend zijn. Het moeten minimumvoorwaarden blijven van dien aard, dat ze, zonder tergend te zijn, het legaliteitsbeginsel eerbiedigen⁶³, terwijl daarnaast de rechter — of liever nog de probatiecommissie⁶⁴ — waarin toch twee magistraten zitting hebben, de bevoegdheid moet krijgen om zo nodig op grond van omstandigheden die aan de persoonlijkheid van de verdachte eigen zijn, specifieke voorwaarden op te leggen. Voor deze voorwaarden, die dan meer bepaald de persoonlijke resocialisering nastreven, blijft de instemming van de probant vereist. Door het bepalen en het wijzigen — zelfs in strengere zin⁶⁵ — van deze specifieke voorwaarden over te laten aan de probatiecommissies⁶⁶, zou het mogelijk worden tot een dialoog te komen die door Dautricourt terecht

⁵⁶ P. CORNIL, "La probation, sanction pénale ou mesure de faveur", *J.T.*, 1958, 145.

⁵⁷ Een in Polen uitgevoerd onderzoek toont aan dat de rechters de straf niet zozeer bepalen volgens de aard van het misdrijf of volgens de persoonlijkheid van de dader, doch eerder volgens hun eigen persoonlijkheid. Het invoeren van directieven die toegepast moeten worden door de rechter bij het kiezen van een straf is van dien aard dat de invloed van de naar mildheid of naar strengheid neigende persoonlijkheid van de rechter beperkt wordt (A. SPOTOWSKI, boekbespreking van KASMARCK THOMASZ, *Richterliche Strafzumessung in der Volksrepublik Polen*, in *Zeitsch. für gesammte Strafwissenschaft.*, 1975, 841).

⁵⁸ *Parl. St., Senaat*, 1962-63, nr. 355, verslag Honsiaux, nr. 39. De opgelegde gedrageregels "doivent tendre à écarter du probationnaire les causes qui l'ont fait tomber dans le délit et agir comme régulatrices de son activité future" (R. BERGER, *Le système de probation anglais et le sursis continental*, Genève, 1953, blz. 52); DAUTRICOURT, "Le juge correctionnel belge devant l'individualisation pénale scientifique, la mise à l'épreuve judiciaire et le jugement des adolescents", *R.D.P.*, 1958-59, 946, nr. 46 e.v.

⁵⁹ E. HEINITZ, *Die Individualisierung der Strafen und Massnahmen in der Reform des Strafrechts und des Strafprozesses*, Berlin, 1960.

⁶⁰ "Te veel rechters schrijven lukraak probatiemaatregelen voor, zonder geïnformeerd te zijn over de persoonlijkheid van de delinquent" (VERHEYDEN, o.c., 541, en verder 544-546); J. SOMERS, "De maatschappelijke enquête en de probatie" *Bull. Strafinr.*, 1971, 171-186; B. DEVROYE-RAMOUX en G. DE CONINCK, "De praktijk van de probatie", *Bull. Strafinr.*, 1974, 105-106.

Enkele voorbeelden uit de praktijk: "dat hij zich van alle mogelijke drankmisbruik zal onthouden" (Gent, 30 juni 1970): Wie kan zulks controleren? "Van algemeen goed gedrag te zijn" (Raadkamer, Brugge 8 mei 1970): Wie moet niet van algemeen goed gedrag zijn en wanneer is men van slecht gedrag? — "Geen sterke drank meer te verbruiken" (Corr. Gent, 29 april 1969); — "De behandelende geneesheer ontslaan van zijn beroepsgeheim"! (Corr. Brugge, 21 april 1969) — "Loyale medewerking met de wenken (sic) van de sociale assistent" (enige voorwaarde) (Brugge, 24 april 1969) — "Zich onthouden van dronkenschap en regelmatige tewerkstelling" — resic! (Kortrijk, 4 september 1968).

Zou de vrees meer verbeeldingskracht te moeten opbrengen bij het bepalen van de voorwaarden en de onmogelijkheid om systematisch voor honderden verdachten een verantwoord personaliteitsonderzoek te verrichten, de oorzaak niet kunnen zijn van de geringe toepassing die van de wet gemaakt wordt: in 1974 werden er in het rechtsgebied van het Hof van Beroep van Gent slechts 190 probatieopschortingen en 222 probatieuitstellen verleend, tegen 301 gewone opschortingen.

⁶¹ Bv. art. 739 van de Franse Code de procédure pénale en de artt. 56-59 van het Règlement d'administration publique van 23 februari 1952; L. PONS, "La probation en France", *R.D.P.*, 1969-70, 648-650. Over de strafwethervorming in de D.D.R. van 1 april 1975: Dr. IRÈNE SAGEL-GRANDE, "Die Änderungen im Bereich der Rechtsfolgen strafbaren Handelns im Strafrecht der D.D.R.", *Zeitschrift für gesammte Strafwissenschaft.*, 1975, 762. Men schrijft de stijging der criminaliteit in de D.D.R. toe o.m. aan het veelvuldig toepassen van straffen zonder vrijheidsberoving en vooral aan het veelvuldig toepassen van het probatieuitstel met ontoereikende probatievoorwaarden; daarom werden er een aantal verplichte voorwaarden in de wet zelf opgenomen.

⁶² CH. GERMAIN, "Quelques aspects de la probation franco-belge", *R.D.P.*, 1957, 925 e.v.

⁶³ G. LEVASSEUR, "Les techniques de l'individualisation judiciaire, rapport de synthèse du VIIIe congrès de défense sociale", *Rev.sc.crim.*, 1972, 348; P. VAN DROOGENBROECK, "Commentaire de la loi du 29 juin 1964 concernant la suspension, le sursis et la probation", *R.D.P.*, 1964-65, 772-775.

⁶⁴ VERHEYDEN, o.c., 548.

⁶⁵ R. CHARLES, o.c., in noot 69, blz. 173-174.

⁶⁶ Aan de voorwaardelijk invrijheidgestelde gevangenen worden ook door niet juridictionele organen specifieke voorwaarden opgelegd, die steeds aangepast kunnen worden.

ter zake wordt aangeprezen⁶⁷, maar thans in correctionele zittingen onmogelijk is, niet alleen om praktische redenen, maar ook omdat "het strafproces nauwelijks een zodanige ontmoeting van rechter en verdachte toelaat, dat er een bevrijdend menselijk contact ontstaat"⁶⁸. De naleving van de wettelijke voorwaarden zal de objectieve toetssteen zijn van de medewerking van de probant⁶⁹.

Het wettelijk bepalen van de probatievoorwaarden zal het voordeel bieden, een reeks maatregelen ter beschikking te stellen — in feite zoveel substituties van de korte gevangenisstraf⁷⁰ — die zonder beroep op deze nadelige straf, toch de algemeen preventieve werking van de strafwet zouden behouden⁷¹. Daarnaast blijft dan ruimte over om er in voorkomend geval nog andere persoonlijke voorwaarden aan toe te voegen, ter behandeling van de probant voor wie zulks nodig mocht blijken.

Wat hiermee wordt voorgestaan, is tenslotte niets anders, dan het aanpassen aan het opzet, beoogd met de voorwaardelijke invrijheidstelling, van de afschaffing van de korte gevangenisstraf: tijdens de periode van voorwaardelijke invrijheidstelling wordt de veroordeelde ook gevolgd, nadat hij een dwingende maatregel heeft ondergaan, worden hem voorwaarden opgelegd die hij moet naleven, geniet hij de bijstand van een penitenciaire sociale assistent. Het ondergane gedeelte van de gevangenisstraf beantwoordt aan de preventieve functie van de straf en wordt als vergeldend aangevoeld, terwijl de bijstand tijdens de voorwaardelijke invrijheidstelling aan de resocialiserende functie tegemoetkomt.

⁶⁷ J. DAUTRICOURT, "Le rôle de la défense dans l'application de la loi du 19 juin 1964 concernant la suspension, le sursis et la probation", *J.T.*, 1966, 217-224.

⁶⁸ TH. W. VAN VEEN, "De betekenis van het strafproces voor onze samenleving", *Tijdschrift v. Strafr.*, 1969, blz. 124.

⁶⁹ P. VAN DROOGENBROECK, o.c., blz. 777, onderscheidt ook twee reeksen voorwaarden: de eerste streven ernaar bij de probant de oorzaken van zijn delinquentie weg te nemen; de tweede reeks moet van dien aard zijn dat de controle van de probatieassistent en van de probatiecommissie nopens de vraag of er een werkelijke wil tot beterschap is, mogelijk wordt gemaakt. In mijn visie hoeven deze laatste voorwaarden niet noodzakelijk streng geïndividualiseerd te zijn. Zie ook R. CHARLES, "L'application de la loi du 29 juin 1964 concernant la suspension, le sursis et la probation depuis son entrée en vigueur", *R.D.P.*, 1967-68, 159, m.b. 170.

⁷⁰ De huidige mogelijkheid om als probatievoorwaarde een beroepsuitoefeningsverbod of een verblijfsverbod op te leggen, ligt toch vrij dicht bij werkelijke straffen, die, in strijd met het legaliteitsbeginsel, niet bij de wet zijn gesteld voor het door de probant gepleegde misdrijf. Dit is zo waar dat men aanraadt er zeer voorzichtig mee te zijn (VAN DROOGENBROECK, o.c., blz. 779).

⁷¹ De geleidelijke vermindering van het aantal probatieopschortingen en de verhoging van het aantal probatieuitstellen, die procureur-generaal VERHEYDEN op grond van de studie van B. DEVROYE-RAMIOUL en G. DE CONINCK (o.c. in noot 60), vermeldt, zou wellicht eens veroorzaakt kunnen zijn door het bewustzijn van de rechters dat de gewone opschorting voldoende is voor kleine vergrijpen, terwijl de probatieopschorting te weinig algemeen preventieve uitwerking heeft, wat het probatieuitstel wel zou hebben.

Deze wettelijke voorwaarden zouden in hoofdzaak positieve voorwaarden moeten zijn, gemakkelijk te controleren, met de verplichting voor de veroordeelde, de *naleving ervan op eigen initiatief* en op geregelde tijdstippen, met de probatieassistent te bespreken^{72 73}.

En waarom zou men er het weekeindarrest, of de beperkte hechtenis, beperkt tot een maximum van vier of vijf weekeinden of tot tien à vijftien gevangenisnachten, niet kunnen inbouwen als sanctie, op te leggen door de rechtbank op verzoek van de probatiecommissie, wanneer de probant door het plegen van een misdrijf of het miskennen van de wettelijke voorwaarden, blijk zou geven van een neiging om zich opnieuw te laten gaan op een wijze, die tot een herroeping van de probatie zou kunnen leiden, indien geen heilzame schok veroorzaakt wordt⁷⁴. Een tijdelijke wederopsluiting wordt ook soms bevolen tijdens de voorwaardelijke invrijheidstelling wanneer de veroordeelde de opgelegde voorwaarden niet meer naleeft.

Hoewel de Belgische rechter dus reeds ruime bevoegdheden heeft verkregen op het gebied van de straftoemeting, toch heeft hij nog het recht niet — behoudens een duidelijk geval waarover we het onmiddellijk zullen hebben — om de vrijheidsberovende straf te vervangen door andere straffen of door louter vrijheidsbeperkende maatregelen, wanneer dit nodig en nuttig zou blijken te zijn.

C. De wetgeving

1. De geldboete

Als oudste sanctie, die in correctionele zaken en in politiezaken nu eens als hoofdstraf, dan weer als bijkomende straf⁷⁵ wordt toegepast, is in de po-

⁷² IRÈNE SAGEL-GRANDE, o.c.: "(...) dasz man zu der Einsicht gelangte dasz es auch unter den gesellschaftlichen Bedingungen konkret ausgestalteter, kontrollierbaren Auflagen bedarf um das Strafziel zu erreichen".

⁷³ Bv. de verplichting om binnen de probatietijd geregeld afbetalingen te doen ter vergoeding van het slachtoffer; de verplichting om een deel van het loon op een spaarboekje te plaatsen met verbod er zonder instemming van de probatieassistent over te beschikken; het verbod een personenwagen te besturen waarvan de motor een cylinderinhoud heeft die een bepaald cijfer overtreft; de verplichting deel te nemen aan sociale, filantropische of culturele manifestaties, lessen of voordrachtencyclusen waarvan de keuze te bespreken is met de probatieassistent; de verplichting herscholingslessen of vervolmakingscursussen te volgen; de verplichting van woonplaats of arbeidsmilieu te veranderen; de verplichting een psychologische of psychiatrische behandeling te volgen; de verplichting om luxe-uitgaven aan een voorafgaande bespreking met de probatieassistent te onderwerpen.

⁷⁴ Dit wordt voorzien in het ontwerp van federaal strafwetboek voor de Verenigde Staten van Amerika (G. SUTTON, "Le projet de code pénal fédéral des Etats Unis", *Rev.sc.crim.*, 1971, 351) en bestaat in Zweden (I. STRAHL, "Les grandes lignes du nouveau code pénal Suédois", *Rev.sc.crim.*, 1964, 536-537) en in Engeland (R. SCHMELCK en G. PICCA, *Pénologie et droit pénitentiaire*, blz. 220, nr. 225).

⁷⁵ Nov., *Droit pénal*, t. I, vol. 1, nrs. 749 en 752.

satieve strafwetgeving de geldboete bekend. Deze straf was onlangs het voorwerp van een grondige en kritische uiteenzetting van procureur-generaal Van Honsté⁷⁶ en het zou vermetel zijn thans opnieuw hierover uit te weiden. Maar het is geen novum voorstander te zijn van deze patrimoniale straf als vervangingsstraf voor de korte gevangenisstraffen, althans niet in het Belgische recht, waarin nagenoeg alle strafwetten de korte — en zelfs de lange — gevangenisstraf en de geldboete, als alternatieve mogelijkheden aan de keuze van de rechter voorleggen. Men kent de formulering die hiertoe in de wetgeving wordt gebruikt: "of een van die straffen alleen". Zelfs wanneer deze keuze, voor een bepaald wanbedrijf, aan de rechter niet is gelaten, dan nog kan hij, door verzachtende omstandigheden te aanvaarden, met toepassing van art. 85, tweede lid, Sw., toch de geldboete alleen opleggen, voor zover de speciale strafwet de toepassing van art. 85 Sw. toelaat⁷⁷. Dit is voor de overgrote meerderheid van de dagelijks toegepaste strafwetten het geval⁷⁸.

Deze mogelijkheid, om enkel de geldboete als straf uit te spreken, bestaat nog niet voor de gecorrectionaliseerde misdaden, hoewel art. 84 Sw. voor deze wanbedrijven reeds de geldboete als een facultatieve bijkomende straf aan de gevangenisstraf toevoegt, zelfs wanneer op de oorspronkelijke misdaad geen bijkomende geldboete was gesteld. Om hier de omzetting van deze bijkomende straf in een hoofdstraf te realiseren zou het voldoende zijn art. 84, eerste lid, aan te vullen.

Alle wanbedrijven, zowel de oorspronkelijke als de gecorrectionaliseerde misdaden, zouden aldus, op uniforme wijze door de enkele geldboete kunnen worden gesanctioneerd. We komen hier nog op terug.

Is de geldboete als bijkomende straf samen met een hoofdgevangenisstraf uitgesproken, dan heeft het bedrag geen invloed om de aard van het misdrijf te bepalen: of er in dit geval een correctionele dan wel een politiestraf is uitgesproken wordt uitsluitend bepaald door de duur van de gevangenisstraf. Is de geldboete daarentegen als hoofdstraf opgelegd, dan bepaalt het bedrag waartoe de dader wordt veroordeeld, volgens art. 30 Sw., de aard van het misdrijf.

2. De afzetting

Naast de geldboete is er in het Belgische recht nog een tweede maatregel die reeds sedert 1870 zowel als correctionele hoofdstraf dan wel als bijkomende straf wordt aangewend, al is dit dan enkel toepasselijk op officieren — beroepsofficieren zowel als reserveofficieren — van de krijgsmacht⁷⁹.

Als hoofdstraf is *de afzetting van een officier* gesteld op de volgende misdrijven:

- 1) de postverlating in oorlogstijd (art. 25, 3e lid, Mil. Sw.);
- 2) het niet vervoegen van zijn post bij alarm in oorlogstijd (art. 26, 2e lid);
- 3) insubordinatie in vreedstijd (art. 28, 1e lid);
- 4) gewelddaden tegen een schildwacht (art. 33, 1e lid);
- 5) gewelddaden op een meerdere (art. 34, 1e lid);
- 6) smaad aan een meerdere tijdens de dienst (art. 42, 2e lid);
- 7) desertie (art. 43 en 44);
- 8) opzettelijke zelfverminking in oorlogstijd (K.B. van 13 nov. 1915, art. 1).

De rechter is verplicht de afzetting als bijkomende straf uit te spreken wanneer een officier veroordeeld wordt:

- 1) tot een criminele straf wegens misdaden omschreven in het Militair Strafwetboek, indien hierbij de militaire degradatie niet als bijkomende straf wordt uitgesproken⁸⁰;
- 2) wegens sommige misdrijven, uit het gewoon Strafwetboek, nl. aanranding der eerbaarheid, verkrachting, diefstal en afpersing, misbruik van vertrouwen en oplichting, voor zover de militaire degradatie niet als bijkomende straf wordt uitgesproken;
- 3) wegens verduistering gepleegd ten nadele van de Staat of van een militair.

Ten aanzien van burgers, die niet aan de militaire wetten zijn onderworpen, maar die als daders of medewerkers aan het militair misdrijf hebben deelgenomen, wordt de afzetting, die als hoofdstraf is voorzien, vervangen door een gevangenisstraf van twee maanden tot drie jaar⁸¹.

De afzetting heeft tot gevolg dat de veroordeelde officier zijn graad verliest, evenals het recht om er de uniform en de kentekens van te dragen. Ze houdt niet in de uitsluiting uit het leger noch het verval van het recht om erekenkens te dragen⁸².

⁷⁶ "Politique criminelle et sanctions patrimoniales", opningsrede van 1 september 1975, *J.T.*, 1975, 686 e.v. en 705 e.v.; zie ook J. DUPRÉEL, "De la substitution de l'amende aux courtes peines de prison", *R.D.P.*, 1939, 568 e.v.; P. VAN DROOGENBROECK, "Les courtes peines de prison et leur remplacement par d'autres mesures", *XIIIe semaine sociale universitaire*, 31 maart-5 april 1952, blz. 256.

⁷⁷ Art. 100 Sw.

⁷⁸ En zelfs voor alle strafwetten sedert het begin van de XXe eeuw.

⁷⁹ Art. 6 Mil. Sw.; *Nov.*, *Droit pénal*, t. I, vol. 1, nr. 1118.

⁸⁰ De militaire degradatie is een strengere bijkomende straf, die naast de gevolgen eigen aan de afzetting een aantal burgerlijke rechten doet verliezen. Het is *altijd* een bijkomende straf, doch soms facultatief, soms verplicht uit te spreken (NIPPES, *Législ. crim.*, IV, blz. 84, nr. 4).

⁸¹ Art. 100bis Sw. De straf voor de medeplichtige burger wordt bepaald in art. 69, 2e lid, Sw.

⁸² *R.P.D.B.*, v° *Justice militaire*, nr. 29; *Nov.*, *Droit pénal*, t. I, vol. 1, nr. 1117.

Wanneer de afzetting als hoofdstraf wordt voorzien kan zij, bij aanneming van verzachtende omstandigheden vervangen worden door een tuchtstraf⁸³.

De burgerlijke rechtbanken kunnen ook deze hoofdstraffen, afzetting of het vijfvoudige van de hoogste tuchtstraf uitspreken wanneer zij, met toepassing van art. 26 van de Wet van 15 juni 1899 houdende het Wetboek van Militaire Strafrechtspleging, kennis nemen van een van de hierboven vermelde misdrijven gepleegd in samenwerking door een officier en een burger of wanneer het bedoeld militair misdrijf samenhangend is met een door een burger gepleegd misdrijf.

Het uitstel en het probatieuitsstel zijn toepasselijk op de straf van afzetting⁸⁴.

3. Andere gevallen

Naast deze twee voorbeelden van strafwetten, die het principe uitwerken, dat een bijkomende straf ook als hoofdstraf kan gelden, moet nog gewezen worden op enkele geïsoleerde strafrechtelijke bepalingen waarin dit zelfde principe is terug te vinden.

Art. 6, tweede lid, van de Wet van 29 juni 1964 betreffende de opschorting, het uitstel en de probatie, legt de rechter op, die tot opschorting van de veroordeling besluit, toch de bijkomende straf van de bijzondere verbeurdverklaring uit te spreken.

Dit is duidelijk een geval waarin die ene bijkomende straf op zelfstandige wijze toegepast wordt, daar er bij definitie geen andere veroordeling wordt uitgesproken.

Verder was er nog een, sedert de Wet van 20 juni 1964 opgeheven, bepaling van art. 28 van de Wet van 5 september 1952 betreffende de vleeskeuring en de vleeshandel, waarin gesteld werd, dat in geval van herhaling "de gevangenisstraf steeds wordt uitgesproken, *tenzij* de rechter de ontzettingsmaatregel toepast", nl. het verbod een beroep uit te oefenen dat betrekking heeft op de handel, de bereiding, de bewerking of de bewaring van vlees.

Zo al niet met zekerheid uit deze tekst opge maakt kan worden of in geval van herhaling ook de geldboete verplicht was, zodat de ontzettingsmaatregel toch een bijkomende straf bleef, dan is deze tekst toch een voorbeeld waarin de vervanging van een vrijheidsberovende straf door een vrij-

heidsbeperkende straf in overweging werd genomen⁸⁵.

In art. 15 van het Boswetboek komt een ander voorbeeld voor: het is aan de leden van het personeel van het bosbeheer verboden handel te drijven in hout, rechtstreeks of onrechtstreeks enige nijverheid uit te oefenen waarin hout als hoofdbestanddeel gebruikt wordt, of een herberg of drankgelegenheid te houden, een en ander *op straf van schorsing en van afzetting in geval van herhaling*.

Dit is geen loutere tuchtsanctie, doch wel een straf (arg. artt. 146-147 Boswetboek). Hetzelfde moet gezegd worden van art. 113 van het Boswetboek, waarbij *op straf van sloping* verboden wordt huizen, hoeven of aanhorigheden te bouwen op minder dan 100 meter afstand van de rand van die bossen.

Minder duidelijk, maar in de grond zeer dicht bij dezelfde idee is de bepaling van art. 39 van de Wet betreffende de politie over het wegverkeer, die ook als bijkomende straf het verval van het recht tot rijden oplegt, onder de voorwaarden, als bepaald in de Wegverkeerswet, uit te spreken, wanneer volgens de regels van de samenloop van misdrijven andere hoofdstraffen worden uitgesproken dan die van de Wegverkeerswet. Dit is zoveel als zeggen dat de bijkomende straf, uit deze wet, zelfstandig wordt opgelegd, wegens de verkeersinbreuk, hoewel de hoofdstraf die ze moet schragen opgeslorpt werd door een andere strafbepaling.

Door deze voorbeelden is nu aangetoond dat de omzetting van bijkomende straffen in hoofdstraffen in het Belgische positieve recht, geen volstreckte nieuwigheid zou zijn. Tot op heden geschiedde dit nog maar op schuchtere wijze, maar het zou niet tegen de geest zijn van de strafwetgeving zulks te veralgemenen.

Maar ook met betrekking tot het bedenken van *nieuwe* straffen, ter vervanging van de korte gevangenisstraf kan men in de Belgische positieve wetgeving een inspiratiebron vinden. Ik bedoel de reeds voor militairen ingevoerde bevoegdheid, die door de wet aan de burgerlijke zowel als aan de militaire rechtbanken is gegeven, om "voor een misdrijf dat weinig ernstig blijkt te zijn", dit misdrijf, dat dus zelfs een misdaad kan zijn, te "disciplinarisieren" en de dader te verwijzen naar de korpstucht⁸⁶.

⁸³ Die maximum het vijfvoudige kan belopen van de in het tuchtrecht bepaalde hoogste tuchtstraf d.i. 20 dagen zwaar arrest of, in het geval van art. 28, 40 dagen zwaar arrest (W. 14 januari 1975, art. 22, 2°, en 28). Deze tuchtstraffen blijven correctionele straffen, die door de rechtbank, en niet door de tuchtoverheid, worden uitgesproken (Cass., 26 mei 1952, *Pas.*, 1952, I, 615; Cass., 3 augustus 1914, *Pas.*, 1915-16, I, 89).

⁸⁴ Art. 34 van de Wet van 15 juni 1899 houdende het Wetboek van Strafrechtspleging voor het leger.

⁸⁵ R. SCREVEN, *Les interdictions professionnelles en droit pénal*, nr. 297.

⁸⁶ Art. 24 van de Wet van 15 juni 1899, gewijzigd bij de Wet van 14 januari 1975, houdende het Wetboek van Militaire Strafrechtspleging; J. GILSEN, *Militaire straf en tuchtrecht. Het nieuw tuchtrecht voor de Belgische krijgsmacht*, lezing gehouden voor de Belgisch-Luxemburgse Unie voor Strafrecht op 12 december 1975, stencil, blz. 74 (deze lezing zal gepubliceerd worden in *R.D.P.*, 1976 en in *Tijdschr. voor militair strafrecht en oorlogsrecht*, 1976, nr. XV-3).

Het discipliniseren is op zichzelf natuurlijk geen nieuwe straf, doch een techniek van strafprocedure. Het gevolg ervan is evenwel, dat de korte gevangenisstraf en de geldboete, evenals de eventuele bijkomende straffen de plaats moeten ruimen voor een tuchtstraf, waarvan het opleggen zelfs niet eens verplicht is gesteld.

Het zou aanbeveling verdienen te onderzoeken of het discipliniseren van wanbedrijven en/of van overtredingen ook niet in het Wetboek van Strafvordering een plaats verdient: talrijk zijn immers de beroepen, waarin een overheid bevoegd is om tuchtrechtelijke vergrijpen op een georganiseerde wijze te sanctioneren⁸⁷. De voornaamste opwerping

hiertegen is natuurlijk dat, in tegenstelling tot het militair tuchtreglement, er voor de andere beroepen geen wettelijke opsomming van tuchtstraffen voorhanden is en dat de tuchtrechtelijke procedure zeer vaak slechts gewoonterechtelijk is geregeld. We zullen straks vermelden, hoe precies de specifiek socialistische structuur van de volksdemocratieën het inschakelen van het tuchtrecht toelaat en aldus een veel bredere waaier van niet vrijheidsberovende sancties ter beschikking kan stellen.

(slot in volgend nummer)

L. DE WILDE

worden dat indien het misdrijf tot de bevoegdheid van de politierechtbank behoort, het dossier door de raadkamer, bij regeling van de procedure aan de procureur des Konings wordt overgezonden en dat dit ook *kan* bevolen worden op vordering van het openbaar ministerie, als de straf niet meer dan zes maanden bedraagt. De procureur des Konings behoudt dan de bevoegdheid o.m. om de zaak te seponeren (A. DE NAUW, "De procedureregeling door de raadkamer en de hervorming van het strafprocesrecht", R.W., 1975-76, 1217 e.v.).

RECHTSPRAAK

HOF VAN CASSATIE

1e KAMER — 26 SEPTEMBER 1975

Voorzitter: de h. P. Delahaye
Raadsheer-rapporteur: ridder de Schaetzen
Advocaat-generaal: de h. E. Krings
Advocaat: mr. A. Houtekier

Gemeentebelastingen — Reclamaties — Aflevering van aanslagbiljet.

Art. 8 van de Wet van 5 juli 1871 bepaalt dat de reclamaties "worden gezonden aan de bestendige afvaardiging binnen de drie maanden der dagtekening van de aflevering van het waarschuwing-uittreksel uit de rol". Het woord "aflevering" betekent in zijn gebruikelijke zin "overhandiging aan" of "aanbieding aan de woonplaats" van de belanghebbende. Vermoeden dat de datum die door de administratie op het uittreksel als datum van aflevering vermeld is, de datum is waarop het aan de belastingplichtige wordt overhandigd of aan zijn woonplaats wordt aangeboden is in strijd met het wettelijk begrip van aflevering.

S.

Gelet op het bestreden besluit op 26 april 1974 door de Bestendige Deputatie van de Provinciale Raad van Brabant inzake gemeentebelasting op de wegeniswerken gewezen;

Over het middel ambtshalve opgeworpen en afgeleid uit de schending van de artikelen 97 van de Grondwet

en 8 van de wet van 5 juli 1871 wijzigingen toebringende aan de belastingwetten:

Overwegende dat, enerzijds, op de aanslagbiljetten melding wordt gemaakt van de datum van 17 maart 1972 als datum van aflevering; dat eiser, anderzijds, in zijn reclamatie van 4 december 1972 aanstipte dat die aanslagbiljetten hem slechts op 14 oktober 1972 afgeleverd werden;

Overwegende dat artikel 8 van de wet van 5 juli 1871 bepaalt dat de reclamaties "worden gezonden aan de bestendige afvaardiging binnen de drie maanden der dagtekening van de aflevering van het waarschuwing-uittreksel uit de rol";

Overwegende dat het woord "aflevering" in zijn gebruikelijke zin betekent "overhandiging aan" of "aanbieding aan de woonst" van de belanghebbende;

Overwegende dat het besluit door de reclamatie te verwerpen omdat "uit de stukken van het dossier blijkt dat bedoeld verwittiging-uittreksel uit de rol op 17 maart 1972 aan de bezwaardiener afgeleverd werd" in het onzekere laat of het in feite beslist dat het stuk op 17 maart en niet op 14 oktober 1972 aan eiser werd overhandigd of aan zijn woonplaats werd aangeboden, dan wel in rechte beslist, in strijd met het wettelijk begrip van aflevering, dat de datum die door de administratie op het uittreksel als datum van aflevering vermeld is, vermoed wordt de datum te zijn waarop het aan de belastingplichtige wordt overhandigd of aan zijn woonplaats wordt aangeboden;

Om die redenen,

en zonder acht te slaan op het door eiser opgeworpen middel,

Vernietigt het bestreden besluit ;
Beveelt dat melding van dit arrest zal worden gemaakt op de kant van de vernietigde beslissing ;
Veroordeelt verweerster in de kosten ;
Verwijst de zaak naar de Bestendige Deputatie van de Provinciale Raad van Antwerpen.

HOF VAN BEROEP TE BRUSSEL
AFDELING ANTWERPEN

6e KAMER — 18 MAART 1974

Voorzitter-rapporteur : de h. Blockx
Raadsheren : de hh. Ceulemans en Van Hecke
Substituut-procureur-generaal : de h. Brosens
Advocaten : mrs. Truyen, Lesthaeghe en Mirdikian

Arbeidsongeval—Verzekeraar—Regresvordering—Aansprakelijke derde—Begrip—Overige werknemers.

Krachtens art. 22 van de Verzekeringswet van 11 juni 1874 en art. 19 van de in 1931 gecoördineerde arbeidsongevallenwet kan de arbeidsongevallenverzekeraar, bij een ongeval op de weg of naar het werk, van de aansprakelijke derde terugbetaling eisen van de vaste vergoedingen die hij aan de getroffene heeft betaald, in verhouding tot het recht dat hij tegen eerstgenoemde bezit.

Ten aanzien van een zelfde verzekeraar en een zelfde schadegeval kan de verzekerde niet terzelfder tijd derde zijn. Alle andere personen, inclusief de overige werknemers van de werkgever, zijn evenwel derden.

N.V. The Ocean t/ Wouters en N.V. Van Mieghem en Zonen

Overwegende dat het bestreden vonnis ten onrechte de eis van de N.V. The Ocean, arbeidsongevallenverzekeraar van de N.V. Van Mieghem, gericht tegen Wouters, werknemer van deze laatste, en aansprakelijk gesteld voor de schade berokkend door een ongeval op de weg naar het werk aan de genaamden Huysmans, Van Moer, en Van Hoorn, alsmede tegen de N.V. Van Mieghem als civielrechtelijk aansprakelijke voor haar aangestelde Wouters, niet ontvankelijk heeft verklaard ;

Overwegende dat artikel 19, lid 3 (Wet van 11 juni 1964) van de gecoördineerde wetten van 28 september 1931, ter zake toepasselijk, tot doel heeft aan de getroffene door een ongeval op de weg naar of van het werk of aan zijn rechtverkrijgenden de mogelijkheid te geven, buiten de vaste vergoedingen spruitende uit de toepassing van de wet op de arbeidsongevallen, de bijkomende vergoeding overeenkomstig de regelen van het gemene recht te bekomen, zelfs indien de voor het ongeval verantwoordelijke persoon het ondernemingshoofd of één van zijn arbeiders of aangestelden is ;

Overwegende dat de arbeidsongevallenverzekeraar krachtens artikel 22 van de Wet van 11 juni 1874, en 19 van de gecoördineerde wetten, van de aansprakelijke derde de terugbetaling kan eisen van de vaste vergoedingen die hij aan de getroffene heeft betaald, in verhouding tot het recht dat hij tegen hem bezit ;

Overwegende dat de "verzekerde" ten opzichte van

een zelfde verzekeraar en betreffende een zelfde schadegeval niet terzelfder tijd een "derde" kan zijn ;

Overwegende dat echter alle andere personen derden zijn, ook de werknemers ;

Overwegende dat hun hoedanigheid van "begunstigde" hieraan geen afbreuk doet ; dat zij inderdaad begunstigd zijn voor de ongevallen die hun overkomen en niet voor die welke zij veroorzaken ;

Overwegende dat de N.V. Van Mieghem niet aangesproken wordt als werkgever die zijn verplichting krachtens artikel 9 van de gecoördineerde wetten verzekerd heeft, maar als civielrechtelijk aansprakelijke van een persoon die aansprakelijk gesteld werd voor een verkeersongeval, en voor wie hij op grond van artikel 1384, lid 1, B.W. moet instaan ;

Overwegende dat de vordering van The Ocean derhalve ontvankelijk en gegrond is ;

Om die redenen,

Het Hof, rechtdoende op tegenspraak, (...)

ontvangt het hoger beroep en rechtdoende binnen de perken ervan, doet het bestreden vonnis teniet, veroordeelt Wouters en N.V. Van Mieghem solidair om aan de N.V. The Ocean te betalen de som van 361.754 frank te vermeerderen met de vergoedende interesten sedert de dag der uitkering en de gerechtelijke interesten ;

veroordeelt Wouters en N.V. Van Mieghem solidair tot de kosten.

NOOT—In de cassatiearresten van 15 maart 1971 (R.W., 1971-72, 651) en van 12 juni 1973 (R.W., 1973-74, 194) werd beslist dat de verzekeringsmaatschappij geen regres heeft tegen het ondernemingshoofd, haar eigen verzekerde, als het ongeval zich op de weg van en naar het werk heeft voorgedaan, terwijl zodanig recht toch in de arbeidsongevallenwetgeving ingeschreven was en is (oude Wet van 11 juni 1964 en art. 46, § 1, 5°, van de nieuwe Arbeidsongevallenwet). De motivering luidt dat een zelfde persoon ten opzichte van een zelfde verzekeraar en met betrekking tot een zelfde schadegeval niet tegelijkertijd verzekerde en derde kan zijn.

Het is echter van belang op te merken dat het in beide arresten om een ondernemingshoofd ging, dat zelf voor het ongeval aansprakelijk was.

De toestand is anders wanneer een aangestelde en niet het ondernemingshoofd de auto bestuurt en voor het ongeval verantwoordelijk is. Bovenstaand arrest van het Hof van Beroep te Brussel beslist terecht dat alle andere personen dan de werkgever derden zijn, ook de werknemer-aangestelde. Inderdaad, niet de aangestelde die het ongeval heeft veroorzaakt, maar de werkgever heeft de arbeidsongevallenverzekering aangegaan. De aangestelde is dus wel degelijk een derde tegenover die verzekering. Regres tegen de werkgever blijft dus mogelijk in de gevallen waarin hij civielrechtelijk aansprakelijk is voor de daden van zijn aangestelde, maar niet in de gevallen waarin de werkgever zelf voor het ongeval op de weg en naar het werk verantwoordelijk is.

De vraag rijst of de redenering die door het Hof van Cassatie werd gevolgd, inzonderheid in het arrest van 12 juni 1973, dat op de nieuwe wet betrekking heeft, wel juist is. Dit arrest beslist : "Overwegende dat, hoewel bedoeld artikel 47 enkel gewag maakt van 'de voor het arbeidsongeval aansprakelijke', uit de voorbereidende werken eveneens blijkt dat door deze termen dient verstaan te worden de aansprakelijke 'derde' ". Op welke tekst van de voorbereidende werkzaamheden dit slaat wordt niet aangegeven.

Het valt evenwel op dat in de nieuwe wet het woord "derde" niet meer gebezigd wordt. De verklaring daarvan is nochtans zeer begrijpelijk als men vaststelt, dat de nieuwe wet een verplichte verzekering invoert en de verzekeraar rechtstreeks in de plaats van het slachtoffer wordt gesteld om regres uit te oefenen tegen "de voor het arbeidsongeval aan-

sprakelijke", terwijl men onder de oude wetgeving een dubbel substitutierecht diende toe te passen, in de eerste plaats art. 22 van de Verzekeringwet: "De verzekeraar die de schade betaald heeft, treedt in al de rechten van de verzekerde tegenover derden ter zake van die schade". Het is dan ook niet verwonderlijk dat art. 19 van de oude wet bepaalde: "De rechtsvordering tegen de aansprakelijke derde personen kan zelfs door de onderneming, op eigen risico de getroffen of rechtverkrijgende in rechten vervangende, worden ingesteld". Het woord *derden* in de oude tekst was in feite niets anders dan een aansluiting met het eerste substitutierecht van de gewone verzekeringswet, waarin ook van "derden" sprake is. In het kader van de vroegere arbeidsongevallenwetgeving was het dus voor het Hof van Cassatie mogelijk een constructie te maken, die in feite een beknopting inhield van de Wet van 11 juni 1964, volgens welke tegen het ondernemingshoofd regres kon worden uitgeoefend als het ongeval zich op de weg van en naar het werk had voorgedaan.

In de nieuwe wet echter, waarin een rechtstreeks substitutierecht is gevestigd, zodat men niet meer verplicht is de omweg over de Verzekeringwet te maken, is ook nergens meer het woord "derden" terug te vinden en spreekt art. 47 eenvoudig van "de voor het arbeidsongeval aansprakelijke". De bedoelde aansprakelijken worden opgesomd in art. 46, § 1, dat onder 5° zeer duidelijk bepaalt dat een rechtsvordering tegen de werkgever mogelijk is als het ongeval zich op de weg van en naar het werk voordoet. Indien de wetgever het onderscheid had willen maken dat door de rechtspraak werd gecreëerd, te weten dat regres tegen de werkgever mogelijk is wanneer hij enkel civielrechtelijk aansprakelijk is, maar niet wanneer de werkgever zelf voor het ongeval aansprakelijk is, dan had dit duidelijk in de wet dienen te worden uitgedrukt; wat niet het geval is.

Het komt ons dan ook voor, dat er geen grond is om de huidige tekst van de wet te beknopten door een rechtspraak die in feite de wet miskent.

M.L.

HOF VAN BEROEP TE ANTWERPEN

6e KAMER — 19 DECEMBER 1975

Voorzitter : de h. E. Ceulemans

Raadsheren : de hh. R. Vanderhoeft en L. Raymaekers (rapporteur)

Advocaat-generaal : de h. J. Kuyt

Advocaat : mr. J. Verstraete

Wapens—Verboden wapen—Karabijn Long Rifle 22 met geluiddemper.

Hoewel een geluiddemper op zichzelf geen wapen is en afzonderlijk beschouwd niet verboden is, en een karabijn long rifle 22 evenmin een verboden wapen is, maar als een sportwapen wordt beschouwd, toch worden door het aanbrengen van een geluiddemper op een vuurwapen de twee bestanddelen zodanig samengevoegd dat ze één enkel wapen worden dat op een minder waarneembare wijze dienst kan doen en aldus een verdoken d.i. een verboden wapen wordt.

K. en D.

Overwegende dat de hogere beroepen van het openbaar ministerie en beklagden, regelmatig naar vorm en termijn ontvankelijk zijn (Rb. Antwerpen, 30 april 1975);

Overwegende dat de beklagden niet betwisten dat ze op 2 juni 1974 in een bos elk een viertal schoten hebben

gelost naar een boomstronk en zulks met een karabijn long rifle 22, voorzien van een geluiddemper; dat ze dit, naar eigen zeggen, deden om het wapen te regelen; dat ze betwisten dat het gebruikte wapen "verboden" zou zijn door de wet;

Overwegende dat het gebruikte wapen niet behoort tot de vouwgeweren boven kaliber 20 of tot de geweren waarvan de kolf of de loop in verschillende delen kan worden uiteengenomen, zodat nagegaan dient te worden of het een "verdoken of geheim aanvalswapen" is, dat niet als verweerwapen of oorlogswapen mag worden beschouwd in de zin van artikel 3 van de Wet van 3 januari 1933;

Overwegende dat een geluiddemper op zichzelf geen wapen is, en afzonderlijk beschouwd niet verboden is; dat, zolang er geen speciale reglementering bestaat, de karabijn long rifle 22 op zichzelf niet verboden is, doch als een sportwapen wordt beschouwd;

Overwegende dat door het aanbrengen van een geluiddemper op een vuurwapen de twee bestanddelen zodanig samengevoegd worden dat ze één enkel wapen worden dat op een minder waarneembare wijze dienst kan doen, en aldus een verdoken wapen wordt;

Overwegende dat uit de voorbereidende besprekingen van de wet blijkt dat bepaalde gevaarlijke tuigen die een wapen kunnen zijn, niet verboden zijn indien ze niet als wapen gebruikt of bestemd worden, doch als verzamelingsvoorwerp of spelmateriaal;

Overwegende dat beklagden de karabijn, voorzien van de geluiddemper als wapen hebben gebruikt aangezien ze ermede gingen schieten op een openbare plaats, hetgeen zelfs gevaar kon opleveren voor derden, en ze daarbij nog de bedoeling hadden het wapen te regelen, uiteraard voor verder gebruik;

Overwegende dat derhalve door het onderzoek voor het Hof gevoerd de tenlastelegging ten laste van beide beklagden bewezen is gebleven;

Overwegende dat de eerste rechter gepaste straffen uitsprak, doch het wapen voorzien van de geluiddemper, neergelegd ter griffie van de Rechtbank van Eerste Aanleg te Antwerpen onder nr. 2273/74 moet verbeurd verklaard en vernietigd worden, aangezien het één enkel verboden wapen is geworden;

(..)

NOOT—Reeds eerder werd beslist dat het aanbrengen van een knaldemper op een jacht- of sportwapen van deze buks een verboden wapen maakt (Hof Brussel, 9 februari 1971, J.T., 1972, 11; Hof Brussel, 5 juni 1972, R.W., 1972-73, 905; R.P.D.B., compl. I, Tw. Chasse, nr. 266). In het onderhavige arrest wordt uitvoeriger toegelicht waarom het jacht- of sportwapen van categorie verandert, nl. omdat het aanbrengen van de geluiddemper er een geheim of verdoken wapen van maakt.

Bij toepassing van art. 4, lid 2, van de Wet van 3 januari 1933 op de vervaardiging van, de handel in en het dragen van wapens en op de handel in munitie moeten de verboden wapens verbeurd verklaard worden en vernietigd, zelfs indien ze niet aan de veroordeelde toebehoren of in geval van vrijpraak of verval van de strafvordering door verjaring of amnestie (A. VANDEPLAS, "Verbeurdverklaring als veiligheidsmaatregel", R.W., 1974-75, 2616). Dit geldt zowel voor de geluiddemper als voor de karabijn daar slechts de samenvoeging van beide bestanddelen één enkel verboden wapen vormt, dat in zijn geheel onder de toepassing van de strafwet valt (anders: Hof Brussel, 5 juni 1972, R.W., 1972-73, 905).

A. Vandeplas

BURGERLIJKE RECHTBANK TE GENT

4e KAMER — 30 JUNI 1975

Rechter : de h. Top

Openbaar ministerie : de h. Ingels

Geesteszieke—Plaatsing—Ontslag op proef—Definitief ontslag—Voorlopig bewindvoerder—Opdracht van rechtswege beëindigd bij definitief ontslag van de geesteszieke.

Bij ontslag op proef van een geesteszieke uit een psychiatrische inrichting mag de proeftijd in geen geval meer dan één jaar bedragen. Na verloop van deze termijn wordt het ontslag definitief (art. 52 K.B., 1 juni 1874, zoals gewijzigd, reglement behandeling krankzinnigen).

De bevoegdheid van de voorlopige bewindvoerder (o.m. krachtens art. 1187 Ger.W.) neemt van rechtswege een einde bij het definitief ontslag van de geesteszieke uit de psychiatrische inrichting, zelfs al werd de zieke naar de open afdeling van dezelfde inrichting overgebracht.

X.

Gezien het bovenstaande rekwest en het afwijzende advies van het openbaar ministerie ; gehoord in raadkamer op 23 juni 1975 de heer E.H., algemeen voorlopig bewindvoerder van de geplaatste krankzinnige ;

Overwegende dat een verzoek tot licitatie op grond van art. 1187 van het Gerechtelijk Wetboek onderstelt dat de geplaatste krankzinnige nog steeds in het krankzinnigengesticht gehouden wordt ;

Overwegende dat gebleken is dat G.D.V., geboren op 3 maart 1912, die op 1 juli 1964 in het Psychiatrisch Ziekenhuis ... werd opgenomen of wederopgenomen, met ingang van 13 februari 1974 op proef werd ontslagen en overgebracht werd naar de O-dienst van dezelfde instelling ;

Overwegende dat het ontslag op proef geregeld is door art. 52 van het K.B. van 1 juni 1874 houdende goedkeuring van het algemeen reglement voor de behandeling van de krankzinnigen, aangevuld bij K.B. van 12 juni 1912 en gewijzigd bij K.B. van 13 mei 1930 ;

Dat dit artikel bepaalt dat het ontslag definitief wordt na het verstrijken van de proeftijd, die in geen geval meer dan één jaar mag bedragen, en dat wanneer de invrijheidstelling aldus definitief is geworden, de wederopsluiting in het gesticht slechts kan gebeuren met inachtneming van de bij de wet voorgeschreven vormen ;

Overwegende dat uit het voorgaande volgt dat G.D.V. definitief is ontslagen en derhalve niet meer in een krankzinnigengesticht gehouden wordt in de zin van art. 33 van de Wet van 18 juni 1950-28 december 1873 en latere wijzigingen, zodat de bevoegdheid van de voorlopige bewindvoerder van rechtswege een einde heeft genomen en de zieke, die voortaan aan het beheer van zijn goederen zelf waarneemt, niet meer behoort tot de personen bedoeld in art. 1187 van het Gerechtelijk Wetboek ;

Dat bijgevolg, indien de bedoelde zieke in de door de verzoekers beoogde licitatie niet kan of wil toestem-

men, deze laatsten een gerechtelijke verdeling kunnen nastreven, hetgeen een procedure op dagvaarding vereist ;

Mitsdien,

Gelet op de artt. 2, 9, 37 en 41 der Wet van 15 juni 1935 op het taalgebruik in rechtszaken ; verklaart het verzoek niet ontvankelijk ; laat de kosten ten laste van de verzoekers.

NOOT—Vergelijk Rb. Brugge, 11 maart 1975, R.W., 1974-75, 2600 met noot van P. Huys, dat anders oordeelt, zij het t.a.v. niet geheel identieke feiten.

BURGERLIJKE RECHTBANK TE BRUSSEL

14e KAMER — 8 DECEMBER 1975

Voorzitter : de h. Van Malderen

Rechters : mevr. Viérin en de h. Winderickx

Advocaten : mrs. W. De Winter en J.P. Vandervondelen

Handelshuur—Vraag tot hernieuwing—Andersluidende voorwaarden—Latere weigering—Bepaling van de voorwaarden—Objectieve criteria—Indexering van de huurprijs.

De verhuurder die, door op een vraag tot hernieuwing van een handelshuur andersluidende voorwaarden voor te stellen, principieel de hernieuwing heeft toegestaan, kan, nadat de huurder zich tot de rechter heeft gewend, niet meer een strijdig standpunt innemen door de hernieuwing te weigeren.

Bij de beoordeling van de voorwaarden mogen slechts objectieve criteria in aanmerking komen en dient de rechter een algemeen geldende huurwaarde te bepalen.

Gezien de economische omstandigheden en de noodwendigheid de huurwaarde aan de schommelingen van de levensduurte te koppelen, komt het billijk voor bij de hernieuwing de indexering van de huurprijs onder de voorwaarden op te nemen.

V.O. t/ D.V.

Gelet op : het bestreden vonnis op tegenspraak gewezen door de Vrederechter van het 9e kanton Brussel op 25 maart 1974 (...).

Overwegende dat het beroep regelmatig naar tijd en vorm ingesteld, ontvankelijk is, wat trouwens niet wordt betwist ;

Overwegende dat de oorspronkelijke eis van appellanten, gedeeltelijk gegrond verklaard door de eerste rechter, ertoe strekte de huurvoorwaarden te doen vaststellen van de handelshuur van een huis gelegen te Brussel, De Wandstraat 160, door appellanten in huur gehouden en dit ter gelegenheid van een door appellanten aangevraagde huurvernieuwing van 9 jaar, tegen een huurprijsaanbod van 60.000 fr. 's jaars en het behoud van de andere voorwaarden van de huurovereenkomst ;

Overwegende dat de eerste rechter een omstandige omschrijving gaf van het voorwerp van de eis "de voorwaarden" ervan, "de standpunten van partijen na het

deskundig onderzoek", de beschrijving van het door appellanten gehuurde pand, zijn concrete ligging en de zes vergelijkingspunten, waarnaar de rechtbank uitdrukkelijk verwijst ;

Overwegende dat de eerste rechter terecht om oordeelkundige en gestaafde redenen, die de rechtbank beaamt en overneemt, oordeelde dat de verhuurder, in casu geïntimeerde, geen tegenstrijdige standpunten kan innemen : enerzijds principieel de huurhernieuwing aanvaarden (brief 8 mei 1972), en anderzijds later de hernieuwing weigeren (brief 27 juni 1973 met aanzegging van opzegging), daar de dagvaarding, die het gerechtelijk contract tussen partijen uitmaakt, de betwistingen voor de eerste rechter bracht, op grond van het aanvankelijk voorstel van de huurders (appellanten) van 24 februari 1972 en van het daarop volgende antwoord van de verhuurder (geïntimeerde) van 8 mei 1972, zodat de eerste rechter naar billijkheid de betwisting, tussen partijen gerezen, diende te beoordelen (artt. 18 en 19 van de Wet op handelshuurovereenkomsten ; Rb. Hasselt, 9 juni 1965, R.W., 1965-66, 741) ;

Overwegende dat voldoende blijkt uit de voorafgaande parlementaire bespreking van art. 18, § 2, van laatstgenoemde wet dat enkel objectieve criteria in aanmerking mogen komen en dat de rechtbank een algemeen geldende huurwaarde dient te bepalen (2de bijkomende verslag, Senaat, Commissie, 1949-50, Doc. nr. 214, blz. 9 ; Tschoffen & Dubru, *Les baux commerciaux*, 1951, nr. 103, III, blz. 220) ;

Overwegende dat bij het beoordelen van deze huurwaarde de eerste rechter nauwkeurig de rangorde in acht nam van voormeld artikel 19 : de wijk, de agglomeratie, de streek, in functie van de concrete ligging van het aan appellanten verhuurde handelspand, zodat de beslissing van de maandelijks huurprijs van 5.500 fr. dient bevestigd te worden ;

Overwegende ten slotte dat appellanten ten onrechte vragen dat de huurprijs niet aan de index aangepast zou worden ;

Overwegende nochtans dat gezien de economische omstandigheden en de noodwendigheid de huurwaarde te koppelen aan de schommelingen van de levensduurte, het billijk voorkomt de indexering in te voeren ter gelegenheid van de huurhernieuwing, zelfs indien dit niet uitdrukkelijk bepaald werd in de huurovereenkomst, daar de indexclausule het huurcontract niet wezenlijk wijzigt (Rb. Brussel, 21 mei 1971, *J.T.*, 1972, 336 ; Rb. Brussel, 15 december 1967, *J.T.*, 1968, 172) ;

Overwegende dat wat betreft de concrete indexaanpassingsberekening, appellanten zich thans in pleidooien gedragen naar de wijsheid van de rechtbank ;

Overwegende dat de eerste rechter voor deze aanpassing de raming volgde van het verslag van 12 juni 1973, neergelegd op 18 juni 1973 door deskundige Lateur aangesteld bij vonnis van 26 juni 1972 van voormeld vrederecht, waartegen geen hoger beroep werd aangetekend, om de normale huurwaarde per 1 juli 1973 te bepalen en er geen aanleiding toe bestaat deze raming te wijzigen ;

Overwegende derhalve dat het bestreden vonnis in al zijn beschikkingen bevestigd dient te worden ;
(...)

RECHTBANK VAN KOOPHANDEL TE ANTWERPEN

KORT GEDING — 31 OKTOBER 1975

Voorzitter : de h. K. Van den Bossche

Advocaten : mrs. I. Clinck, F. Moeykens, J. Van de Casteele, E. Lebacq, H. Lange loco J. Van den Heuvel, E. Deckers, W. Van Looveren en T. Kegels.

Bevoegdheid—Kort geding—Een door stakende schippers op de waterwegen veroorzaakte belemmering doen ophouden.

Het behoort tot de bevoegdheid van de administratieve overheden de orde, rust en vrije vaart op de openbare waterwegen van het land te handhaven.

De rechter in kort geding is niet bevoegd om in hun plaats te treden ten einde een storing (ten deze belemmering van de doortocht op bepaalde plaatsen door stakende schippers) te doen ophouden noch om de administratieve overheid het nemen van maatregelen van politionele aard op te leggen.

N.V. Transtank e.a. t/ Van Hoorenbeeck e.a.,
Dienst der Scheepvaart, Belgische Staat, Ministerie van
Openbare Werken en Ministerie van Verkeerswezen
en Stad Antwerpen

Overwegende dat de vorderingen samenhangend zijn en derhalve dienen samengevoegd te worden ;

Overwegende dat de hoofdvordering, zowel als de vorderingen in vrijwillige tussenkomst ertoe strekken :

1° verweerders sub A zich te horen bevelen onmiddellijk een einde te maken aan de door hen uitgevoerde belemmering van de waterwegen van het Rijk en meer speciaal van de Antwerpse haven ;

2° verweerders sub B, C, D en E zich te horen bevelen de vereiste maatregel te treffen voor het vrijmaken van deze waterwegen en aan hun nalatigheid en verzuim desbetreffend een einde te maken ;

3° verweerders zich te horen veroordelen tot de kosten van het geding ;

Overwegende dat eisers, tot staving van hun vorderingen, aanvoeren dat hun vaartuigen, ten gevolge van de blokkade van de waterwegen van het Rijk, door de in staking zijnde verweerders sub A, in de onmogelijkheid verkeren, de haven van Antwerpen binnen te varen of te verlaten ; dat de handelwijze van deze verweerders in strijd is met het reglement der Scheepvaartwegen van het Koninkrijk, art. 406 van het Strafwetboek en art. 28, 4° en 5°, van de politieverordening op de haven van Antwerpen ; dat verweerders sub B, C, D en E een wederrechtelijke houding hebben aangenomen door te verzuimen de nodige maatregelen te treffen om de vrijmaking van de waterwegen te bewerkstelligen, en dat dit in hoofde van verweerders een feitelijkheid uitmaakt die schade aan eisers toebrengt en waaraan een einde dient te worden gemaakt ;

Overwegende dat verweerders opwerpen dat wij onbevoegd zijn om van de vorderingen kennis te nemen ;

Ten overstaan van de verweerders sub. A

Overwegende dat de feiten, die ten laste van ver-

weerders worden gelegd, gepleegd worden in het kader van een nationale actie gevoerd door de binnenschippers, die over het gehele land in staking zijn gegaan ;

Overwegende dat deze feiten bestaan in het belemmeren van de doortocht op bepaalde plaatsen van de waterwegen van het Rijk ;

Overwegende dat zij een storing van de openbare orde en rust uitmaken ;

Overwegende dat het tot de bevoegdheid van de administratieve overheden behoort de orde, rust en vrije vaart op de openbare wegen van het land te handhaven ;

Overwegende dat wij onbevoegd zijn in hun plaats op te treden om deze storing te doen ophouden ;

Ten overstaan van verweersters sub. B, C, D en E

Overwegende dat wij, ingevolge het beginsel van de scheiding der machten onbevoegd zijn om maatregelen die ter zake van politionele aard zijn aan de administratieve overheden te bevelen ;

*Om die redenen,
(...)*

Gehoord de heer I. Van Hoorebeke, substituut-procureur des Konings in zijn eensluidend advies in de Nederlandse taal ter zitting van 3 oktober 1975 uitgebracht ; (...)

verklaren ons onbevoegd om van de vorderingen kennis te nemen ; leggen de kosten van het geding ten laste van eisers.

VREDEGERECHT TE BORGLOON

15 JANUARI 1976

Rechter : de h. Swerts

Advocaat : mr. Handschoewerker

Summiere rechtspleging om betaling te bevelen—Verzoekschrift—Aanwijzing van de rechter—Nietigheid.

Nietig is het verzoekschrift van de summiere rechtspleging om betaling te bevelen dat als rechter die van de vordering kennis moet nemen, de rechter aanwijst van een kanton waarin de verweerder niet gedomicilieerd is, terwijl uit geen enkel element van het dossier kan worden afgeleid, dat de vrederechter van het kanton overeenkomstig art. 624 Ger.W. van de vordering kennis moet nemen (artt. 1026 en 1340 Ger.W.).

D. t/ M.-G.

Het inleidend verzoekschrift strekt ertoe betaling te bekomen van 2.338 frank op grond van een geaccepteerde wisselbrief.

De vordering wordt ingesteld volgens de bepalingen der summiere rechtspleging tot betaling (artikel 1338 e.v. van het Gerechtelijk Wetboek).

Artikel 1025 van het Gerechtelijk Wetboek bepaalt, dat de rechtsplegingen op verzoekschrift geregeld worden zoals in titel V wordt voorgeschreven, behoudens uitdrukkelijke afwijking. Er is niet in een uitdrukkelijke af-

wijking voorzien voor de summiere rechtspleging tot betaling.

Artikel 1340 van het Gerechtelijk Wetboek schrijft voor, dat het inleidend verzoekschrift van de summiere rechtspleging tot betaling, de aanwijzing moet bevatten van de rechter, die van de zaak kennis moet nemen.

Artikel 1026 van het Gerechtelijk Wetboek bepaalt, dat dit voorschrift op straf van nietigheid moet worden nageleefd.

De schuldenares is gedomicilieerd te Mechelen (provincie Antwerpen). Het dossier bevat geen enkel element, dat toelaat te besluiten dat de vrederechter van het kanton Borgloon, overeenkomstig artikel 624 van het Gerechtelijk Wetboek van deze vordering kennis moet nemen.

Gezien onze territoriale onbevoegdheid voldoet het verzoekschrift niet aan de geldigheidsvereisten van artikel 1340 van het Gerechtelijk Wetboek en moet het krachtens artikel 1026 van het Gerechtelijk Wetboek nietig verklaard worden.

Op die gronden,

verklaren het verzoekschrift nietig, leggen de kosten ten laste van de verzoeker.

RECHTSPRAAK IN KORT BESTEK

Hof van Cassatie (3e Kamer), 9 november 1975

Hoven en rechtbanken—Appèlrechter neemt kennis van een vonnis gewezen door een buiten zijn rechtsgebied gevestigde rechtbank—Miskennis van regel van openbare orde—Cassatieberoep door het openbaar ministerie.

De procureur-generaal bij het Hof van Beroep te Brussel die het ambt van openbaar ministerie bij het Arbeidshof te Brussel vervult, heeft cassatieberoep ingesteld tegen een op 16 januari 1975 bij verstek gewezen arrest, waarbij het Arbeidshof te Brussel het hoger beroep tegen een door de Arbeidsrechtbank te Namen gewezen vonnis ontvankelijk verklaart en daarover uitspraak doet.

"Overwegende dat uit de artikelen 104 van de Grondwet, 103, lid 1, 607 van het Gerechtelijk Wetboek en 5 van de bijlage bij dit wetboek, gewijzigd bij artikel 3 van de wet van 26 juni 1974, volgt dat het Arbeidshof te Luik kennis neemt van het hoger beroep tegen de beslissingen in eerste aanleg van de arbeidsrechtbanken die in de provincies Luik, Namen en Luxemburg gevestigd zijn, behalve in de ten deze niet toepasselijke gevallen van verwijzing na cassatie of van verwijzing als bedoeld in artikel 658 van het Gerechtelijk Wetboek ;

"Dat, door het hoger beroep tegen het vonnis van de Arbeidsrechtbank te Namen ontvankelijk te verklaren en door daarover uitspraak te doen, het Arbeidshof te Brussel dan ook geen rekening heeft gehouden met bepalingen inzake de rechterlijke organisatie wier schending de openbare orde in gevaar brengt en een toestand doet ontstaan die verholpen moet worden ;

"Dat het middel gegrond is".

(Voorzitter : de h. Polet—Raadsheer-rapporteur : de h. Closon—Advocaat-generaal : de h. Duchatelet—Op cassatieberoep van de procureur-generaal bij het Hof van Beroep te Brussel in zake V.d.S. t/L.C.M.).

Hof Antwerpen (7e Kamer), 25 juni 1975

Strafvordering—Hoger Beroep—Tegen beslissing van de rechter over aanvraag tot heropening van het debat —Niet ontvankelijk.

Met toepassing van de artt. 2 en 776 Ger.W. verklaart het hof het hoger beroep van de burgerlijke partij tegen een vonnis van de strafrechter dat de heropening van het debat beveelt, niet ontvankelijk:

"Overwegende dat ingevolge art. 2 van het Gerechtelijk Wetboek, bij gebreke aan niet uitdrukkelijk opgeheven wetsbepaling of rechtsbeginselen, waarvan de toepassing niet verenigbaar is met de toepassing van de bepalingen van voornoemd wetboek, artikel 776 van hetzelfde wetboek, dat hoger beroep uitsluit tegen beslissingen van de rechter over de vraag tot heropening der debatten, toepasselijk is in strafzaken;

"Overwegende dat de burgerlijke partij tevergeefs een argument bij analogie zoekt in de vaststelling dat in sommige gevallen door de rechtspraak hoger beroep ontvankelijk werd verklaard, tegen een vonnis waarbij uitstel werd verleend, terwijl volgens art. 1046 van het Gerechtelijk Wetboek, beslissingen of maatregelen van inwendige aard, zoals die van uitstel, niet vatbaar zijn voor hoger beroep; dat echter in de gevallen als aangehaald door de burgerlijke partij het hoger beroep ontvankelijk werd verklaard omdat het vonnis dat uitstel toestond, niet meer te beschouwen was als een maatregel van inwendige aard doordat deze beslissing een onmiddellijk nadeel aan de appellant berokkende doordat expliciet of impliciet een feitelijke of een rechtswestie werd opgelost die voorwerp was van betwisting voor de rechter;

"Overwegende dat de burgerlijke partij dergelijke grieven niet kan aanvoeren tegen het bestreden vonnis; dat dit vonnis rekening hield met het feit — door de verdediging voor het hof uiteengezet — dat de verdediging niet ten volle was voorgedragen in eerste aanleg en wel als gevolg van een meningsverschil tussen beklagde en haar vroegere raadsman; dat de niet-naleving van de artt. 772 en 773 van het Gerechtelijk Wetboek aan de burgerlijke partij evenmin nadeel berokkende".

(Voorzitter: de h. Weyens—Raadsheren: de hh. Lebeer (rapporteur) en De Peuter—Advocaat-generaal: de h. Verliet—Advocaten: mrs. Beuls en Geukens).

NOOT—Op te merken is dat art. 776 Ger.W. toepassing

vindt als het gaat om een beslissing van de rechter over een aanvraag tot heropening van het debat. Een vonnis dat ambtshalve de heropening beveelt, is voor hoger beroep vatbaar (Hof Brussel, 6 maart 1975, J.T., 1975, 346; Arbh. Brussel, afd. Antwerpen, 8 januari 1973, R.W., 1973-74, 1517; Arbh. Brussel, 22 augustus 1972, J.T., 1972, 587).

Beslagrechter te Antwerpen, 6 oktober 1975

Beslag—Uitvoerend beslag op roerend goed—Bij een vader voor schulden van op het adres van de vader ingeschreven zoon—Bewijzen van eigendom.

Bij eiser werd ten verzoeken van een schuldeiser van zijn zoon op 4 september 1973 uitvoerend beslag gelegd op een aantal meubelen. Eiser heeft de schuldeiser (eerste gedaagde) en zijn zoon (tweede gedaagde) bij exploit van 20 september 1973 voor de beslagrechter gedagvaard. Hij verzet zich tegen het beslag en de openbare verkoping van de goederen, op grond dat deze uitsluitend zijn eigendom zijn. Uit het proces-verbaal van 4 september 1973 blijkt dat hij op het ogenblik van de inbeslagneming aan de deurwaarder verklaard heeft, dat zijn zoon in feite nooit in de woning aanwezig is en dat de volledige inboedel van het huis de persoonlijke eigendom van eiser is. Uit overgelegde stukken blijkt voorts dat de zoon, die bij de vader ingeschreven was, op 3 oktober 1973 ambtshalve afgeschreven werd.

Het verzet wordt door de beslagrechter gegrond verklaard:

"Overwegende dat het voldoende kan zijn dat de revindicerende eiser de feiten aanhaalt en stelt die zijn eigendomsrecht voor de rechter waarschijnlijk maken; dat deze laatste deze feiten vrij naar waarde schat (zie o.m. R.P.D.B., v° *Saisie-exécution*, nr. 435 e.v. inz. nr. 446; Pand. B., v° *Saisie-exécution*, nr. 774 e.v.);

"Overwegende dat het met toepassing van deze beginselen als zeer onwaarschijnlijk voorkomt, dat de toen amper meerderjarige zoon die op een onbekend adres verbleef, eigenaar zou zijn van de voorwerpen en meubelen als beschreven in het proces-verbaal van uitvoerend beslag van deurwaarder Georges Courboin van 4 september 1973, omdat deze voorwerpen en meubelen als het huisraad voorkomen ener gevestigde echtverbintenis."

(Beslagrechter: de h. Dusoso—Advocaten: mrs. Usé en De Keyser—In de zaak: de C. t/ G. en De C.).

OVERZICHT VAN RECHTSPRAAK

De afbakening van de bevoegdheid van de Raad van State en van de arbeidsgerechten

Tegen een voorziening ingesteld bij de arbeidsrechtbank tegen een administratieve rechtshandeling van een orgaan van de instelling belast met de toepassing van de sociale wetgeving wordt wel eens de onbevoegdheid van de arbeidsrechtbank opgeworpen op grond dat niet de arbeidsrechtbank maar de Raad van State bevoegd is¹. Omgekeerd wordt soms naar aanleiding van annulatieberoepen bij de Raad van State aangevoerd dat deze onbevoegd is omdat de arbeidsrechtbank bevoegd is². Die rechtsvragen hebben, wanneer men ze uitsluitend vanuit het oogpunt van de bevoegdheid van de afdeling administratie van de Raad van State³ bekijkt, dan telkens betrekking op het toepassings-

¹ Dit was o.m. het geval in een zaak ingeleid tegen de Nationale Maatschappij der Belgische Spoorwegen (Arbrb. Antwerpen, 4 november 1971, R.W., 1971-72, 805; Arbh. Brussel, afd. Antwerpen, 19 april 1972, R.W., 1972-73, 1002; Cass., 28 maart 1973, R.W., 1973-74, 1047, Arr. Cass., 1973, 758) evenals bij een beroep tegen de afwijzing door de Rijksdienst voor Werknemerspensioenen van een aanvraag om regularisatie gebaseerd op art. 6, § 3, van het K.B. van 21 december 1967 (Arbh. Brussel, afd. Antwerpen, 9e k., 4 oktober 1972, onuitgegeven, A.R., 1033).

² Bv. in de zaak die leidde tot het arrest van de Raad van State van 22 mei 1974 (V.A.R.S., 1974, 567).

³ Er is hier dus geen sprake van de bevoegdheid welke de afdeling administratie aan art. 11 van die wetten ontleent,

gebied van art. 14 van de gecoördineerde wetten van 12 januari 1973 waarin thans vervat is de bevoegdheid welke oorspronkelijk bij art. 9 van de Wet van 23 december 1946 houdende instelling van een Raad van State aan dat rechtscollege was toegewezen om uitspraak te doen over "de beroepen tot nietigverklaring... ingesteld tegen de akten en reglementen van de onderscheidene administratieve overheden of tegen de administratieve beslissingen in betwiste zaken".

Het leek ons wenselijk het probleem van de juiste afbakening van de bevoegdheid van iedere betrokken justitiële orde te situeren met behulp van de desbetreffende rechtspraak. Tevens hebben we gebruik gemaakt van de rechtspraak van vóór het Gerechtelijk Wetboek en van de rechtsleer⁴, beide

noch van die welke de afdeling bevoegdheidsconflicten ter uitvoering van de artt. 17 en 18 en 37 en 38 van die zelfde wetten heeft.

⁴ Nov., *Droit administratif*, t. VI, *Le Conseil d'Etat*, nrs. 779 tot 830, evenals de studies aldaar vermeld pp. CIII-CV, meer bepaald CH. HUBERLANT, *Le Conseil d'Etat et la compétence générale du pouvoir judiciaire établie par les articles 92 et 93 de la Constitution*, Brussel, Larcier, 1960, en H. BUCH, "L'évolution de la délimitation des compétences", R.C.J.B., 1972, 147 (noot onder Hof Luik 15 december 1969).

meer gericht op het algemener vraagstuk van de bevoegdheidsverdeling tussen de gewone rechtbanken en de Raad van State. Zoals hierna zal blijken, blijft de vroegere rechtspraak van het Hof van Cassatie en van de Raad van State zowel inzake de beginselen als inzake de praktische toepassing ervan ten volle haar waarde behouden. De belangrijke wijzigingen welke het Gerechtelijk Wetboek inzake bevoegdheid heeft doorgevoerd, met name de afschaffing van een aantal administratieve rechtscollages die over politieke rechten in de zin van art. 93 van de Grondwet uitspraak deden, en de overheveling van hun bevoegdheden naar de arbeidsrechtbanken en -hoven, waardoor de cassatiecontrole niet langer in de handen van de Raad van State is — maar bij het Hof van Cassatie berust — zijn in dit opzicht slechts van ondergeschikt belang⁵.

Het probleem van de hier onderzochte bevoegdheidsafbakening onderstelt vanzelfsprekend dat een administratieve rechtshandeling⁶ is genomen, want alleen dan kan de vraag rijzen of de belanghebbende een beroep tot nietigverklaring van die rechtshandeling bij de Raad van State kan instellen dan wel die rechtshandeling moet bestrijden door het instellen van een rechtsvordering bij de arbeidsrechtbank. Daar sommige takken van het sociaal recht om voor de hand liggende redenen sterk beïnvloed of zelfs beheerst zijn door het publiekrecht, kan men, ook al zou men op het eerste gezicht veeleer het tegendeel verwachten, wijzen op een veelvuldig, verplicht gebruik van de rechtsfiguur van de administratieve rechtshandeling met het gevolg dat de steller van die rechtshandeling als een administratieve overheid in de zin van genoemd art. 14 moet worden beschouwd.

Daar de arbeidsrechtbanken en -hoven krachtens de gewijzigde artt. 578 tot 583 van het Gerechtelijk Wetboek over een algemene bevoegdheid inzake sociaal recht beschikken⁷,

⁵ Hierdoor heeft de rechtspraak betreffende de wettigheid van de oprichting van die rechtscollages slechts vooral historische betekenis. Het arrest van 21 december 1956 van het Hof van Cassatie (*Arr. Verbr.*, 1957, 279; *Pas.*, 1957, I, 430, met concl. van adv.-gen. W. GANSHOF VAN DER MEERSCH) erkende het recht op werkloosheidsuitkeringen als een politiek recht en eiste een optreden van de wetgever voor een regelmatig instellen van administratieve rechtscollages. Door een herhaald optreden van de wetgever en invoering soms van een tweeslachtige bevoegdheid werd de wettigheid van de instelling van administratieve rechtscollages aangenomen (*Cass.*, 31 oktober 1963, *Pas.*, 1964, I, 233), terwijl een arrest van 22 mei 1969 de onbevoegdverklaring van de gewone rechter ter zake van geschillen in verband met de ziekteverzekering als onwettig afwees (*Arr. Cass.*, 1969, 930; *Pas.*, 1969, I, 863, met concl. O.M.).

⁶ "Een administratieve rechtshandeling is die welke — met gebruikmaking van de bevoegdheid welke de administratie bezit — een rechtstoestand in het leven roept, wijzigt of opheft en aldus gezagshalve, d.i. zonder dat de instemming van de betrokkene vereist is, rechten toekent en verplichtingen oplegt" (A. MAST, *Overzicht van het Belgisch administratief recht*, Gent, Story, 5e uitg., 1973, p. 5, nr. 7, die naar A. VRANCKX, *Adm. Lex.*, v° *Administratieve rechtshandelingen* verwijst). Het belangrijkste kenmerk van de administratieve rechtshandeling is haar eenzijdig karakter, ook al kan zij (en moet zij soms) uitgelokt zijn door een handeling (bv. een aanvraag) vanwege de particulier. Het gebeurt wel eens dat men voor een schijnbare administratieve rechtshandeling staat, nl. wanneer aangenomen moet worden dat de bestreden akte geen rechtshandeling is want zonder rechtseffect, nu het betrokken subjectief recht rechtstreeks uit de wet volgt. Als voor het subjectief recht de rechterlijke macht bij uitsluiting bevoegd is, dan verklaart de Raad van State zich onbevoegd. Men kan aldus verwijzen naar volgende arresten van de Raad van State inzake overlevingspensioenen voor weduwen van leden van het overheidspersoneel: 22 september 1961, *V.A.R.S.*, 1961, 788, en 25 oktober 1962, *V.A.R.S.*, 1962, 896; vgl. 21 december 1972, *V.A.R.S.*, 1972, 1068.

⁷ In zijn werk *De bevoegdheid* merkt prof. A. FETTWIS

zal in het hierna volgende overzicht van rechtspraak de aandacht toegespitst worden zowel op de onbevoegdheid van de Raad van State op het gebied van het sociaal recht als op de onbevoegdheid van die arbeidsgerechten ten voordele van de Raad van State op dat zelfde gebied, ook al dienen sommige aan de orde komende vraagstukken op een algemener vlak te worden benaderd.

Uit art. 33 van de reeds genoemde gecoördineerde wetten van 12 januari 1973⁸ waarnaar art. 609, 2°, van het Gerechtelijk Wetboek impliciet verwijst, volgt dat de wetgever de idee van een concurrerende, d.i. een dubbele bevoegdheid heeft uitgesloten. Toch zijn er, zoals hierna meer bepaald onder nr. 2 zal blijken, gevallen van schijnbaar concurrerende bevoegdheid maar dit komt dan hierdoor dat de rechterlijke macht, hoewel zij zich over de wettigheid van de betrokken administratieve rechtshandeling kan en moet uitspreken, niettemin niet bevoegd is tot het vernietigen van die rechtshandeling zodat de Raad van State daartoe bevoegd blijft. Het beginsel van de uitsluiting van een concurrerende bevoegdheid wordt door die schijnbare uitzondering zelfs versterkt. Een annulatieberoep bij de Raad van State is dus uitgesloten wanneer voor de belanghebbende een soortgelijke eis, d.i. een eis met een zelfde voorwerp, bij de rechterlijke macht openstaat⁹. De onbevoegdheid van de Raad van State kan het gevolg zijn van een uitdrukkelijke tekst luidens welke beroep tegen de betrokken administratieve rechtshandeling bij de arbeidsrechtbank openstaat; zij kan ook nog volgen uit de omstandigheid dat het bij de Raad van State ingestelde beroep de erkenning van een subjectief recht door middel van de vernietiging van de bestreden beslissing nastreeft waarvoor de arbeidsrechtbank bevoegd is verklaard, want ook in dat geval moet aangenomen worden dat de arbeidsrechtbank bevoegd is tot het vernietigen van de bestreden beslissing. Zeer terecht heeft de procureur-generaal R. Hayoit de Termicourt opgemerkt dat geen eis met hetzelfde voorwerp kan worden gezien in de exceptie van onwettigheid welke de belanghebbende bij de rechterlijke macht zou kunnen aanvoeren noch in de eis tot vergoeding van de schade ontstaan

onder nr. 336 op dat men ten onrechte uit de artt. 578 tot 581 Ger. Wetb. zou afleiden dat de bevoegdheid van de arbeidsrechtbank beperkt is tot de aldaar uitdrukkelijk genoemde eisen. Volgens hem moet de aldaar gehanteerde wetgevingstechniek betreurd worden want zij zou ten onrechte een beperkende interpretatie van die bepalingen in de hand kunnen werken. De auteur neemt dus een algemene bevoegdheid van de arbeidsrechtbank aan die slaat op alle geschillen met betrekking tot loonarbeiders.

⁸ Het vroegere art. 20 van de Wet van 23 december 1946. De arbeidsgerechten zijn o.i. "rechterlijke overheden" als bedoeld in genoemd art. 33, evengoed als zij te beschouwen zijn als "een hof of een rechtbank van de rechterlijke orde" in de zin van art. 34 van dezelfde gecoördineerde wetten.

⁹ Zodat volgens de twee arresten van 27 november 1952 van het Hof van Cassatie (*Arr. Verbr.*, 1953, 164 met concl. van proc.-gen. L. CORNIL; *R.W.*, 1953-54, 421 [Vrindts] en 425 [Verstele]) "bij het onderzoek naar de bevoegdheid dient te worden gelet op het werkelijke voorwerp van het verzoek".

Het arrest van 8 januari 1953 (*Arr. Verbr.*, 1953, 277, met concl. van proc.-gen. L. CORNIL) overweegt "dat het de omstandigheid is dat de wet een contentieus verhaal (bij een justitieel gerecht) heeft ingericht, onderscheiden van datgene tot nietigverklaring wegens machtsoverschrijding en *van aard tot een gelijkwaardige uitslag aanleiding te geven*, die de bevoegdheid tot nietigverklaring van de Raad van State uitsluit" (tweede middel). Met betrekking tot het derde middel stelde het Hof vast dat de belastingplichtige vennootschap het bestuur had kunnen dagvaarden en dat "eiseres aldus vóór het justitieel gerecht over een verhaal beschikt ten einde de te haren opzichte door de administratie getroffen beslissing van aanrekening ondoeltreffend te doen verklaren, ingeval die beslissing een machtsoverschrijding zou uitmaken".

uit zodanige rechtshandeling¹⁰. Ieder van die eisen laat die rechtshandeling ongemoeid; voor een eis met hetzelfde voorwerp moet dus volgens deze magistraat bij een justitieel gerecht een beroep tegen die rechtshandeling openstaan.

1. Daaruit volgt dat in de eerste plaats moet worden nagegaan in welke gevallen de artt. 578 tot 583 van het Gerechtelijk Wetboek of andere wetteksten een beroep tegen een administratieve rechtshandeling bij de arbeidsrechtbank openstellen, zodat meteen duidelijk wordt dat in die gevallen een uitzondering is gemaakt op de algemene bevoegdheid welke de Raad van State voor zich kan opeisen¹¹.

Om die gevallen te preciseren willen we allereerst naar de materies verwijzen waarin gezegd is dat de bestreden administratieve rechtshandelingen op straf van verval binnen een bepaalde termijn aan de arbeidsrechtbank moeten worden voorgelegd. Die materies omvatten meer bepaald de beroepsziekten, de rust- en overlevingspensioenen voor werknemers en voor zelfstandigen, de sociale reclassering voor minder-validen, de werkloosheid en de ziekte- en invaliditeitsverzekering¹². In andere gevallen wordt de term "administratieve rechtshandeling" niet gebruikt maar wordt niettemin een beroep tegen bepaalde administratieve beslissingen opengesteld zodat men ook hier met uitzonderingen op de algemene bevoegdheid van de Raad van State te maken heeft¹³.

Buiten die gevallen waarvoor een uitdrukkelijke tekst een beroep tegen administratieve rechtshandelingen bij de ar-

beidsrechtbank openstelt, zijn er nog materies waarin die rechtbank bevoegd is ten gevolge van de artt. 578 tot 583 Ger. Wetb. of van andere teksten die soms een verjaringstermijn bepalen: ook in die materies kan, zij het dan sporadisch, de rechtsfiguur van de administratieve rechtshandeling worden gehanteerd¹⁴.

Zo heeft de Raad van State in een arrest van 2 maart 1972 zich onbevoegd verklaard voor het beroep gericht tegen een administratieve beslissing inzake pensioen voor werknemers en voor het beroep tegen een administratieve beslissing inzake pensioen voor zelfstandigen¹⁵. Zo werd bij arrest van 15 februari 1952 het beroep tot nietigverklaring van een aantal administratieve beslissingen in verband met de verkiezingen voor de ondernemingsraden niet-ontvankelijk verklaard op grond van de toentertijd aan de werkrechtshandelingen opgedragen bevoegdheid inzake de desbetreffende geschillen¹⁶. In een ander geval stelde de Raad van State vast dat de bestreden beslissing geen administratieve rechtshandeling was wegens het bestaan van een proceduremogelijkheid bij de arbeidsrechtbank: volgens een arrest van 17 januari 1973¹⁷ in de beslissing van het Rijksinstituut voor de sociale verzekeringen der zelfstandigen waarbij iemand ambts-halve aangesloten wordt bij de Nationale Hulpkas voor de sociale verzekeringen der zelfstandigen, slechts schijnbaar een uitvoerbare administratieve beslissing en is zij niet vatbaar voor beroep bij dat rechtcollege daar zij een onderdeel is van een procedure ingesteld voor de uitvoering van de verplichtingen van de zelfstandigen en evenmin als een daarvan scheidbare handeling kan worden beschouwd.

Is aldus het licht gevallen op de principiële onbevoegdheid van de Raad van State, dan willen we toch in de volgende vier nummers de aandacht vestigen op vier gevallen waarin niettemin de uitsluitende bevoegdheid van de Raad van State moet worden aangenomen gelet op de bijzondere aard van de bestreden administratieve rechtshandeling: verordening, uitspraak van een administratief rechtcollege, administratieve beslissing buiten de kring van de sociale verzekerden en administratieve beslissing die hoewel zij daarop betrekking heeft, niettemin toch los staat van de eigenlijke sociale verplichting.

2. Een eerste uitzondering op de principiële bevoegdheid van de arbeidsrechtbank betreft de beroepen tot nietigverklaring van *verordenende maatregelen*¹⁸. Zodanige beroepen kunnen enkel bij de Raad van State worden ingesteld daar alleen dat rechtcollege over de bevoegdheid van het vernietigen van verordeningen beschikt¹⁹. Artikel 107 van de

¹⁰ "Il ne s'agit point de refuser le bénéfice de l'article 9 à celui qui, sans disposer d'un recours direct contre la décision administrative illégale ou contre l'acte administratif illégal, est cependant recevable soit à exciper de leur illégalité devant un tribunal judiciaire (Constitution, article 107), soit à intenter une action en réparation du dommage causé par l'acte illégal, soit même à demander l'annulation d'un acte accompli ou d'une décision prise en exécution de l'acte illégal. En d'autres termes, il ne suffit pas, pour écarter l'application de l'article 9, que par une voie indirecte l'intéressé parvienne à échapper aux effets de l'acte, il faut que la loi ouvre, devant un tribunal judiciaire, un recours contre l'acte ou la décision mêmes". (*Le Conseil d'Etat et le pouvoir judiciaire*, 1939, pp. 14-15).

¹¹ *Nov., op. cit.*, p. 218, nr. 777 schrijft terecht: "Il résulte de cette disposition (genoemd wordt art. 14, lid 1, van de gecoördineerde wetten van 12 januari 1973) que tout acte administratif et toute décision contentieuse administrative à l'égard desquels un recours judiciaire spécial n'a pas été organisé, relèvent de la compétence d'annulation du Conseil d'Etat. Ce dernier est donc le juge de droit commun en matière d'excès de pouvoir".

¹² Art. 53 van de gecoördineerde wetten van 3 juni 1970, gewijzigd bij de Wet van 12 mei 1971; art. 66 van het K.B. nr. 50 van 24 oktober 1967, gewijzigd bij art. 10 van de Wet van 5 juni 1970, en art. 21, § 8, van de Wet van 13 juni 1966, gewijzigd bij de Wet van 27 juli 1971; art. 41 van het K.B. nr. 72 van 10 november 1967, gewijzigd bij art. 39, 4°, van de Wet van 9 juni 1970; art. 26 van de Wet van 16 april 1963, gewijzigd bij art. 82, § 1, van hoofdst. 3 van de Wet van 10 oktober 1967; art. 7, § 11, tweede en derde lid, van de Besluitwet van 28 december 1944, gewijzigd bij art. 63, § 2, van hoofdst. 3 van de Wet van 10 oktober 1967, en voor de zeelieden art. 9 van de Wet van 25 februari 1964, gewijzigd bij art. 87 van hoofdst. 3 van de Wet van 10 oktober 1967; art. 100 van de Wet van 9 augustus 1963, gewijzigd bij art. 84 van hoofdst. 3 van de Wet van 10 oktober 1967, en voor de zeelieden art. 6 van de Besluitwet van 7 februari 1945, gewijzigd bij art. 66, § 2, van hoofdst. 3 van de Wet van 10 oktober 1967.

¹³ We vermelden o.m. art. 10 van de Wet van 7 augustus 1974 tot instelling van het recht op een bestaanminimum, art. 29 van de Wet van 27 juni 1969 (tegemoetkomingen aan minder-validen) en art. 8 van de Wet van 20 juni 1975 tot instelling van een rentebijslag voor de begunstigten met een, om redenen van nationale erkentelijkheid, niet of slechts gedeeltelijk verminderd rustpensioen.

¹⁴ Bij wijze van algemeen voorbeeld kunnen verordeningen worden genoemd.

¹⁵ V.A.R.S., 1972, 188.

¹⁶ V.A.R.S., 1952, 121.

¹⁷ V.A.R.S., 1973, 41.

¹⁸ Hier moge worden verwezen naar ons overzicht van rechtspraak, "De rechtspraak van de Raad van State in verband met de afbakening van het begrip verordening", *T.B.P.*, 1969, 389-399, en 1970, 60-72.

¹⁹ Zie voor een uitzondering voetnoot 24 (art. 611 Ger.W.). Het arrest van 8 december 1932 van het Hof van Cassatie (*Pas.*, 1933, I, 44 met concl. van proc.-gen. P. LECLERCQ) is zeer formeel: "Attendu qu'un règlement ou arrêté du gouvernement ou de l'autorité administrative, revêtu des formes légales, ne peut en effet être déclaré nul par le pouvoir judiciaire; que ce dernier doit se borner, aux termes de l'article susdit (bedoeld wordt: art. 107) de la Constitution, à refuser d'appliquer les dispositions illégales" (p. 47, 1e kol.). De conclusie die zich ook uitsprekt ten voordele van de onschendbaarheid van de wet in formele zin, vermeldt o.m. het volgende: "L'article 107 non seulement donne aux cours et tribunaux le pouvoir de refuser d'appliquer les arrêtés qui ne sont pas conformes à la loi; il fait plus: il

Grondwet kent aan de hoven en rechtbanken slechts het recht (tevens de plicht!) toe om de toepassing van onwettige verordeningen te weigeren in iedere voorgelegde zaak²⁰. Alleen de Raad van State kan bij arrest de onwettige bepalingen van een verordening vernietigen²¹ en die vernietiging zal uiteraard erga omnes gelden zodat zij door iedereen moet worden geëerbiedigd²². De arbeidsrechtbanken en -hoven moeten zich evenals de traditionele gewone rechtbanken ertoe beperken de toepassing van een onwettige bepaling van

leur défend de les appliquer. La défense est absolue; ...” (p. 46, 1e kol.).

Een vroeger arrest van 10 juni 1926 (*Pas.*, 1927, I, 12) stelt dat de rechter, wanneer hij eenmaal een K.B. op zijn wettigheid heeft getoetst, niet mag weigeren dat besluit toe te passen (“que les arrêtés royaux... constituent, en effet, incontestablement des décisions administratives dont le pouvoir judiciaire ne peut refuser de faire application après en avoir contrôlé et reconnu la légalité”).

In een arrest van 2 juli 1954 (*Arr. Verbr.*, 1954, 721; *R.W.*, 1954-55, 1051; *J.T.*, 1955, 4, met concl. van proc.-gen. R. HAYOT DE TERMICOURT) heeft het Hof van Cassatie uitdrukkelijk vastgesteld dat geen enkele rechterlijke overheid bevoegd zou geweest zijn om kennis te nemen van een eis tot vernietiging erga omnes van alle bepalingen van een bezoldigingsschaal en aanvaardde het de bevoegdheid van de Raad van State nu de bij dat rechtscollege ingestelde eis zich niet ertoe beperkte, die bezoldigingsschaal nietig en ongedaan te verklaren wat de verzoeker zelf betreft.

Omgekeerd heeft in het arrest van 6 oktober 1951 van de Raad van State (*V.A.R.S.*, 1951, 564) dat de Code van geneeskundige plichtenleer wegens onbevoegdheid van de Hoge Raad van de Orde der Geneesheren vernietigde, de Raad van State uitdrukkelijk tot staving van zijn bevoegdheid vastgesteld dat de arresten welke het Hof van Cassatie op grond van het toen geldende art. 11 van de Wet van 25 juli 1938 wijst, beperkt zijn tot de in elk geding betrokken personen.

²⁰ A. MAST, *Overzicht van het Belgisch Grondwettelijk Recht*, 3e uitg., Gent, Story, 1972, nr. 356, p. 331, wijst er terecht op dat anders dan het beroep tot nietigverklaring voor de Raad van State dat binnen zestig dagen moet worden ingesteld, de exceptie bedoeld bij art. 107 zonder beperking van duur kan worden opgeworpen.

Met verwijzing naar Cass., 14 juni 1948 (*Pas.*, 1948, I, 375, met concl. van adv.-gen. R. HAYOT DE TERMICOURT) verklaart dezelfde auteur dat ook de gewone rechter moet weigeren een met machtsafwending genomen besluit toe te passen.

²¹ Voor een voorbeeld van vernietiging in het sociaal recht zie Raad van State, 15 maart 1974 (*V.A.R.S.*, 1974, 281; *R.W.*, 1974-75, 353, met noot van A. ALÉN; noot van G. HÉLIN in *R.D.S.*, 1975, 43) of 6 februari 1975 (*V.A.R.S.*, 1975, 121).

Voor afwijzing van een beroep tot nietigverklaring van een verordenend K.B. zie bv. Raad van State, 26 maart 1974 (*V.A.R.S.*, 1974, 322; noot van J. LUTTUN in *B.T.S.Z.*, 1975, 150).

Dat de nietigverklaring van een verordening een terugslag kan hebben op subjectieve rechten waarvoor de rechtbanken bevoegd zijn, is niet voldoende om de Raad van State zijn annulatiebevoegdheid te ontnemen (Cass., 27 november 1957, *Arr. Verbr.*, 1958, 190), *T.B.P.*, 1958, 157, met noot van F. DE VISSCHERE; Raad van State, 15 oktober 1957, *V.A.R.S.*, 1957, 600 en 25 mei 1967, *V.A.R.S.*, 1967, 533).

²² Cass., 22 oktober 1973, *Arr. Cass.*, 214.

Over de waarde van een afwijzend arrest zie Cass., 22 oktober 1970, *Pas.*, 1971, I, 144 met concl. van proc.-gen. W. GANSHOF VAN DER MEERSCH; *Arr. Cass.*, 1971, 168; *R.W.*, 1970-71, 1179.

De ontstentenis van een beroep tot nietigverklaring van een onwettige verordening is geen beletsel om een beroep tegen een daarop steunende individuele rechtshandeling met een middel gebaseerd op de onwettigheid van die verordening te staven (Raad van State, 14 december 1973, *V.A.R.S.*, 1973, 1038). Hetzelfde arrest verklaarde dat de latere opheffing van een rechtshandeling het daartegen gericht beroep niet noodzakelijk zonder voorwerp maakt.

een verordening te weigeren in het geval dat aan hun uitspraak is voorgelegd²³.

Dit is een geval van niet-concurrerende want gediversifieerde bevoegdheid: terwijl de nietigverklaring van een onwettige verordening enkel door middel van een beroep bij de Raad van State kan worden bekomen²⁴, valt de buitentoe-passingverklaring van een onwettige verordening in een concreet geval binnen het bereik van ieder rechtscollege dat zich over een middel steunend op de onwettigheid van een toegepaste verordening moet uitspreken, ook de Raad van State²⁵. Dat hierbij in de rechtspraak wel eens uiteenlopende beslissingen vallen, is reeds opgemerkt²⁶ maar moet o.i. voor-

²³ Voor een voorbeeld van onwettigverklaring zie Cass., 28 september 1971, *Arr. Cass.*, 1972, 105. Dit is ook waar voor de administratieve rechtscolleges: Cass., 13 oktober 1965, *Pas.*, 1966, I, 204; voor een voorbeeld zie Commissie van Beroep inzake Werkloosheid, 18 juni 1968, *J.T.*, 1968, 460; het hiertegen gericht annulatieberoep werd verworpen door de Raad van State op 15 maart 1974, *V.A.R.S.*, 1974, 285.

²⁴ Uitzondering gemaakt voor de verordeningen van de algemene raad van de Nationale Orde van Advocaten die in gevolge art. 611 Ger.W. aan het Hof van Cassatie ter vernietiging moeten worden voorgelegd. Te vermelden is anderzijds ook dat voor beroepen tot nietigverklaring van een verordening van de Raad van Ministers of van de Commissie van de Europese Gemeenschappen het Hof van Justitie bij uitsluiting bevoegd is (art. 173 E.E.G. bv.).

²⁵ Om in het sociaal recht te blijven, kunnen bij wijze van voorbeeld de arresten van 14 oktober 1965, *V.A.R.S.*, 1965, 909, en van 5 november 1970, *V.A.R.S.*, 1970, 988, worden genoemd.

In sommige gevallen is het niet zo duidelijk hoe de rechter de buitentoe-passingverklaring van een onwettige verordeningbepaling in concreto moet realiseren, m.a.w. hoe hij zulks moet materialiseren t.a.v. het opgevorderde subjectief recht (zie dienaangaande Raad van State, 15 maart 1974, *V.A.R.S.*, 1974, 285, en 5 februari 1975, *V.A.R.S.*, 1975, 116; *Arbh. Brussel*, 1 juli 1975, *J.T.T.*, 1975, 220; noot A. ALÉN in *R.W.*, 1973-74, 361-363; vgl. *Arbh. Brussel*, afd. Antwerpen, 19 februari 1973, *R.W.*, 1972-73, 1633).

²⁶ Veel aandacht (zie bv. M. MATHIEU, *J.T.*, 1974, 185) ging naar de tegenstelling in de rechtspraak omtrent de wettigheid van het K.B. van 5 juli 1967 tot algemeenverbindendverklaring van het reglement van beroepslichten van de Orde van Architecten en naar de wettigheid van dat reglement waarover uitspraak deden enerzijds Cass., 23 juni 1970, *Arr. Cass.*, 1970, 1006, met concl. van adv.-gen. F. DUMON, en anderzijds de arresten van de Raad van State van 27 juni 1972, *V.A.R.S.*, 1972, 526, en 18 januari 1974, *V.A.R.S.*, 1974, 55; *R.J.D.A.*, 1974, 263, met advies van eerste auditeur J. COOLEN en opm. J. PUTZEYS). De arresten van het Hof van Cassatie van 23 juni 1970 hebben het hele K.B. onwettig verklaard wegens onregelmatigheid van de beraadslaging in de Ministerraad, terwijl het eerstgenoemde arrest van de Raad van State dat middel ongegrond heeft verklaard en het daaropvolgende arrest van hetzelfde rechtscollege besloot tot de vernietiging van het K.B. in zover het de artt. 13, tweede lid, en 14, eerste lid, van het reglement algemeen verbindend verklaart.

Ook in het sociaal recht kan worden opgemerkt dat met betrekking tot dezelfde verordening de uitoefening van de bevoegdheid tot nietigverklaring en van die tot buitentoe-passingverklaring tot een tegenstrijdig resultaat leidt.

Men vergelijkte Raad van State, 15 mei 1970, *V.A.R.S.*, 1970, 563, dat het beroep tot nietigverklaring van het K.B. van 6 juni 1966 verwerpt, en het arrest van 28 september 1971 van het Hof van Cassatie, *Arr. Cass.*, 1972, 105, dat genoemd besluit als rechtsgrond voor een strafvervolg op een bepaald punt onwettelijk verklaart. (Over dat besluit raadplege men PH. GOSSERIES, *Rev.b.séc.soc.*, 1967, 416-418).

Naast dit geval dat betrekking had op de ziekteverzekering, kan een geval betreffende de werkloosheidsreglementering worden genoemd, waarbij er wel de aandacht op moet worden gevestigd dat die verordeningen inmiddels hun werking hebben verloren. Men vergelijkte Cass., 24 januari 1973

namelijk hierdoor worden verklaard dat de rechter, het uitzonderlijke geval van een ambtshalve middel ter zijde gelaten²⁷, slechts de middelen van de partijen²⁸ kan nagaan. Dit laatste alleen reeds kan het verschil in standpunt ten volle wettigen, hetgeen door de leek die geen oog heeft voor een correcte toepassing van de regels inzake procesrecht en meer bepaald voor het beginsel van de lijdelijkheid van de rechter, over het hoofd wordt gezien zodat hij dat verschil aan de invloed van duistere machten kan toeschrijven. Het gebeurt ook vaak — en ook dat mag onderstreep worden — dat de beslissingen van de twee rechtsorden in dezelfde zin luiden²⁹.

Een aan het sociaal recht eigen vorm van verordening is de bij koninklijk besluit algemeen verbindend verklaarde collectieve arbeidsovereenkomst³⁰ of beslissing van een pa-

(*Arr. Cass.*, 1973, 533) 2 mei 1973, (*ibid.*, 836) en 9 mei 1973 (*ibid.*, 854) met de vernietiging uitgesproken door Raad van State, 15 maart 1974 (*R.W.*, 1974-75, 353, met noot van A. ALEN; *V.A.R.S.*, 1974, 281; noot van G. HÉLIN in *R.D.S.*, 1975, 43), arrest dat volgt op dat van 27 juni 1972 (*V.A.R.S.*, 1972, 531) of de buitentoepassingverklaring die wettig werd verklaard door een ander arrest van dezelfde datum (*V.A.R.S.*, 1974, 285) tot verwerping van het annulatieberoep tegen de beslissing van de commissie van beroep van 18 juni 1968 (*J.T.*, 1968, 460) en door een arrest van 5 februari 1975 (*V.A.R.S.*, 1975, 116).

Bij arresten van 5 november 1971 (*V.A.R.S.*, 1971, 1112) had de Raad van State evenwel twee beroepen tegen het K.B. van 22 december 1967 ongegrond verklaard nu het een gelijke behandeling van mannen en vrouwen moest vaststellen in het geval van de verzoeksters, uit de echt gescheiden en met kinderen ten laste, die de hoedanigheid van gezinshoofd bezaten. Bij arrest van 15 maart 1974 werd dit K.B. van 22 december 1967 vernietigd "in zover deze (d.i. de nieuwe bepaling) de meerderjarige werknemers die geen gezinshoofd zijn en de meerderjarige werknemers die in dezelfde toestand verkeren, bij verschillende categorieën indeelt". Het andere arrest van 15 maart 1974 dat ook de toestand vóór het K.B. van 22 december 1967 betreft, verklaarde wettig de toekenning aan een werkloze vrouw tussen 18 jaar en 20 jaar van de werkloosheidsuitkeringen toe te kennen aan mannelijke werklozen van 18 tot 20 jaar. In het arrest van 5 februari 1975 ging het ook om de uitlegging van art. 81 van het M.B. van 4 juni 1964.

²⁷ In welk geval de openbare orde een terzijdestelling van de gewone regelen inzake procesrecht die de leiding van en de omvang van het geschil aan de partijen opdragen, verantwoordt. Het bekendste en meest aangewende ambtshalve middel is dat van de onbevoegdheid van de overheid die de verordening uitvaardigde. Volgens een arrest van 10 maart 1955 (*R.W.*, 1955-56, 529; *Pas.*, 1955, I, 760) van het Hof van Cassatie moet zelfs dit Hof ambtshalve de toepassing weigeren van een ministerieel besluit dat een orgaan of reglementair uitvoeringsbesluit is, wanneer het noch naar de dringende spoed noch naar het advies van de afdeling wetgeving van de Raad van State verwijst. Het ging er om een M.B. van 2 juni 1949 inzake sociale zekerheid.

²⁸ Bij een annulatieberoep is de reglementerende overheid tegenpartij en kan zij de wettigheid van haar verordening verdedigen; bij een exceptie van onwettigheid kan wel eens hetzelfde gebeuren maar vaak zal die overheid juist geen partij zijn, ook al heeft zij op grond van de artt. 812 en 813 *Ger.W.* het recht in het geding tussen te komen.

²⁹ Aldus kan men wijzen op het arrest van 11 mei 1973 van het Hof van Cassatie (*Arr. Cass.*, 1973, 865 met concl. van eerste adv.-gen. P. MAHAUX; *R.W.*, 1972-73, 2007) dat de onwettigheid van het K.B. van 9 februari 1970 betreffende de spreiding van de voor het publiek opengestelde apotheken vaststelde, en op het arrest van 14 december 1973 van de Raad van State (*V.A.R.S.*, 1973, 1038) dat genoemd K.B. van 9 februari 1970 evenals het daarop volgende K.B. van 27 oktober 1972 heeft vernietigd.

³⁰ Geregeld door de Wet van 5 december 1968.

Een goed overzicht van de problemen in verband o.m. met het toetsingsrecht van de rechter t.a.v. de C.A.O.'s geeft CH.-L. CLOSSET in zijn studie "La censure juridictionnelle d'un type nouveau d'actes normatifs, les conventions collectives de travail" (*T.S.R.*, 1970, 49-64).

ritair comité³¹. Dienaangaande zijn betwistingen gerezen zowel over de verordenende aard van die besluiten, C.A.O.'s of beslissingen, als over de annulatiebevoegdheid van de Raad van State t.a.v. die rechtshandelingen. Naar het ons voorkomt, heeft de Wet van 5 december 1968 waarvan artikel 66³² overigens gewag maakt van die bevoegdheid van de Raad van State, geen wijziging gebracht wat die beide punten betreft, zodat de rechtspraak met betrekking tot de door de Besluitwet van 9 juni 1945 beheerste beslissingen van paritaire comités ook voor de C.A.O.'s kan worden ingeroepen. Een eerste uit de rechtspraak af te leiden regel betreft de vatbaarheid voor beroep bij de Raad van State van de koninklijke besluiten tot algemeenverbindendverklaring³³, ook al zijn die besluiten — en dat mag in deze context wel even worden opgemerkt — geen verordenende besluiten³⁴. Ten tweede, moet de C.A.O., zodra zij door de

³¹ De hier bedoelde algemeen verbindend verklaarde beslissingen van paritaire comités zijn die welke vóór de Wet van 5 december 1968 door de Besluitwet van 9 juni 1945 waren beheerst of die niettemin door die wet werden gehandhaafd. Sommige bijzondere wetteksten zijn door het K.B. van 1 maart 1971 met opzet ongewijzigd gelaten; zij verklaren de paritaire comités bevoegd tot het nemen van beslissingen waarvan sommige een algemeenverbindendverklaring behoeven om enig effect te sorteren (zie hierover, hoewel vóór het K.B. van 1 maart 1971 gepubliceerd, J. PETIT, *De collectieve arbeidsovereenkomsten en de paritaire comités*, Brussel, D.A.P. Reinaert Uitgaven, 1969, pp. 279-290, nrs. 439-452).

De hier bedoelde paritaire comités zijn die welke geregeld waren door de Besluitwet van 9 juni 1945 en het thans zijn door de Wet van 5 december 1968. Meer bepaald uitgesloten zijn: de paritaire commissie bij de Nationale Maatschappij der Belgische Spoorwegen (art. 13 van de Wet van 23 juli 1926), de paritaire commissie bij de Nationale Maatschappij van Buurtspoorwegen (art. 39 van de statuten waarover handelt de Wet van 20 juli 1927), de paritaire comités in het vrij onderwijs bedoeld in art. 45 van de Wet van 29 mei 1959, gewijzigd bij de Wet van 11 juli 1973, en de bij K.B. nr. 47 van 24 oktober 1967 ingestelde Nationale Paritaire Commissies waaronder de Nationale Paritaire Commissie Geneesheren-Ziekenhuizen.

Het bij K.B. van 21 april 1975 (*Staatsblad* van 30 september) opgerichte "Paritair Comité voor de gesubsidieerde inrichtingen van het vrij onderwijs" dat bevoegd is voor de werknemers die hoofdzakelijk handenarbeid verrichten en hun werkgevers, met name "het meesters-, vak- en dienstpersoneel van de gesubsidieerde inrichtingen van het vrij onderwijs en hun werkgevers", is daarentegen wel een paritair comité dat op grond van de Wet van 5 december 1968 is ingesteld en onder die wet valt.

³² In zijn reeds genoemd werk geeft J. PETIT een lijst van negen beroepen die bij de Raad van State kunnen worden ingesteld met betrekking tot paritaire comités (pp. 308-310, nr. 480).

Aan die lijst kunnen worden toegevoegd de beslissingen betreffende de in art. 18 van de Wet van 5 december 1968 geregelde neerlegging van een C.A.O. volgens A. MAZY, "Commentaar op de Wet van 5 december 1968 betreffende de collectieve arbeidsovereenkomsten en de paritaire comités", *Arbeidsblad*, 1969, pp. 201-252 en 1243-1288, en 1970, pp. 603-654, meer bepaald p. 1261, die zich daarenboven o.i. ten onrechte voor een extensief toezicht op die neerlegging uitspreekt (pp. 1260-1261).

³³ Vernietigingen zijn uitgesproken door de volgende arresten van de Raad van State: 17 april 1951 (*V.A.R.S.*, 1951, 204), 16 december 1955 (*ibid.*, 1955, 1066), 8 september en 27 oktober 1961 (*ibid.*, 1961, 759 en 918) en 1 maart 1966 (*ibid.*, 1966, 182) (zie ook J.P. HAESAERT, "Les commissions paritaires et la compétence d'annulation du Conseil d'Etat", *R.D.S.*, 1955, 85-104).

³⁴ Bij arrest van 5 december 1957 (*Arr. Verbr.*, 1958, 206; *Pas.*, 1958, I, 1357, met concl. van proc.-gen. R. HAYOIR DE TERMICOURT) besliste het Hof van Cassatie dat door met toepassing van art. 12 van de Besluitwet van 9 juni 1945 bindende kracht te geven aan een beslissing van een paritair

Koning algemeen verbindend verklaard wordt, als een verordening worden beschouwd³⁵, hetgeen evenwel o.i. nog niet betekent dat zij vatbaar is voor vernietiging door de Raad van State³⁶, hoewel het tegendeel wel eens betoogd wordt³⁷. De omstandigheid dat een C.A.O. in de eerste plaats een overeenkomst is, moet o.i. tot gevolg hebben dat de arbeidsrechtbank bevoegd is voor kennisneming op grond van art. 578, 3°, Ger. Wetb. van iedere eis tot ontbinding ingesteld door een ondertekenende partij (of door een door die partij vertegenwoordigde werkgever of werknemer?). Wat de annulatiebevoegdheid van de Raad van State betreft menen we dat tussen koninklijk besluit en C.A.O. hetzelfde onderscheid moet blijven bestaan als vroeger o.m. in het arrest van 10 januari 1964³⁸ van de Raad van State t.a.v. de beslissing van een paritair comité is aangenomen: volgens dat arrest neemt de omstandigheid dat de geschillen over de toepas-

comité de Koning niet de overheid wordt welke de bindend gemaakte organieke of reglementaire maatregel neemt, waaruit volgt dat het ontwerp van K.B. niet vooraf aan het beredeneerd advies van de afdeling Wetgeving van de Raad van State moet worden voorgelegd. (Thans is bij art. 5 van de gecoördineerde wetten van 12 januari 1973 — voortgekomen uit een bepaling van de Wet van 5 december 1968 — voorzien in een facultatieve raadpleging van die afdeling).

³⁵ Uit een arrest van 14 februari 1964 (*Pas.*, 1964, I, 635) van het Hof van Cassatie blijkt dat de algemeen verbindend verklaarde beslissing van een paritair comité betreffende een Fonds voor bestaanszekerheid een wet is in de zin van de artt. 17 van Wet van 4 augustus 1832 en 9 van de Wet van 25 februari 1925.

In een arrest van 29 februari 1968 (*Arr. Cass.*, 1968, 871; *Pas.*, 1968, I, 819 met concl. van proc.-gen. R. HAYOT DE TERMICOURT) heeft het Hof van Cassatie enerzijds aangenomen "dat bij het uitvoeren van de opdracht die hun door art. 10, litt. a en b, van de Besluitwet van 9 juni 1945 is toegekend, de paritaire comités een normatieve functie uitoefenen; dat het krachtens art. 12 van deze besluitwet genomen koninklijk besluit noch een wet noch een reglementair besluit is" en anderzijds "dat het koninklijk besluit de door het paritair comité gestelde regels niet mag wijzigen, onder meer de regels die, zoals ten deze, het toepassingsgebied van de collectieve overeenkomst vaststellen". Het ging hier om de wettigheid van de toepassing met terugwerkende kracht ingevolge het K.B. van de C.A.O.

³⁶ Twee arresten van de Raad van State van 7 mei 1952 (*V.A.R.S.*, 1952, 416 en 431) verwerpen als niet-ontvankelijk beroepen tegen beslissingen van paritaire comités. Een arrest van 5 december 1961 (*V.A.R.S.*, 1961, 1101) doet hetzelfde met een beroep tegen een beslissing van de beperkte commissie van advies voor dokwerkers afhankelijk van het Nationaal Paritair Comité voor de haven van Antwerpen tot afwijzing van de aanvraag om terug in het bedrijf te worden opgenomen.

³⁷ In hun werk *Le droit des relations collectives du travail en Belgique* (Brussel, Larcier, 1970) verklaren J. PIRON en P. DENIS het volgende: "Sans vouloir trancher cette controverse, il nous semble cependant que, dans les matières où les commissions paritaires disposent d'un pouvoir de décision autonome, elles se trouvent investies des pouvoirs d'une autorité administrative: le recours en annulation de telles décisions devrait par conséquent être ouvert devant le Conseil d'Etat" (p. 189).

³⁸ *V.A.R.S.*, 1964, 32. Dat arrest overweegt: "dat de tegenpartij betoogt, dat de Raad van State niet bevoegd is ten aanzien van het beroep dat gericht is tegen de beslissing van het Nationaal Paritair Comité, en doet gelden dat bedoeld comité geen administratief geschillenrechtcollege en geen administratieve overheid is; overwegende dat, zolang de beslissing van een paritair comité niet algemeen verbindend is verklaard door de Koning, de geschillen omtrent de daaruit volgende rechten uitsluitend tot de bevoegdheid van de werkrechtshouders behoren, maar dat, als de beslissing van het paritair comité eenmaal door de Koning algemeen verbindend is verklaard, de gebreken van die beslissing de regelmatigheid van het koninklijk besluit aantasten; dat het rechtsmiddel van onbevoegdheid niet gegrond is".

sing van die beslissingen tot de bevoegdheid van de werkrechtshouders behoorden, niet weg dat de Raad het koninklijk besluit kan vernietigen wanneer die beslissing onwettig is, aangezien de gebreken van die beslissing de regelmatigheid van het koninklijk besluit aantasten. Hieruit volgt duidelijk dat de C.A.O. zowel vóór haar algemeenverbindendverklaring als daarna niet vatbaar is voor beroep bij de Raad van State. Wel zal haar onwettigheid kunnen worden ingeroepen als middel tot nietigverklaring van het koninklijk besluit dat haar in voorkomend geval algemeen verbindend verklaard heeft³⁹. Ten slotte kan uit art. 51 van de Wet van 5 december 1968 worden afgeleid dat de C.A.O. naar de aldaar bepaalde voorwaarden als een algemeen geldende rechtsregel kan werken, ook al heeft zij uiteraard een beperkt geldingsgebied: de rechter zal dan ook de regelmatig neergelegde en eventueel in het Staatsblad vermelde C.A.O. als een bindende rechtsregel moeten handhaven⁴⁰.

We verhehlen ons niet dat er zich gevallen kunnen voordoen waarin verschil van mening over de al dan niet verordenende aard van een administratieve rechtshandeling goed mogelijk is⁴¹. Men denke hier bv. aan de beslissing welke het beheerscomité van de Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening op grond van art. 124, eerste lid, 4°, of van art. 145, § 2, tweede lid, van het K.B. van 20 december 1963 betreffende arbeidsvoorziening en werkloosheid neemt⁴². Maar die gevallen zijn veeleer zeldzaam en moeten dan dank zij een nauwkeurige ontleding van de betrokken beslissing worden opgelost.

Ook in de sociale zekerheid gebeurt het dat de overheid die over een discretionaire bevoegdheid beschikt, een beleidsnorm⁴⁴ uitstippelt waartegen o.i. beroep bij de Raad van State openstaat⁴⁵. De vraag of de niet-naleving van die be-

³⁹ Even goed als die onwettigheid kan worden ingeroepen bij wijze van exceptie van onwettigheid tegen de toepassing van de C.A.O. (zie hierover meer bepaald CH.-L. CLOSSET, *op. cit.*). Een arrest van Arbrb. Brussel, afd. Antwerpen, van 19 februari 1973 (*R.W.*, 1972-73, 1633) dat uitspraak doet over het hoger beroep tegen Arbrb. Antwerpen, 24 juni 1971 (*ibid.*, 1971-72, 1500) heeft de toewijzing van de eis gegrond op de onwettigheid van een uitsluitingsbepaling in een C.A.O.

⁴⁰ *Cass.*, 14 februari 1964, *Pas.*, 1964, I, 635.

⁴¹ In de arresten van 18 juni 1954 (*V.A.R.S.*, 1954, 630 en 647) besloot de Raad van State tot de onwettigheid van onderichtingen van de directeur-generaal van het Voorlopig Steunfonds voor onvrijwillige werklozen zodat zij niet als reglementsbepalingen, grondslag voor een beroep bij de commissie van beroep, konden worden aangemerkt.

⁴² Zonder zich over de juiste aard van de beslissing van het beheerscomité uit te spreken heeft het Hof van Cassatie in een arrest van 21 februari 1973 (*R.W.*, 1973-74, 662; *Arr. Cass.*, 1973, 616) een arrest van een arbeidshof vernietigd dat bepaalde studies welke een werkloze had gevolgd, (in de plaats van het beheerscomité) had erkend als studies die normaal tot de uitoefening van een beroep in loondienst voorbereiden.

⁴³ De wettigheid van de beslissing welke dat beheerscomité neemt op grond van art. 129 van dat K.B. van 20 december 1963 en met inachtneming van het Besluit van de Regent van 12 maart 1946, kan betwist worden naar aanleiding van de beroepen tegen de individuele beslissingen van de directeur van het gewestelijk bureau (Raad van State, 12 december 1972, *V.A.R.S.*, 1972, 1007 — impliciete oplossing; Arbrb. Hoei, 4 januari 1974, *T.S.R.*, 1974, 446, met noot van A.T., en 18 januari 1974, *Jur. Liège*, 1973-74, 166, en Arbrb. Antwerpen, 6 mei 1974, *T.S.R.*, 1974, 429, met noot van A.T.).

⁴⁴ De term is ontleend aan A. MAST, *Overzicht van het Belgisch Administratief Recht*, 5e uitg., nr. 36. Ook de term "pseudo-wetgeving" wordt gebruikt (*ibid.*).

⁴⁵ Zie bv. Raad van State, 15 maart 1966, *V.A.R.S.*, 1966, 252, en 8 juli 1969, *ibid.*, 243. In het eerste geval ging het om een standpunt ingenomen door het Rijksinstituut voor ziekte- en invaliditeitsverzekering. Over het vervolg van die

leidsnorm in een individueel geval, automatisch tot de onwettigheid van de individuele beslissing leidt, lijkt ontkenkend te moeten worden beantwoord vooral wanneer de overheid redenen had tot afwijking van de beleidsnorm⁴⁶.

3. Een tweede uitzondering waarvoor eveneens de uitsluitende bevoegdheid van de Raad van State moet worden aangenomen, betreft de "*administratieve beslissingen in betwiste zaken*" zoals zij genoemd worden in de gecoördineerde wetten van 12 januari 1973 en waarmede de beslissingen genomen in hoogste aanleg door een administratief rechtcollege worden bedoeld.

In de ziekte- en invaliditeitsverzekering kunnen als voorbeeld van een dergelijk jurisdictioneel college worden genoemd de commissies van beroep bij de Dienst voor Geneeskundige Controle van het Rijksinstituut voor Ziekte- en Invaliditeitsverzekering waarvan sprake in de artt. 89 en 90 van de Wet van 9 augustus 1963 en nader geregeld in de artt. 246 tot 252 van het K.B. van 4 november 1963⁴⁷. Deze commissies van beroep zijn niet bevoegd voor sociaal verzekerden maar enkel voor medewerkers aan de ziekteverzekering.

Aangezien het Gerechtelijk Wetboek alle voor sociaal verzekerden ingestelde administratieve rechtcolleges heeft afgeschaft, dient deze mogelijke uitzondering wel te worden vermeld maar heeft zij op het gebied van het sociaal recht weinig praktisch belang.

De beslissingen welke de minister van Tewerkstelling en Arbeid kan nemen ingevolge een beroep tegen een weigering van arbeidskaart of een verwerping van een aanvraag om een arbeidsvergunning als bedoeld in de artikelen 18 tot 21 van het K.B. nr. 34 van 20 juli 1967 betreffende de tewerkstelling van werknemers van vreemde nationaliteit, zijn o.i. evenwel geen administratieve beslissingen in betwiste zaken maar gewone administratieve rechtshandelingen⁴⁸. Zij zijn derhalve niettemin enkel vatbaar voor beroep bij de Raad van State.

zaak raadplege men het arrest van 20 februari 1974, *ibid.*, 1974, 168 (zie ook ter vergelijking een arrest van 18 maart 1969, *ibid.*, 1969, 306).

Wordt een standpunt als een eenvoudige inlichting beschouwd, dan wordt het beroep niet-ontvankelijk verklaard (bv. Raad van State, 1 juni 1956, V.A.R.S., 1956, 424).

⁴⁶ Raad van State, 25 februari 1969, V.A.R.S., 1969, 243. De bestreden beslissing wordt ook wel eens vernietigd wegens een stereotiepe en derhalve onverantwoorde toepassing van de beleidsnorm (zie bv. Raad van State, 25 juni 1974, V.A.R.S., 1974, 725).

⁴⁷ Voorbeeld genoemd door E. KEEREMAN, "Geschillen der ziekte- en invaliditeitsverzekering en werking dezer verzekering", B.T.S.Z., 1972, pp. 585-600, voornamelijk p. 590.

In die zin luiden de arresten van de Raad van State van 24 februari 1967, V.A.R.S., 1967, 235, en 4 december 1970, *ibid.*, 1970, 1075.

De vroeger bestaande hoge commissie ingesteld bij het Instituut voor geneeskundige controle ingevolge de Wet van 14 februari 1961 was eveneens een administratief rechtcollege (Raad van State, 30 juni 1964, V.A.R.S., 1964, 702).

⁴⁸ Uit het verslag aan de Koning bij dat besluit blijkt dat de Regering een einde heeft willen maken aan de toen bestaande commissie van beroep die niet als een administratief rechtcollege werd beschouwd (Raad van State, 16 december 1955, V.A.R.S., 1955, 1069) en in de plaats van die beroepsmogelijkheid heeft willen voorzien in een "hiërarchisch beroep" bij de minister. Het eveneens in het *Staatsblad* van 29 juli 1967 gepubliceerde advies van de afdeling Wetgeving van de Raad van State stelt bij art. 19 vast dat de ontworpen tekst voor de werknemer tot gevolg heeft dat tegen de beslissing van de minister een rechtstreeks beroep bij de Raad van State openstaat. De minister handelt o.i. eerder als administratief dan als jurisdictioneel orgaan (zie dienaangaande ook P. VERMEULEN, *Rev. adm.*, 1953, 53, alsook Cass., 10 juni 1926, *Pas.*, 1927, I, 12).

4. Een derde categorie van administratieve rechtshandelingen waarvoor de uitsluitende bevoegdheid van de Raad van State blijft bestaan, wordt gevormd door wat we zouden willen bestempelen als *beslissingen buiten de kring van de sociaal verzekerden*.

Het gaat hier om administratieve rechtshandelingen van individuele aard die, hoewel zij genomen zijn met toepassing van een wetgeving waarvoor de principiële bevoegdheid van de arbeidsrechtbank onbetwistbaar geldt, rechtstreeks betrekking hebben op een andere persoon dan een verzekeringsplichtige, verzekerde, rechthebbende of verzekeringsinstelling, namelijk op wat we een medewerker aan de sociale verzekering zouden kunnen noemen. Zelfs de principiële bevoegdheid van de arbeidsrechtbank heeft geen wijziging willen brengen aan de algemene bevoegdheid van de Raad van State daar zij zich, zoals meer bepaald uit de artt. 580 tot 581 Ger.W. blijkt, niet tot de kring van die zgn. medewerkers uitstrekt. De Raad van State blijft bevoegd niet alleen wanneer de uitvoerende macht in de werking van de openbare dienst voorziet door bv. benoemingen in beheersorganen of adviescolleges⁴⁹ maar ook wanneer die beheersorganen op grond van een wetgeving waarvoor de arbeidsrechtbank in beginsel bevoegd is, een beslissing neemt ten opzichte van een medewerker aan de sociale verzekering.

Het leek ons nuttig enkele voorbeelden van dergelijke rechtshandelingen te geven ter precisering van deze uitzondering op de principiële bevoegdheid van de arbeidsrechtbank.

In de ziekte- en invaliditeitsverzekering kunnen als voorbeeld worden genoemd, aangezien zij rechtstreeks betrekking hebben op een verstrekker van geneeskundige verzorging of op een andere medewerker aan die verzekering :

1° beslissingen inzake erkenning van paramedische medewerkers, genomen door het beheerscomité van de Dienst voor geneeskundige verzorging van het R.I.Z.I.V. op grond van art. 12, 8°, van de Wet van 9 augustus 1963⁵⁰ ;

2° toepassing tot schorsing van die erkenning⁵¹ ;

3° beslissingen inzake intrekking van de erkenning van een adviserend geneesheer, genomen door het Comité voor geneeskundige controle van hetzelfde Rijksinstituut en bedoeld in art. 88, lid 4, van dezelfde wet⁵² ;

4° toepassing van een strafbeding als bedoeld in art. 33, § 2, van dezelfde wet⁵³.

In de wetgeving betreffende de sociale zekerheid voor werknemers kunnen worden genoemd de door art. 27 van

⁴⁹ Zie b.v. Raad van State 19 december 1969, V.A.R.S., 1969, 1178 ; 27 februari 1970, *ibid.*, 1970, 258, en 21 december 1971, *ibid.*, 1971, 1254.

⁵⁰ In die zin E. KEEREMAN, t.a.p. voornamelijk p. 587 en 590.

⁵¹ Raad van State, 27 september 1968, V.A.R.S., 1968, 740 — vernietiging ; 4 december 1970, *ibid.*, 1970, 1075 — verwerping, en 20 maart 1974, *ibid.*, 1974, 300 — vernietiging. Die maatregel mag niet worden verward met het verbod tot tegemoetkoming in de kosten dat opgelegd kan worden door de Dienst voor geneeskundige controle van het R.I.Z.I.V. en waartegen beroep kan worden ingesteld bij de gehandhaafde, in nr. 3 van de tekst genoemde commissies van beroep (voor andere voorbeelden dan die genoemd in voetnoot 47 zie Raad van State, 4 februari 1969, V.A.R.S., 1969, 171, en 4 maart 1969, *ibid.*, 261).

Het aangehaalde arrest van 4 december 1970 heeft beslist dat wanneer dezelfde gedragingen én een miskenning van de reglementering en een tekortkoming in de uitoefening van het beroep opleveren, het beginsel "non bis in idem" niet verbiedt dat voor een zelfde feit twee verschillende sancties worden uitgesproken.

⁵² Een voorbeeld hiervan in het arrest van 28 januari 1972 van de Raad van State (V.A.R.S., 1972, 76).

⁵³ Een voorbeeld van onwettige toepassing in het arrest van 10 januari 1975 van de Raad van State (R.W., 1974-1975, 2431 ; V.A.R.S., 1975, 34).

de Wet van 27 juni 1969 bedoelde ministeriële besluiten tot erkenning van sociale secretariaten van werkgevers of tot intrekking van die erkenning⁵⁴.

In de wetgeving betreffende de sociale reclassering van minder-validen kunnen de beslissingen worden genoemd waarvan sprake in de artt. 41 tot 48 van het K.B. van 5 juli 1963.

5. Een vierde categorie van handelingen waarvoor wellicht de uitsluitende bevoegdheid van de Raad van State, zoniet de onbevoegdheid van de arbeidsgerechten moet worden aangenomen, wordt gevormd door administratieve beslissingen die, hoewel zij betrekking hebben op een sociale verplichting, niettemin daarvan los gedacht moeten worden en als *zuivere administratieve rechtshandelingen*, enkel vatbaar voor beroep bij de Raad van State, moeten worden opgevat⁵⁵. We denken hier meer bepaald aan beslissingen waarbij de overheid gebruik maakt van een haar uitdrukkelijk toegewezen discretionaire bevoegdheid om af te zien van een schuldvordering waarover zij beschikt⁵⁶.

⁵⁴ Terwijl art. 27 van de Wet van 27 juni 1969 de taak van de sociale secretariaten van werkgevers beperkt tot het vervullen in hoedanigheid van lasthebbers van hun aangeslotenen van de door die wet bepaalde formaliteiten, heeft art. 48 van het K.B. van 28 november 1969 in 2° — zulks ter uitvoering van het in genoemd art. 27 bepaalde, luidend als volgt: "Hij (de Koning) bepaalt hun rechten en verplichtingen" — die sociale secretariaten verplicht "een volledig dossier betreffende de toepassing van de sociale wetten samen te stellen en bij te houden".

Over de strafrechtelijke aansprakelijkheid van het sociaal secretariaat zie men Corr. Bergen, 5 november 1973, *J.T.T.*, 1974, 135, met noot van M.A. FLAMME en P. FLAMME, Hof Brussel, afd. Bergen, 5 april 1974, *J.T.T.*, 1975, 168, en Cass., 7 oktober 1974, *R.W.*, 1974-75, 2019; *Arr. Cass.*, 1975, 169; noot van R. ELST in *B.T.S.Z.*, 1975, 246.

⁵⁵ *Nov., Droit administratif*, t. VI, *Le Conseil d'Etat*, nr. 814, p. 236 legt in dezer voege de nadruk op deze categorie van administratieve rechtshandelingen: "Mais le Conseil d'Etat reste compétent à l'égard des actes par lesquels, usant de son pouvoir discrétionnaire, de la liberté d'appréciation qui lui est laissée, l'Administration apporte des limitations à l'exercice d'un droit civil ou prend la décision préalable nécessaire pour que naisse un droit civil. En effet, dans ces derniers cas, les cours et tribunaux ne pourraient accueillir une action tendant à faire condamner l'Administration à reconnaître le droit sans s'arroger illicitement le pouvoir d'appréciation que le législateur a entendu réserver à celle-ci. Il se justifie donc d'admettre le maintien de la compétence du Conseil d'Etat à l'égard des décisions individuelles de l'Administration qui ont trait à des droits civils, mais qui impliquent l'exercice d'un droit discrétionnaire d'appréciation". Het begrip burgerlijk recht wordt naar onze mening in deze context gemakshalve gebruikt als een synoniem voor ieder subjectief recht waarvoor de rechterlijke macht bevoegd is (vergelijk A. MAST, *Overzicht van het Belgisch Administratief Recht*, 5e uitg., Gent, Story, nrs. 474-491, pp. 371-387).

⁵⁶ Ook al kan moeilijk een algemeen antwoord worden gegeven, aangezien telkens met de juiste inhoud van de toepasselijke tekst rekening moet worden gehouden, leek het ons nuttig enkele desbetreffende, nog geldende wetsbepalingen in chronologische volgorde te vermelden: sociale zekerheid mijnwerkers (art. 2bis van de Besluitwet van 10 januari 1945, aldaar ingevoegd bij de Wet van 2 januari 1960, in de uitvoering waarvan het K.B. van 7 januari 1960 voorziet), werkloosheid (art. 212 tot 215 van het K.B. van 20 december 1963), pensioen zelfstandigen (art. 36, § 1, lid 2, K.B. nr. 72 van 10 november 1967, ter uitvoering gebracht door art. 149 van het K.B. van 22 december 1967, gewijzigd bij K.B. van 10 mei 1971), sociaal statuut zelfstandigen (art. 48, K.B. van 19 december 1967), sociale zekerheid voor werknemers (art. 28, § 2, van de Wet van 27 juni 1969, ter uitvoering gebracht in art. 55 K.B. van 28 november 1969), kinderbijslag voor werknemers (art. 119bis van de gecoördineerde wetten

In dit verband kan in de eerste plaats worden gewezen op twee arresten van 10 juni 1966 waarbij de Raad van State zich uitsprak over beroepen tegen de weigering door het Nationaal Pensioenfonds voor mijnwerkers om af te zien van bijdrageopslagen en in het tweede geval die weigering gedeeltelijk vernietigde⁵⁷.

Met betrekking tot de tekst opgenomen in art. 9, § 1, van het Besluit van de Regent van 16 januari 1945 door een Besluit van 7 september 1946 en de daarop gevolgde teksten heeft het Hof van Cassatie zich herhaaldelijk uitgesproken in verband met de macht van de organen van de rechterlijke macht. Reeds in een arrest van 27 september 1951⁵⁸ heeft het Hof beslist dat die organen niet het recht hebben enige renuntiatie op te dringen, ook niet als zij van oordeel zijn dat de betrokken werkgever in de daartoe gestelde voorwaarden verkeert, aangezien zodanige beslissing bij uitsluiting aan de Rijksdienst voor Maatschappelijke Zekerheid zelf toekomt. Latere arresten hebben dat standpunt herhaald⁵⁹. Volgens een arrest van 16 januari 1969⁶⁰ moet de rechter bovendien nagaan of de beslissing tot het afzien van bijdrageopslag en nalatigheidsinteressen door een daartoe bevoegd orgaan van de R.M.Z. is genomen, alvorens met die afstand rekening te kunnen houden. Na zich in arresten van 8 juni 1951⁶¹ onbevoegd te hebben verklaard inzake geschillen over de hoegrootheid van de schuld van de werkgever ten voordele van de R.M.Z., heeft de Raad van State bij arrest van 19 september 1958⁶² de weigering van renuntiatie van bijdrageopslag wegens ontoereikende motivering vernietigd.

Een ander voorbeeld van zuivere administratieve rechtshandeling lijkt ons het optreden van de thans bij art. 22 van het K.B. nr. 38 van 27 juli 1967 opgerichte commissie voor vrijstelling van bijdragen, bevoegd inzake zelfstandigen⁶³.

van 19 december 1939, vastgesteld bij de Wet van 4 juli 1969, ter uitvoering gebracht door K.B. van 9 juli 1970), kinderbijslag zelfstandigen (art. 265 K.B. 22 december 1938, vastgesteld bij K.B. van 10 juli 1969), gewaarborgde gezinsbijslag (art. 9 van de Wet van 20 juli 1971, ter uitvoering gebracht door art. 9 van het K.B. van 25 oktober 1971) en terugvordering onverschuldigde pensioenuitkeringen werknemers (art. 21 van de Wet van 13 juni 1966 gewijzigd bij de Wet van 27 december 1973).

Volgens de proc.-gen. J. LECLERQ, "La répétition de l'indu dans le droit de la sécurité sociale", *T.S.R.*, 1975, 393, nr. 77, p. 430, is de beslissing over het verzoek om kwijtschelding van de terugbetaling van onverschuldigde pensioenuitkeringen niet vatbaar voor beroep bij de arbeidsrechtbank.

⁵⁷ *V.A.R.S.*, 1966, 591.

⁵⁸ *Pas.*, 1952, I, 33.

⁵⁹ 7 januari 1955 (*Pas.*, 1955, I, 459), 26 november 1959 (*Pas.*, 1960, I, 366), 1 maart 1968 (*Pas.*, 1968, I, 829), 13 maart 1970 (*R.D.S.*, 1970, 103), 19 december 1973 (*R.W.*, 1974-75, 164; *T.S.R.*, 1974, 196; *Arr. Cass.*, 1974, 453 met noot getekend H.L.).

⁶⁰ *Arr. Cass.*, 1969, 474.

⁶¹ *V.A.R.S.*, 1951, 330.

⁶² *V.A.R.S.*, 1958, 701; *Pas.*, 1960, IV, 20.

⁶³ Die commissie, die opgericht is bij art. 55, § 3, van de Wet van 28 maart 1960, werd gehandhaafd o.m. door art. 51 van de Wet van 31 augustus 1963. Volgens A. FETTWEIS, *De bevoegdheid*, nr. 385, gaat het hier om een niet-jurisdictioneel orgaan. De commentaar welke L. VERGAUWEN aan de Wet van 31 augustus 1963 heeft gewijd, vermeldt uitdrukkelijk de mogelijkheid van beroep bij de Raad van State: "Tegen de beslissingen van de Commissie der invorderingen kan geen beroep ingesteld worden (art. 51 van de wet). Zoals voor alle administratieve beslissingen bestaat nochtans de mogelijkheid een beroep tot nietigverklaring in te dienen bij de Raad van State. Dit beroep mag echter enkel gebaseerd zijn op de niet-naleving van de wet (machtoverschrijding), op een machtsafwending of op de miskenning van een sub-

Bij arrest van 25 april 1975 (V.A.R.S., 1975, 409) heeft de Raad van State het beroep tegen een beslissing van de minister van Tewerkstelling en Arbeid genomen met toepassing van art. 72 van het K.B. van 5 juli 1963 betreffende de sociale reclassering van de minder-validen, als te laat ingediend afgewezen, aangezien de termijn van zestig dagen die een termijn van openbare orde is, vanaf de kennisgeving van de beslissing begint te lopen en niet vanaf de dag waarop het Rijksfonds de betrokkene voorlicht over een eventueel door hem in te stellen beroep. De vraag van de bevoegdheid van de arbeidsrechtbanken schijnt niet ter sprake te zijn gekomen: art. 26 van de Wet van 16 april 1963, gewijzigd bij art. 82, § 1, van hoofdart. 3 van de Wet van 10 oktober 1967, spreekt

inderdaad enkel van beslissingen van het Rijksfonds, hetgeen op zich zelf de beslissingen van de minister schijnt uit te sluiten; art. 583, 2°, Ger. W. kent evenwel daarentegen aan de arbeidersrechtbank een algemene bevoegdheid toe ter zake van geschillen betreffende de rechten en verplichtingen die voortvloeien uit de wet betreffende de sociale reclassering van de minder-validen. Tenzij men het optreden van de minister zoals bv. in het geval bedoeld in art. 95, lid 2, van hetzelfde K.B. van 5 juli 1963 als een vorm van administratief toezicht⁶⁴ ziet, moet men o.i. aan de uitsluitende bevoegdheid van de arbeidsrechtbank de voorkeur geven.

(Wordt vervolgd)

O. De Leys

stantiële of op straf van nietigheid voorziene vorm. De Raad van State kan dus geen uitspraak doen over de vraag of de fortuintoestand van de aanvrager de al dan niet vrijstelling of een vermindering van de bijdrage wettigt" (p. 24, 2e kol.). Over de werking van die commissie raadplege men G. DE CUYPER, "De commissie voor vrijstelling van bijdragen in het sociaal statuut van de zelfstandigen", *Tijdschr. voor Best. en Publiekrecht*, 1968, 89-97.

⁶⁴ De goedkeuring zelfs van een overeenkomst wordt als een voor beroep bij de Raad van State vatbare administratieve beslissing erkend (bv. Raad van State, 8 juli 1965, V.A.R.S., 1965, 772), ook al is er een geval waarin de onbevoegdheid is aangenomen maar het ging er dan wel om, uit te maken wie de echte legataris was van een met een bepaalde bestemming nagelaten som (Raad van State, 21 januari 1970, V.A.R.S., 1970, 102).

WETGEVING

De Wet van 9 juli 1975 op de controle der verzekeringsondernemingen*

Inleiding - Mogelijke vormen van staatscontrole op de verzekeringen

De twee voornaamste vormen van controle op de verzekeringsondernemingen kan men als volgt omschrijven.

De eerste vorm is de solvabiliteitscontrole, ook financiële controle genoemd, die aan de verzekeraar verplichtingen oplegt i.v.m. het financieel beleid van de onderneming en een administratief toezicht instelt op de werkelijke uitvoering van die verplichtingen. Deze vorm van controle is ingegeven door de overweging dat de verzekeringsovereenkomst, in tegenstelling met de meeste andere contracten, een "inversie van de productiecycclus" tot gevolg heeft: de premies worden vooraf betaald maar de verzekeraar verplicht zich slechts voorwaardelijk, voor de toekomst. Door een onvoorzichtig financieel beleid kan de verzekeraar de toekomstige uitbetalingen voor rampen in gevaar brengen. Het deskundig aanleggen van reserves voor de verschillende takken van de gedekte risico's en het aanhouden van een algemene solvabiliteitsmarge tussen de opgenomen verplichtingen en de eigen financiële middelen kunnen het gevaar van déconfiture voorkomen.

Een tweede vorm van controle stelt, naast de solvabiliteitscontrole, een toezicht in op de contractuele voorwaarden van de verzekeringsovereenkomsten. Men noemt deze aanvullende controle: de materiële of juridische controle. Zij beoogt de bescherming van de consument-verzekerde die vaak de zwakkere partij is bij het afsluiten van polissen. Het toezicht op de inhoud van de contracten wil beletten dat de bedongen voorwaarden de verzekerde in zijn belangen te kort doen.

I. De fundamentele opties

De Belgische wetgever heeft tot nu toe de dubbele controle, financiële en materiële, ingevoerd voor de levensverzekering, voor de arbeidsongevallenverzekering en voor de verplichte

aansprakelijkheidsverzekering inzake motorrijtuigen.

In de meeste landen van de E.E.G. bestaat echter een algemene controle op alle verzekeringstakken. In sommige landen is deze algemene controle hoofdzakelijk beperkt tot de solvabiliteitscontrole nl. in Groot-Brittannië, Nederland en Denemarken, terwijl de dubbele controle op alle branches bestaat in Frankrijk, Duitsland, Italië en Luxemburg.

Een richtlijn van de E.E.G. van 24 juli 1973 tot coördinatie van de wettelijke bepalingen i.v.m. de controle op het directe verzekeringsbedrijf heeft aan alle lid-staten de invoering van de veralgemeende solvabiliteitscontrole opgelegd. Een ontwerp van een andere, speciaal voor de levensverzekering bestemde richtlijn is nog hangende bij de communautaire instanties. De bovenvermelde richtlijn van 24 juli 1973, die een solvabiliteitscontrole volgens communautaire eenvormige regels invoert, laat de lid-staten vrij daarnaast een materiële controle in te richten.

De Belgische regering, die reeds vóór de laatste wereldoorlog begonnen was met de studie van een wet van algemene controle en die, in 1971, bij de Senaat een wetsontwerp in die zin had ingediend, zag zich gedwongen haar wetsontwerp aan te passen aan de bepalingen van de intussen gepubliceerde communautaire richtlijn. Een reeks amendementen werd met dit doel door de Regering in het oorspronkelijk ontwerp aangebracht, dat in zijn gewijzigde vorm, in januari 1975, opnieuw aan de Senaat werd overgelegd.

België, dat voor de financiële controle geen keuze meer had, heeft op het stuk van de materiële controle in principe geopteerd voor het Franse en het Duitse systeem.

De wet stelt dus een materiële controle in die in beginsel op alle verzekeringstakken kan worden toegepast.

De algemene regel wordt evenwel versoepeld door de mogelijkheid die de Koning gegeven wordt om de verzekeringsondernemingen van de gehele of gedeeltelijke toepassing van de wet vrij te stellen, wat sommige verzekeringsverrichtingen betreft.

Voor die uitzonderingen zijn er twee dringende redenen. De eerste steunt op de overweging dat de controle op de inhoud van de verzekeringsovereenkomsten restricties van de contractsvrijheid impliceert. Een afdoend motief voor zulke

* Staatsblad 29 juli 1975 - p. 9267.

restricties kan slechts zijn het primerend belang van de consument. Maar de behoefte aan bescherming is voor alle verzekeren en voor alle verzekeringstakken niet even dringend. Er zijn verzekeringscontracten die geen toetredingscontracten zijn omdat de verzekerde zelf in staat is om op gelijke voet met de verzekeraar de voorwaarden van de polis te bepalen. Belangrijke polissen van industriële en commerciële ondernemingen worden bv. speciaal aan de specifieke eisen van het bedrijf aangepast. Om gelijke tred te houden met de evoluerende techniek worden de voorwaarden van die verzekeringen dikwijls gewijzigd en verbeterd. Een administratieve controle op de voorwaarden van zulke verzekeringen zou remmend zijn en verstarring in de hand werken.

Een tweede reden voor een versoepeling op dat gebied is de noodzaak om voor bepaalde risico's de toegang tot de internationale verzekeringsmarkt open te houden. De materiële controle heeft nl. tot gevolg dat betreffende de verzekeringen die eraan onderworpen zijn, de verplichting bestaat ze bij de in het land erkende en gecontroleerde verzekeringsmaatschappijen af te sluiten. Men kan immers niet dulden dat buitenlandse, in het land niet erkende verzekeraars verzekeringen op andere dan de door de wet gestelde voorwaarden zouden mogen afsluiten. Daarom voert de wet trouwens een sanctie van nietigheid in voor de contracten in België gesloten bij een niet toegelaten en niet van toelating ontslagen onderneming. Op die strenge regels moeten uitzonderingen kunnen worden gemaakt zowel voor de transportverzekeringen die een internationaal karakter vertonen als voor de dekking van industriële en commerciële risico's van een zekere omvang. Vanzelfsprekend gelden de vrijstellingen niet voor verzekeringen die verplicht gesteld zijn in het belang van derde personen, zoals de arbeidsongevallenverzekering en de motorrijtuigenverzekering.

II. Toepassingsgebied

De wet is toepasselijk op de verzekeringsondernemingen behalve de ondernemingen die uitsluitend herverzekeringsverrichtingen doen. Gezien het internationaal karakter van de herverzekeringsverrichtingen is een louter nationale controle op die gespecialiseerde ondernemingen een praktische onmogelijkheid.

Naast de verzekeringsondernemingen in de eigenlijke zin onderwerpt de wet, na een periode van aanpassing, aan een speciale controle een reeks verzorgingsorganismen, zowel van publieke als van particuliere aard en namelijk de particuliere verzorgingsinstellingen in de schoot van bedrijven opgericht met het oog op de toekenning van extra sociale voorzieningen in het voordeel van de werknemers (pensioenfondsen).

De verzekeringen van arbeidsongevallen, die reeds speciaal geregeld zijn door de Wet van 10 april 1971, zijn echter uit de toepassing van de nieuwe wet geweerd.

III. De toelating

1. Algemene bepalingen

Het is verboden in de hoedanigheid van verzekeraar in België verzekeringscontracten te sluiten zonder voorafgaande toelating. Op overtreding staan strafrechtelijke sancties, ook tegen de tussenpersonen die bij het sluiten van contracten bij niet erkende verzekeraars bemiddeld hebben.

De wet schept het vermoeden dat verzekeringsovereenkomsten, zelfs als zij in het buitenland gedagtekend zijn, in België zijn gesloten wanneer zij betrekking hebben op een goed, persoon of aansprakelijkheid, gelokaliseerd in België.

Contracten in België gesloten bij een niet toegelaten maatschappij zijn nietig. Doch indien de verzekeringsnemer het contract te goeder trouw heeft gesloten is de verzekeringsonderneming gehouden tot nakoming van haar verplichtingen.

Deze bepalingen hebben kritiek uitgelokt vanwege verschillende kamerleden. De regering heeft wel gepreciseerd dat de

wet slechts de Belgische rechtssfeer beoogt en geenszins met nietigheid treft een door een Belg in het buitenland bij een niet erkende verzekeraar onderschreven verzekering, wanneer het contract werkelijk in het buitenland is gesloten.

2. Voorwaarden van toelating

De toelating wordt slechts verleend als de financiële toestand van de onderneming alle waarborgen biedt voor een goede uitvoering van haar verbintenissen.

De verzekeringsondernemingen naar Belgisch recht moeten opgericht zijn in de vorm van een vennootschap op aandelen, van een coöperatieve vennootschap of van een onderlinge verzekeringsvereniging.

Particuliere verzorgingsinstellingen (pensioenfondsen bv.) mogen onder bepaalde voorwaarden de vorm van een vereniging zonder winstoogmerk aannemen.

Buitenlandse maatschappijen die in België hun activiteit willen uitoefenen moeten een algemene lasthebber aanwijzen die zijn woon- en verblijfplaats in België heeft en de bevoegdheid bezit om de maatschappij t.o.v. derden te verbinden.

IV. De uitoefeningsvoorwaarden

1. Financiële eisen

Solvabiliteitsmarge en waarborgfonds. De verzekeringsondernemingen moeten een solvabiliteitsmarge in stand houden. De solvabiliteitsmarge komt overeen met het vermogen van de onderneming dat niet dient ter dekking van de voorzienbare verplichtingen.

De berekening van de solvabiliteitsmarge en het niveau dat die marge moet bereiken wordt door de Koning bepaald. De Koning zal op dat gebied de voorschriften van de E.E.G.-richtlijn van 24 juli 1973 moeten volgen.

Een derde van de solvabiliteitsmarge vormt het zg. waarborgfonds dat ook een door de Koning bepaald minimum moet bereiken. Het minimum van het waarborgfonds verschilt volgens de door de maatschappij bedreven branches.

Het onderscheid tussen solvabiliteitsmarge en waarborgfonds heeft tot doel de door de controledienst te nemen maatregelen te bepalen wanneer de gestelde minima niet meer worden bereikt. Wanneer het waarborgfonds wordt aangetast zijn drastischer maatregelen nodig dan wanneer de solvabiliteitsmarge onder het opgelegd minimum daalt.

De buitenlandse maatschappijen moeten een vierde van hun waarborgfonds als borgsom in bewaring geven.

Technische reserves. De verzekeringsondernemingen moeten de door de Koning bepaalde technische reserves aanleggen. Deze reserves moeten, voor de in België gesloten contracten, op elk ogenblik gedekt zijn door gelijkwaardige activa die in volle eigendom aan de verzekeringsonderneming toebehoren. De Koning stelt de aard van de dekkingswaarden vast.

2. Materiële controle

De Koning zal de regels vaststellen voor de berekening en de toepassing van de tarieven alsmede voor het opstellen van de documenten die betrekking hebben op het sluiten en het uitvoeren van de verzekeringsovereenkomsten.

V. De toezicht- en overlegorganen

1. De Controledienst - Commissarissen

De "Controledienst voor de Verzekeringen" wordt opgericht in de vorm van een instelling met rechtspersoonlijkheid die aan de voogdij van de minister van Economische Zaken onderworpen is. Die dienst heeft tot taak te waken voor de toepassing van de wet en van de uitvoeringsbesluiten.

De dienst heeft een uitgebreide controlemacht en treft de beslissingen die nodig zijn om de solvabiliteit van de verzekeringsondernemingen in stand te houden. Hij wordt beheerd

door de Raad van zeven leden benoemd door de Koning. Tegen de beslissingen van de dienst is beroep mogelijk bij de minister en bij de Raad van State.

De kosten van de dienst worden gedekt door de inning van een bijdrage van ten hoogste drie per duizend van de verzekeringspremies.

Ten minste één van de commissarissen aangesteld door de algemene vergadering van een verzekeringsonderneming moet lid zijn van het Instituut der Bedrijfsrevisoren. Die commissaris voert zijn opdracht uit onder het toezicht van de controledienst.

2. De Commissie voor Verzekeringen

De Commissie voor Verzekeringen is een adviesorgaan samengesteld uit vertegenwoordigers van de verzekeringsondernemingen, van de consumenten, van de verzekeringsmakelaars en uit personen die bijzonder bevoegd zijn i.v.m. verzekeringsproblemen. De commissie moet geraadpleegd worden i.v.m. de uitvoeringsbesluiten van de wet. Zij kan ook op eigen initiatief, of op verzoek van de minister of de controledienst, adviezen uitbrengen.

VI. Vereffening en faillissement

De wet bevat speciale regels voor de ontbinding, het faillissement en de vereffening van de verzekeringsondernemingen.

Het initiatief van een gedwongen vereffening kan uitgaan van de controledienst bij de intrekking van de toelating. Deze maatregel wordt genomen wanneer de onderneming niet meer voldoet aan de toelatingsvoorwaarden, ernstig te kort komt aan haar verplichtingen of wanneer een poging tot sanering van een ongunstige financiële toestand na de gestelde termijn niet is gelukt. Zowel in geval van gedwongen vereffening als in geval van faillissement worden de rechten van de verzekerden op speciale wijze beschermd.

De dekkingswaarden van de reserves vormen een bijzonder vermogen dat uitsluitend aan de verzekerden is voorbehouden, behoudens enkele beperkte uitzonderingen, en dat beheerd wordt door een speciaal aangeduide vereffenaar.

VII. Speciale bepalingen i.v.m. de motorrijtuigenverzekering

De wet vervangt een aantal bepalingen van de Wet van 1 juli 1956 betreffende de verplichte aansprakelijkheidsverzekering inzake motorrijtuigen en voert nieuwe bepalingen in. De tussenkomst van het Gemeenschappelijk Waarborgfonds wordt nl. uitgebreid tot de volgende gevallen :

— wanneer geen enkel toegelaten verzekeringsonderneming tot vergoeding verplicht is om reden van een toevallig feit waardoor de bestuurder van het voertuig vrijuitgaat. (De staatssecretaris preciseerde in de Commissie van de Senaat dat die bepaling bv. van toepassing zou zijn wanneer een bestuurder schielijk aan het stuur overlijdt en een ongeval veroorzaakt) ;

— wanneer de aansprakelijkheid van de bestuurder niet gedekt is bij diefstal, geweldpleging of heling ;

— wanneer de vergoeding niet kan worden betaald wegens het onvermogen van de verzekeringsonderneming.

P. Gilot

EUROPEES RECHT

Weekoverzicht van het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen

(Week van 19 - 23 januari 1976)

Op 21 januari 1976 ontving het Hof bezoek van een delegatie van het Economisch en Sociaal Comité onder leiding

van de heer Canonge, voorzitter, en de heer Ameye, onder-voorzitter.

In de zitting van 20 januari 1976 heeft de heer Lecourt, president van het Hof, uitgesproken een rede ter nagedachtenis van de heer W. Strauss, rechter en kamerpresident in het Hof van 1963 tot 1970.

I. Arresten

Zaak 40/75

Bertrand S.A. tegen Commissie (21-1-76)

De firma Bertrand vorderde vergoeding van schade doordat de Commissie ten onrechte zou hebben nagelaten de in het Verdrag genoemde procedure tegen Italië in te leiden teneinde de aldaar verleende steun aan fabrikanten van deegwaren te doen intrekken.

De steun was in Italië ingevoerd in het kader van een anti-inflatiebeleid, waarbij de prijzen van een aantal belangrijke voedingsmiddelen, waaronder deegwaren vervaardigd uit harde tarwe, werden bevroren.

Het Italiaanse landbouwinterventiebureau (A.I.M.A.), dat tot taak heeft de graanmarkt te regulariseren d.m.v. aankopen en opslagoperaties, had aan Italiaanse deegwarenfabrikanten een aanzienlijke hoeveelheid harde tarwe overgedaan voor rond 30 % lagere prijzen dan de binnenlandse marktprijzen. Volgens Bertrand, een Franse firma in het departement Rhône, was daarop een deel van haar omzet in Frankrijk weggezogen door het aanbod van Italiaanse fabrikanten, waardoor zij haar winstmarge abnormaal sterk had moeten verlagen.

De Commissie zegt dat de Italiaanse regering haar had verzekerd dat de A.I.M.A. de harde tarwe tegen lagere prijs alleen aan fabrikanten van produkten voor de binnenlandse markt zou afstoten. Blijkens statistieken was de export van Italiaanse deegwaren naar Frankrijk al in 1971 gaan stijgen, dus lang voor de invoering van de gewraakte steun in juli 1973.

Bovendien zijn de prijzen van de naar Frankrijk geëxporteerde Italiaanse deegwaren in 1973 met 25 % en in 1974 met 75 % (ten opzichte van 1972) gestegen, hetgeen overeenkomt met de gemiddelde prijsstijging van harde tarwe in Italië.

Verzoekster stelt alleen dat de prijzen van de naar Frankrijk geëxporteerde Italiaanse deegwaren lager zijn dan van Franse deegwaren en dat haar omzet in zuidoost-Frankrijk sterk was teruggelopen, doch het causaal verband met de invoering van de steun in Italië kon zij niet aantonen.

Beroep verworpen.

Zaak 60/75

Russo en A.I.M.A. (prej. zaak)
(22-1-76)

Ook in deze — prejudiciële zaak — ging het om de anti-inflatoire maatregelen van de Italiaanse regering versus de gemeenschappelijke ordening van de graanmarkt.

Aan het Hof werd een aantal vragen voorgelegd naar aanleiding van een verzoek van een Italiaanse producent van harde tarwe om schadevergoeding door de bovengenoemde A.I.M.A.

De producent achtte zich benadeeld door de praktijk van de A.I.M.A. om op de wereldmarkt grote hoeveelheden harde tarwe te kopen en die daarna aan Italiaanse fabrikanten van deegwaren door te leveren tegen veel lagere prijzen dan de aankooprijzen of zelfs de interventieprijzen, vastgesteld op grond van de gemeenschappelijke graanmarktordening.

De producent sprak de A.I.M.A. aan voor schadevergoeding, stellende dat hij in januari 1975 een partij harde tarwe ad lire 17.000/100 kg had moeten verkopen, terwijl hij vol-

gens het systeem van de marktordening rond lire 18.500 had mogen verwachten.

De eerste vraag aan het Hof komt erop neer of bovengenoemde praktijk van een Lid-Staat verenigbaar is met de gemeenschappelijke graanmarktordening. Het Hof heeft hierop geantwoord dat in ieder geval de doelstellingen en de werking van de gemeenschappelijke marktordening moeten worden geëerbiedigd, dat het een der voornaamste dier doelstellingen is om de producenten een op de richtprijs georiënteerde prijs te verschaffen, en dat de praktijk van een Lid-Staat om harde tarwe op de wereldmarkt te kopen en vervolgens op de gemeenschapsmarkt onder de richtprijs te verkopen onverenigbaar is met de gemeenschappelijke graanmarktordening.

De overige vragen hebben betrekking op de individuele positie van handelaars bij staatsinmenging in het prijsvormingsmechanisme alsmede op het geval dat de door de gemeenschapsregeling verleende rechten van de handelaars door een dergelijke inmenging worden geschaad.

Hierop heeft het Hof geantwoord dat een individuele producent op grond van de gemeenschapsregeling mag verlangen dat niet wordt belet dat hij een prijs ontvangt, welke in de buurt van de richtprijs ligt en in ieder geval niet lager is dan de interventieprijs. Indien een individuele producent schade lijdt door inmenging van een Lid-Staat in strijd met het gemeenschapsrecht, heeft de Staat de gevolgen hiervan jegens de benadeelde te dragen overeenkomstig de nationale bepalingen inzake de onrechtmatige overheidsdaad.

Zaak 55/75

Balkan-Import Export GmbH en Hauptzollamt Berlin-Packhof (prej. zaak) (22-1-76)

Bij verordening no. 974/71 van 12-5-1971 werd een stelsel van monetaire compenserende bedragen ingevoerd in het handelsverkeer tussen Lid-Staten en derde landen.

Deze bedragen blijven beperkt tot hetgeen strikt noodzakelijk is ter compensatie van de gevolgen van monetaire maatregelen voor de prijzen van basisprodukten waarvoor interventie maatregelen zijn voorzien, en mogen alleen worden toegepast wanneer die gevolgen tot moeilijkheden leiden.

Toen nu de firma Balkan, verzoekster in het hoofdgeding, in april 1974 op grond van een langlopend contract van november 1972 een partij schapekaas uit Bulgarije in Duitsland invoerde, vorderde de Duitse douane van haar naar rato van DM 63,80 per 100 kg, een monetair compenserend bedrag van ruim DM 9000.

Balkan wendde zich deswege tot het Finanzgericht Berlin dat het Hof daarop vroeg, of de vordering van een monetair compenserend bedrag over de invoer van schapekaas uit een derde land op 25 april 1974 nog verenigbaar was met het gemeenschapsrecht, zulks met name gelet op een verordening der Commissie van mei 1973 waarbij de invoer van andere kaassoorten werd uitgezonderd van de toepassing van dit bedrag, en zo ja, of in casu het bedrag terecht was berekend naar rato van DM 63,80 per 100 kg.

Het Finanzgericht twijfelt in zijn verwijzingsbeslissing aan de verenigbaarheid van de belastingaanslag met de basisverordening van de Raad, daar sinds mei 1973 het bedrag niet meer gold voor bepaalde Italiaanse en Zwitserse kazen.

In de eerste plaats vraagt het Finanzgericht of de desbetreffende bepaling wel geldig is, omdat hieronder ook het onderhavige produkt valt, terwijl de monetaire maatregelen naar aanleiding waarvan de compenserende bedragen waren ingevoerd — met name de DM-revaluatie — in april 1974 niet meer tot gevolg konden hebben dat de Duitse landbouwmarkt door de invoer van het betrokken produkt uit Bulgarije werd verstoord. 's Hofs antwoord hierop is dat, naar is komen vast te staan, het betrokken produkt onder

de categorie valt, waarvoor verordening no. 974/71 verplicht voorziet in de heffing of toekenning van compenserende bedragen.

Met betrekking tot de eventuele verstoringen van het handelsverkeer in landbouwprodukten beschikken de Commissie en het Beheerscomité over een ruime beoordelingsvrijheid, daar het hier een ingewikkelde economische situatie betreft.

De Commissie heeft niet kennelijk gedwaald noch kennelijk de grenzen harer bevoegdheid overschreden bij haar oordeel dat het handelsverkeer in landbouwprodukten binnen de Gemeenschap zonder compenserende bedragen zou kunnen worden verstoord bij invoer van zuivelprodukten uit derde landen. Wat betreft het verschil in behandeling tussen Bulgaarse kaas en Zwitserse kaas (welke laatste is vrijgesteld van compenserende bedragen) kon worden opgemerkt dat men voor de toetsing aan het beginsel van gelijke behandeling niet dient na te gaan of Zwitserse kaas en Bulgaarse kaas al dan niet met elkaar concurreren, maar of die kaassoorten vergelijkbaar zijn in die zin dat zij bij invoer het handelsverkeer in landbouwprodukten kunnen verstoren.

In zoverre is de Commissie van mening dat van Zwitserse kaas door de hoge franco-grensprijs bij invoer minder verstoring valt te duchten dan van Bulgaarse schapekaas die voor een lagere prijs franco grens wordt aangeboden. Na onderzoek van de gestelde vragen is het Hof niet gebleken van gegronde bezwaren tegen de geldigheid van het desbetreffende monetaire compenserende bedrag.

II. Conclusies

Zaak 65/75

Tasca

(Procestaal Italiaans)

Prejudicieel verzoek van de Pretore te Padua om uitlegging van verordening no. 1009/67 (suikermarkt).

Advocaat-generaal: de heer G. Reischl.

Zaken 88-90/75

Sadam

(Procestaal Italiaans)

Prejudicieel verzoek van het Tribunale Amministrativo del Lazio om uitlegging van verordening no. 1009/67 (suikermarkt).

Advocaat-generaal: de heer G. Reischl.

Zaak 91/75

Miritz

(Procestaal Duits)

Prejudicieel verzoek van het Bundesfinanzhof om uitlegging van de artikelen 12 en 37 E.E.G.-Verdrag (belasting uitsluitend op de invoer van brandewijn).

Advocaat-generaal: de heer Trabucchi.

III. Mondelinge behandeling

Zaak 52/75

Commissie/Italië

(Procestaal Italiaans)

Niet-nakoming van verplichtingen ex artikel 43 van de richtlijn van de Raad van 29-9-1970 betreffende het in de handel brengen van groentezaad (P.B. 1970, no. L 225, blz. 7).

BOEKBESPREKING

LUCIEN SIMONT, *La loi du 6 mars 1973 modifiant la législation relative aux sociétés commerciales*, Ets E. Bruylant, Brussel.

De tekst van deze studie is reeds in 1974 verschenen in de *Revue pratique des sociétés* (nr. 5812) en stemt overeen met de oorspronkelijke publikatie, behoudens loutere vormwijzigingen en verscheidene noten die, hetzij werden aangevuld en gepreciseerd, hetzij werden toegevoegd.

Prof. Lucien Simont bezorgt een beslist interessante analyse van de Wet van 6 maart 1973 (Belgisch Staatsblad van 23 juni 1973), welke wet haar bestaan dankt aan de eerste Richtlijn van de Raad van de E.E.G. van 9 maart 1968 strekkend tot harmonisatie van het vennootschapsrecht in de Lid-Staten.

Ofschoon commentaren op voormelde aanpassingswet van 6 maart 1973 reeds een paar jaren geleden van de pers kwamen (o.m. *De Vennootschapswetgeving 1973* door prof. dr. J. Ronse), zelfs bij de Ets. E. Bruylant (met name de "commentaire pratique" door Albert Grégoire, als "supplément au Manuel des Sociétés anonymes"), heeft deze uitgever er goed aan gedaan de rijk gedocumenteerde en wetenschappelijk gefundeerde analyse van prof. Simont opnieuw en afzonderlijk te publiceren, al was het maar omdat de auteur zijn analyse aan die geschriften heeft kunnen toetsen en ze na het verschijnen ervan in de *Revue pratique des sociétés*, nog enigszins heeft kunnen bijwerken. Bovendien heeft prof. Simont de gelegenheid gekregen om te wijzen op verscheidene belangrijke kwesties waaromtrent al betwistingen zijn gerezen.

Aangezien de wijzigingen die ons land verplicht was aan te brengen in zijn wettelijke en bestuursrechtelijke voorschriften tot aanpassing aan bovenvermelde Richtlijn thans voldoende bekend zijn, lijkt een uitweiding over de inhoud van die voortreffelijke analyse overbodig.

Het boekje in 8° (120 pag.) kost 424 fr.

F.A.

JACQUES DE SURAY, *Inleiding tot de wetgeving inzake ruimtelijke ordening*, Ets. E. Bruylant, Brussel.

In mei 1974 verscheen, bij de Ets. E. Bruylant te Brussel van de hand van Jacques de Suray het eerste deel van het *Droit de l'urbanisme et de l'environnement* (prijs 2756 fr.) waarin, volgens de desbetreffende folder, o.m. de plannen van aanleg en de bouwvergunningen worden gecommentarieerd. Naar verluidt komt in dat aan een zeer ingewikkelde materie gewijde boek een hoofdstuk voor dat handelt over de fiscale en financiële terugslagen van de desbetreffende wetten, o.a. over de beginselen ter zake van de almaar talrijker wordende gemeentebelastingen, die bovendien aanleiding geven tot vele geschillen.

In het tweede deel dat voorbereid wordt, zal o.a. de verkavelingsvergunning aan de orde komen.

In afwachting daarvan en om een synthetisch overzicht van het recht en de wetgeving inzake ruimtelijke ordening te bezorgen, worden in een "Inleiding" (Nederlandse tekst van advocaat Paul Grouwels) de beginselen uiteengezet die voor plannen van aanleg, bouw- en verkavelingsvergunningen gelden.

Dank zij deze "Inleiding" kan een oningewijde vrij gemakkelijk een degelijk inzicht verkrijgen in een beslist complexe rechtstak. Bovendien worden de vigerende wetteksten overgedrukt in het werkje, dat tevens een analytische tabel en een inhoudsopgave bevat.

Ten slotte wordt de uitdieping van het behandelde onderwerp (door middel van het basiswerk *Droit de l'urbanisme et de l'environnement*) in de hand gewerkt: in de "Inleiding" verwijzen immers de in de tekst en de oonderaan op de bladzijden vermelde nummers naar de nummers van gemeld boek.

De prijs van het door de Ets. E. Bruylant uitgegeven werkje bedraagt voor België 742 fr. (inclusief B.T.W., doch te vermeerderen met 37 fr. voor de verzendingskosten) en voor andere landen 700 fr. (exclusief verzendingskosten).

F.A.

BERICHTEN EN MEDEDELINGEN

Eenvormige Beneluxwet op de Warenmerken

Ter uitvoering van artikel 35, tweede lid, van het Uitvoeringsreglement heeft de Raad van Bestuur van het Benelux-Merkenbureau op 13 november 1975 een besluit genomen betreffende de inwerkingtreding van artikel 2, onder a, van het Reglement.

De Nederlandse tekst van het besluit luidt als volgt:

De Raad van Bestuur van het Benelux-Merkenbureau, heeft in zijn vergadering van 13 november 1975:

— gelet op artikel 6, B van de Eenvormige Beneluxwet op de warenmerken, die als bijlage bij het op 19 maart 1962 te Brussel gesloten Benelux-Verdrag inzake de warenmerken is gevoegd,

— gelet op artikel 35, onder 2, van het Uitvoeringsreglement van de Eenvormige Beneluxwet op de warenmerken van 31 juli 1970, gewijzigd bij Protocol van 21 november 1974, beslist dat

het Benelux-depot van een merk dient, met ingang van 1 januari 1976, vergezeld te zijn van de in artikel 2, onder a, van het Uitvoeringsreglement van de Eenvormige Beneluxwet op de warenmerken bedoelde stukken betreffende het onderzoek naar verdere inschrijvingen.

Universitaire Instelling Antwerpen Vacant mandaat wetenschappelijk personeel

1. Bij het Fonds voor Ontwikkelingssamenwerking van de Universitaire Instelling Antwerpen is er een tijdelijke voltijdse betrekking van assistent vacant voor de duur van 1 jaar (mogelijke verlenging met 1 jaar).

2. Plaats van tewerkstelling: Faculté de Droit van de Université Nationale de Rwanda te Butare (Rwanda).

3. Voorwaarden: doctor of licentiaat in de rechten; vloeiende kennis van de Franse taal (gesproken en geschreven); kennis van de Engelse taal gewenst; in regel zijn met de militieplichtingen; medisch geschikt worden bevonden.

4. Vertrek naar Butare vermoedelijk 1 juni 1976.

5. Opdracht: onderwijsbegeleiding van licentiaatsstudenten (in totaal ongeveer 60 studenten) en wetenschappelijk onderzoek.

Ook kunnen prestaties worden gevraagd op het vlak van de faculteitsadministratie.

5. Om zich kandidaat te stellen wordt men verzocht gebruik te maken van de daartoe bestemde formulieren en deze aangevend terug te zenden vóór 29 februari 1976 aan de Universitaire Instelling Antwerpen, Directie Personeel, Universiteitsplein 1, 2610 Wilrijk. Bedoelde formulieren dient men aan te vragen bij deze directie (eventueel telefonisch 031/28.25.28).

7. Nadere inlichtingen over de vacature zelf kunnen bekomen worden bij het secretariaat van het project Butare, mevr. A. Viaene, Universitaire Instelling Antwerpen, Universiteitsplein 1, 2610 Wilrijk.

Echtscheiding wegens feitelijke scheiding — Sociale wetten

Art. 12 van de Wet van 1 juli 1974 betreffende de echtscheiding wegens een feitelijke scheiding van meer dan tien jaar bepaalt, dat de wetgeving inzake pensioenen en sociale zekerheid moet worden aangepast. De aanpassingen werden tot stand gebracht op initiatief van de verschillende ter zake bevoegde departementen:

a) Financiën

Wet van 14 april 1975 tot wijziging van het K.B. nr. 254 van 12 maart 1936 waarbij eenheid gebracht wordt in het regime van de pensioenen der weduwen en wezen van het burgerlijk staatspersoneel en het daarmee gelijkgesteld personeel, van het K.B. nr. 255 van 12 maart 1936 tot eenmaking van het pensioenregime voor de weduwen en wezen der leden van het leger en van de rijkswacht en van het Decreet van 28 juni 1957 houdende statuut van de Koloniale Verzekeringskas (*Staatsblad* van 29 mei 1975);

b) *Middenstand*

K.B. van 30 april 1975 houdende wijziging van het K.B. van 22 december 1967 houdende algemeen reglement betreffende het rust- en overlevingspensioen der zelfstandigen (*Staatsblad* van 31 mei 1975);

c) *Sociale Voorzorg*

K.B. van 12 mei 1975 tot wijziging van het K.B. van 21 december 1967 tot vaststelling van het algemeen reglement betreffende het rust- en overlevingspensioen voor werknemers, en K.B. van 12 mei 1975 tot wijziging van het K.B. van 28 juni 1975 tot wijziging van het K.B. van 28 juni 1969 tot verruiming van de werkingssfeer van de verplichte verzekering voor geneeskundige verzorging tot de nog niet beschermde personen (*Staatsblad* van 21 mei 1975).

Zie het antwoord van de minister van Justitie op een vraag van de senator de Stexhe in *Vragen en Antwoorden, Senaat*, 1974-75, 1748.

TIJDSCHRIFTEN

Revue Internationale des Sciences Administratives.

Vol. XLI, 1975, nr 3.

A.R. Brewer-Carias, Perspectives de la réforme administrative au Venezuela au début de la période constitutionnelle 1974-75—G. Thuillier et J. Tulard, Pour une histoire du corps préfectoral français—E.A. Engelbert, Normes pour la formation et le perfectionnement des managers publics—D. Loschak, La science administrative—R. Goehlert, Les pratiques administratives soviétiques—A. Salinas, La formation, facteur du processus de développement organisationnel—R. Thomas, La coordination du développement touristique—A. Jaumin-Ponsar, Une nouvelle école en science administrative—Résumés des articles publiés en langues anglaise et espagnole—Ecole et instituts d'administration publique—Bibliographie sélectionnée—Coopération technique et Nouvelles—Chronique de l'Institut.

Journal des Tribunaux.

Jg. 90, 20 dec. 1975, nr 4935.

Alain Berenboom et Michel van de Kerckhove, Le fou, son médecin et son juge—Jurisprudence—Chronique judiciaire.

Jg. 90, 27 dec. 1975, nr 4936.

Tables des matières parues au cours de l'année 1975.

Jg. 91, 3 janvier 1976, nr 4937.

Francis Poelman, Une expérience française : la chambre de la famille—Jurisprudence—Chronique judiciaire.

Revue critique de Jurisprudence Belge.

Jg. 29, 3ième trimestre, 1975.

Responsabilité (hors contrat), avec note critique "Le dynamisme de la théorie des troubles de voisinage : le cas du locataire" par Claude Renard—Preuve, avec note critique "L'action civile en dommages-intérêts résultant d'une infraction. Charge de la preuve de la cause de justification et autorité de chose jugée de la décision répressive antérieure" par Alphonse Kohl—Sociétés, avec note critique "Le respect de la règle de droit par l'arbitre et par l'amiable compositeur", par Jacques Van Gelder—Arbitrage, avec note critique "Le respect de la règle de droit par l'arbitre et par l'amiable compositeur" par Jacques Van Gelder—Examen de jurisprudence (1968 à 1973), Les obligations, par Pierre Van Ommeslaghe.

Revue du Notariat Belge.

Jg. 101, 2633e livraison, nov. 1975.

Ludovic Du Faux, Régime fiscal des plus-values afférentes à des immeubles affectés à l'exercice de l'activité professionnelle—Législation—Revue de la jurisprudence belge—Revue de la jurisprudence étrangère—XIIIe congrès de l'union internationale du notariat latin—Chambres de discipline des notaires du royaume pour 1975-1976—Bibliographie—Notariat—Renseignements divers.

Revue générale des Assurances et des Responsabilités.

Jg. 48, dec. 1975, nr 10.

J. Perilleux, La solidarité et l'obligation in solidum dans la responsabilité contractuelle—Causalité—Faute—Parents—Animaux.

Revue de Droit intellectuel.

Jg. 65, sept.-oct. 1975, nr 9-10.

I. Jaeger, La distribution sélective des produits de marque en droit interne belge—Législation belge—Jurisprudence belge—H. Klose, Les refus de marques internationales en Allemagne fédérale—A travers les revues—Bibliographie.

Recueil Dalloz (Sirey)

42e cahier, 10 dec. 1975.

Michel Couderc, Les travaux préparatoires de la loi ou la remontée des enfers—Notes—Jurisprudence.

43e cahier, 17 dec. 1975.

Pierre Raynaud—L'interprétation de l'article 344-9 du code civil—Notes—Jurisprudence.

Revue Française de Science Politique.

Vol. XXV, dec. 1975, nr 6.

Guy Hermet, Dictature bourgeoise et modernisation conservatrice : problèmes méthodologiques de l'analyse des situations autoritaires—Denis Martin, Le stick et le derrick—Alain Rouquié, L'hypothèse bonapartiste et l'émergence des systèmes politiques semi-compétitifs—Claudette Savonnet-Guyot, La communauté villageoise comme système politique : un modèle ouest-africain—Notes bibliographiques—Informations bibliographiques—Ouvrages reçus—Résumés des articles/abstracts.

Common Market Law Reports.

Vol. XVI, nov. 1975, Part. 99.

Cases—Decisions.

Verzameling der Arresten van de Raad van State

maart-mei 1975

Rechtspraak.

Tijdschrift voor Privaatrecht

jg. 12, 1975, nr 4

Bijdragen—F. Van Neste, Fundamenten van het recht—H.E. Ras, De betekenis van het EEG-Executieverdrag voor de rechter van het land waar een onder het verdrag vallende zaak wordt aangebracht—Overzicht van rechtspraak, Herbots en Stubbe-Pauwels, A.M., Bijzondere contracten (1969-1974).

Tijdschrift voor Gemeenterecht

jg. 27, 12e aflevering, dec. 1975.

Stedebouw—Alfabetische tafel en chronologische tafel.

De Gemeente

jg. 50, dec. 1975, nr 277.

Van de redactie—In en rond de vereniging—G. Latour, Naar een nieuw gemeentefonds : een tipje van de sluier werd opgelicht—G. Latour, Beschouwingen bij enkele financiële en fiscale publicaties—De opening van de gewone zitting van de provincieraden—Actualiteit—Wetgeving—Rechtspraak (met commentaar)—J. Verhasselt, Verzorg Uw taal—Kroniek «Openbare Onderstand».

Belgische Rechtspraak in Handelszaken

jg. 8, maart-april 1975, nr 3-4.

Rechtspraak.

Info-Jura

jg. 2, dec. 1975, nr 10.

Rechtspraak—Rechtsleer.